ความหลัง

เรื่องราวในอดีต
สมัยพุทธกาล
และก่อนพุทธกาล

อ. วศิน อินทสระ

ความหลัง
อ. วศิน อินทสระ

คำอุทิศ

ส่วนดีของหนังสือเรื่องนี้ ข้าพเจ้าขอน้อมอุทิศบูชาพระคุณ
ท่านเจ้าคุณอุปัชฌายะผู้เปี่ยมด้วยเมตตา
คือ พระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณพระธรรมวราลังการ
(กล่อม อนุภาโส) อดีตเจ้าอาวาสวัดบุปผาราม
เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร

วศิน อินทสระ

ชมรมกัลยาณธรรม
หนังสือดีลำดับที่ ๓๔๗

ความหลัง
เรื่องราวในอดีตสมัยพุทธกาลและก่อนพุทธกาล

อ. วศิน อินทสระ
Facebook : อาจารย์วศิน อินทสระ
Facebook : Wasin Indasara
www.ruendham.com
www.amornsit.com

พิมพ์ครั้งที่ ๑ : สิงหาคม ๒๕๕๙
จำนวนพิมพ์ : ๔,๐๐๐ เล่ม
จัดพิมพ์เป็นธรรมทานโดย : ชมรมกัลยาณธรรม
๑๐๐ ถนนประโคนชัย ตำบลปากน้ำ
อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรปราการ ๑๐๒๗๐
โทรศัพท์ ๐-๒๗๐๒-๗๓๕๓
รูปเล่ม : ศิรัส วัชระสุขจิตร
ภาพปก : ภาพสีน้ำเจดีย์วัดป่าสัก อ.เชียงแสน จ.เชียงราย
ภาพปก - ภาพประกอบ : กราบขอบพระคุณศิลปิน ธนกร ไชยจินดา
(Facebook : Thanakorn Chaijinda)
พิสูจน์อักษร : ทีมงานกัลยาณธรรม
แยกสี : แคนนา กราฟฟิค โทร ๐๘๖-๓๑๔-๓๖๕๑
พิมพ์ที่ : บริษัท ขุมทองอุตสาหกรรมและการพิมพ์ จำกัด
โทรศัพท์ ๐-๒๘๘๔-๗๘๗๐-๓

สัพพทานัง ธัมมทานัง ชินาติ
การให้ธรรมะเป็นทาน ย่อมชนะการให้ทั้งปวง
www.kanlayanatam.com
Facebook : Kanlayanatam

คำอนุโมทนา

ชมรมกัลยาณธรรม โดยทันตแพทย์หญิงอัจฉรา กลิ่นสุวรรณ์ ผู้เป็นประธานชมรมได้ขออนุญาตพิมพ์หนังสือธรรมนิยายเรื่อง "ความหลัง" ข้าพเจ้าอนุญาตด้วยความยินดียิ่ง

หนังสือเรื่องนี้เป็นเรื่องเล่าอิงชาดกและมีคติธรรมแทรกอยู่เป็นระยะๆ จากคำกล่าวของผู้เล่าเรื่องได้อ่านทบทวนใหม่อีกครั้งหนึ่งแล้วก่อนจะพิมพ์ในครั้งนี้ หวังว่าท่านผู้อ่านคงจะได้รับความเพลิดเพลินจากเรื่องในชาดกและได้รับประโยชน์จากคติสอนใจซึ่งแทรกอยู่เป็นตอนๆ

ข้าพเจ้าเคยพูดเสมอกับผู้ที่มาศึกษาธรรมว่าควรแบ่งคำสอนในพระพุทธศาสนาออกเป็น ๓ ส่วนคือ

๑. **ส่วนที่เป็นสัจธรรม** เช่น อริยสัจ ๔ เรื่องขันธ์ ๕ เป็นต้น

๒. **ส่วนที่เป็นจริยธรรมหรือศีลธรรม** เช่น พรหมวิหาร ๔, สังคหวัตถุ ๔, สาราณียธรรม ๖ เป็นต้น

๓. **ส่วนที่เป็นวรรณคดี** เช่น เรื่องชาดกต่างๆ

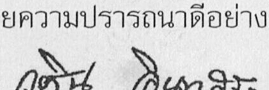
เมื่อแบ่งออกเป็น ๓ ส่วนเช่นนี้แล้ว ผู้ที่มักสงสัยในเรื่องชาดกต่างๆ ว่าจริงหรือไม่จริง เช่น สัตว์ต่างๆ พูดได้ สัตว์พูดกับคนได้ ดังนี้เป็นต้น ก็จะสิ้นความสงสัย ผู้ที่มาศึกษาธรรมกับข้าพเจ้าหลายคนเมื่อทราบดังนี้แล้วก็อุทานออกมาว่า แจ่มแจ้งสว่างขึ้นมาก ได้เข้าใจว่าเรื่องชาดกต่างๆ นั้น ท่านไม่ได้เล่าไว้เพื่อให้เราสงสัยว่าจริงหรือไม่จริง แต่ท่านเล่าไว้เพื่อให้เราถือเอาคติธรรม ว่าเราได้ความรู้ความคิดอะไรบ้างจากเรื่องนี้ เรื่องนี้สอนอะไรแก่เรา เราจะหมดความสงสัย และไม่ตั้งคำถามอีกต่อไปว่าจริงหรือไม่จริง

วิชาจริยศาสตร์ได้บอกเราว่าคำสอนเรื่องความดีต่างๆ คตินิยายต่างๆ เป็น Normative science คือศาสตร์ที่ว่าด้วยอุดมคติ ต้องการให้เรารู้ถึงคุณค่าของความดี ไม่ใช่ Positive science ซึ่งแสวงหาความจริงที่แท้จริง เช่นวิทยาศาสตร์เป็นต้น ซึ่งค้นหาว่าอะไรคืออะไร แต่ Normative science นั้นจะเน้นเรื่องอุดมคติ ซึ่งหนังสือเล่มนี้อยู่ในประเภทนี้

คำสอนส่วนที่เป็นวรรณกรรมในพระพุทธศาสนานั้นมีอยู่เป็นอันมาก ปรากฏในหนังสือเล่มนี้เพียงบางส่วนซึ่งเป็นเพียงส่วนเล็กน้อย แต่ถ้าท่านอ่านด้วยความพินิจพิเคราะห์แล้วก็จะได้รับประโยชน์เป็นอันมาก

ข้าพเจ้าขออนุโมทนาต่อกุศลเจตนาของชมรมกัลยาณธรรมเป็นอย่างยิ่งที่ได้ช่วยเผยแผ่ธรรมโดยการจัดพิมพ์หนังสือเรื่องนี้แจกจ่ายให้แพร่หลายออกไป ขอให้ชมรมฯ สถิตสถาพรยั่งยืนนานและขอให้ท่านผู้อ่านได้รับประโยชน์และความสุขถ้วนหน้ากัน

ด้วยความปรารถนาดีอย่างยิ่ง

๗ มิถุนายน ๒๕๕๙

คำนำ

ชมรมกัลยาณธรรม

สัมผัสแรกที่ได้อ่านวรรณกรรมเรื่อง “ความหลัง” คือ ความงดงามของวรรณคดีอันวิจิตรเปี่ยมล้นคุณค่าด้วยสาระแห่งธรรม นับเป็นเสน่ห์แห่งภาษาอักษร อันเป็นเอกลักษณ์ในงานนิพนธ์วรรณกรรมธรรมของปราชญ์แห่งพระพุทธศาสนา นาม **“วศิน อินทสระ”** ซึ่งมีอัจฉริยภาพในการนำธรรมะของพระพุทธองค์ มาร้อยรจนาเป็นมาลัยธรรมงดงามและมีความลุ่มลึกในระดับต่างๆ ตั้งแต่หลักธรรมยากๆ ไปจนถึงเรื่องง่ายๆ เป็นภูมิปัญญาอันตกผลึกที่ท่านบ่มเพาะสั่งสมอบรมดวงจิตมายาวนาน นับเป็นวาสนาของชาวพุทธและผู้สนใจในธรรมของพระพุทธองค์ที่ยังมีครูบาอาจารย์ผู้เมตตาและปรีชาสามารถประดุจพระธรรมเจดีย์ ด้วยคุณสมบัติแห่งครูชั้นเลิศเช่นท่านอาจารย์

สำหรับหลายท่านที่ได้อ่าน “ความหลัง” คงเห็นเช่นเดียวกันว่า “วรรณกรรมธรรม” เล่มนี้ งดงามวิจิตรเป็นพิเศษในสำนวนภาษาและมีความรื่นรมย์ในการดำเนินเรื่องและเรียงร้อยธรรม อันสงบ สง่างดงาม ในบรรยากาศกลิ่นไอแห่งพุทธกาลและก่อนพุทธกาลเมื่อเทียบกันในหมู่วรรณกรรมหลายเล่มของท่านเอง ชมรมกัลยาณธรรมเห็นคุณค่าในงานวรรณกรรมธรรมเล่มนี้ จึงขออนุญาตท่านอาจารย์

จัดพิมพ์เพื่อเป็นธรรมทาน โดยท่านอาจารย์เขียนหนังสือเล่มนี้ เพื่อน้อมบูชาพระคุณแด่ พระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณพระธรรมวราลังการ (กล่อม อนุภาโส) อดีตเจ้าอาวาสวัดบุปผาราม เขตธนบุรี กรุงเทพ-มหานคร พระอุปัชฌาย์ผู้เปี่ยมเมตตาของท่าน

อานิสงส์แห่งธรรมทานนี้ ชมรมกัลยาณธรรม ขอน้อมบูชาพระคุณแด่ท่านอาจารย์วศิน อินทสระ ในวาระมงคลวันคล้ายวันเกิดครบปีที่ ๘๒ บริบูรณ์ของท่าน ที่จะเวียนมาถึงในวันที่ ๑๗ กันยายนศกนี้ โดยในการแสดงมุทิตาจิตครั้งนี้ นอกจากคณะศิษย์ทั้งหลายจะช่วยกันเตรียมงานเต็มที่แล้ว เรายังได้รับความอนุเคราะห์จากศิลปินล้านนาใจบุญ อ.ธนกร ไชยจินดา ศิษย์ของท่านอาจารย์จากเชียงใหม่ กรุณามอบภาพเขียนสีน้ำอันวิจิตรให้ใช้เป็นปก และภาพประกอบในเล่มทั้งหมด ทำให้วรรณกรรมธรรม “ความหลัง” ยิ่งงามล้ำค่าทั้งรูปลักษณ์ และอักษรธรรม พวกเราหวังว่า ท่านผู้อ่านจะได้รับประโยชน์แห่งสารธรรม นำมาเป็นทิฏฐานุคติแห่งความไม่ประมาททั่วกันเทอญ

กราบขอบพระคุณและอนุโมทนาบุญทุกท่าน

ทพญ. อัจฉรา กลิ่นสุวรรณ์

ประธานชมรมกัลยาณธรรม

๑ สิงหาคม ๒๕๕๙

คำนำในการพิมพ์ครั้งแรก

รำพึงถึงชีวิต

ความหลังเป็นเรื่องของอดีตซึ่งทุกคนต้องมี จะต่างกันก็เพียงเป็นความหลังที่ชวนเศร้า หรือชื่นสุขเท่านั้น แต่จะมีใครบ้างเล่าในโลกนี้ที่ผ่านมาแต่ความสุขหรือความทุกข์อย่างเดียว ในเมื่อชีวิตจริงต้องมีทั้งสองอย่างคละเคล้ากันอยู่ ธรรมดาชีวิตเป็นอย่างนั้นเอง ไม่มีใครหลีกเลี่ยงได้ เราเป็นคนหนึ่งในธรรมชาติ จะพ้นจากสิ่งดังกล่าวได้อย่างไร

ชีวิตเต็มไปด้วยความดิ้นรน ปรารถนาไม่รู้จักอิ่ม ไม่รู้จักพอ จึงต้องตกเป็นทาสแห่งความต้องการของตนและของคนที่เกี่ยวข้อง แม้เราไม่ต้องการ แต่เขาต้องการ ชีวิตพัวพันกันอยู่จึงต้องทำตามความต้องการของเขาบ้างของเราบ้าง ยิ่งมีคนเกี่ยวข้องมากเท่าใด การที่ต้องทำเพื่อสนองความต้องการก็มากขึ้นเท่านั้น ในการสนองความต้องการนั้น จะต้องดิ้นรน ขวนขวาย เหน็ดเหนื่อย และบางคราวถึงกับบอบช้ำทีเดียว

ในขณะที่สนองความต้องการยังไม่ทันสมอยากนั่นเอง ความเจ็บป่วยบ้าง ความชราบ้าง ก็เยี่ยมกรายเข้ามาในชีวิต เตือนให้ระลึกถึงความตายซึ่งรออยู่เบื้องหน้าอันไม่ไกลนัก ไม่มีผู้ต้านทาน ไม่มีสิ่งป้องกัน ไม่มีผู้เป็นใหญ่เหนือความแก่ ความเจ็บและความตายนั้น ทุกคนกำลังเดินเข้าไปหาความตายทุกเวลานาที เมื่อสัตว์ทั้งหลายดิ้นรนเพื่อให้สมอยาก และยังไม่สมอยากนั่นเอง ความตายก็มาถึง

บุตรและญาติมิตรสหาย หรือใครๆ ก็ต้านทานไม่ได้ ต้องละทิ้งสิ่งทั้งปวงไป เอาอะไรไปไม่ได้เลยแม้สักอย่างเดียว เหลือไว้แต่ความหลัง ซึ่งก่อให้เกิดความชื่นชมโสมนัสหรือทุกข์ระทมเมื่อระลึกถึง เป็นร่องรอยแห่งบุญหรือบาปให้คนทั้งหลายได้เรียนรู้จากชีวิตจริงของคนคนหนึ่ง ในขณะที่มีชีวิตอยู่ก็ต่อสู้แย่งชิงสิ่งต่างๆ กัน ทำนองเดียวกับไก่แย่งไส้เดือน หรือนกแย่งชิงซากศพกันฉะนั้น

โดยความเป็นจริงแล้วชีวิตและสิ่งทั้งหลาย ไม่เที่ยง ไม่ยั่งยืน เป็นไปชั่วขณะ เกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไป เป็นแล้วกลับไม่เป็น มีแล้วกลับไม่มี จะหวังให้สิ่งที่เกิดแล้วเป็นแล้ว ไม่แตกดับเสื่อมสลายนั้นย่อมเป็นไปไม่ได้ สิ่งที่หวังไว้กลับไม่เป็น ชีวิตมักเป็นอย่างนี้เสมอ จึงไม่ควรยึดมั่นถือมั่นอะไรให้มากเกินไป

ควรตระหนักว่า **"สิ่งใดที่เข้าไปยึดถือ แล้วจะไม่ก่อให้เกิดทุกข์นั้นไม่มี ความไม่กังวล ความไม่ยึดมั่นต่างหากเล่า เป็นที่พึ่งอันประเสริฐของใจ หาใช่สิ่งอื่นไม่"**

สิ่งทั้งหลายย่อมเป็นไปตามเหตุปัจจัย เหตุดีก่อให้เกิดผลดี เหตุชั่วก่อให้เกิดผลชั่ว เหตุนั้นมีทั้งเหตุที่เปิดเผยและเหตุที่ซ่อนเร้น สลับซับซ้อน ยากแก่การเข้าใจ สำหรับผู้มีธุลีในจักษุ ผู้มีปัญญาน้อย และไม่รู้แจ้งตนเอง ไม่เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริง

มนุษย์เกิดมาไม่เหมือนกัน เป็นอยู่ไม่เหมือนกัน ทำเหตุไม่เหมือนกัน จึงได้รับผลไม่เหมือนกัน กรรมย่อมจำแนกบุคคลให้เป็นไปต่างๆ ตามการกระทำของตนๆ แต่ทุกคนก็ต้องบ่ายหน้าไปสู่ความตายในที่สุด ทุกคนก็เหลือไว้แต่ความหลัง !

ชีวิตมีเท่านี้เอง ! ช่างน่าสลดใจเสียนี่กระไร

๗ ธันวาคม ๒๕๒๗

สารบัญ

๑.
ณ อโศกการาม

ขณะนั้น พุทธปรินิพพานล่วงแล้วประมาณ ๓๐๐ ปีเศษ พระพุทธศาสนากำลังเจริญรุ่งเรืองอยู่ในดินแดนชมพูทวีป หรือภารตวรรษ และแผ่กระจายออกนอกชมพูทวีปโดยรอบ ด้วยธรรมยาตราและธรรมฑูตของพระเจ้าอโศกมหาราช แห่งอินเดีย

อโศการาม ซึ่งพระเจ้าอโศกทรงสร้างถวายสงฆ์ในนครปาฏลีบุตรนั้น ยังมีภิกษุคับคั่ง แม้จะมาจากวรรณะต่างๆ แต่ก็เข้ากันได้อย่างสนิทประดุจน้ำกับน้ำนม พระเจ้าอโศกมหาราชได้สิ้นพระชนม์ไปแล้ว แต่พระนามของพระองค์หาได้ล้มหายไปด้วยไม่ ยังคงผนึกแน่นอยู่ในความทรงจำของพุทธบริษัท และกึกก้องอยู่ทั่วโลก อย่างน้อยที่สุด อารามแห่งนี้ - อโศการาม ก็ยังเป็นอนุสสรณียสถานสำหรับพระองค์อยู่

ทุกเช้า - เย็นเมื่อภิกษุสงฆ์ประชุมกันเพื่อสนทนาธรรม หรือเพื่อทำวินัยกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือเพื่อระลึกถึงพระคุณพระรัตนตรัยก็ตาม เสร็จแล้วทุกรูปจะสำรวมจิตน้อมถวายพระราชกุศล

แก่พระองค์ ผู้ทรงมีคุณูปการแก่พระพุทธศาสนาและภิกษุสงฆ์หาประมาณมิได้

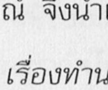
หลังเที่ยงวัน เมื่อหมู่วิหคในบริเวณอโศการามหยุดพักผ่อนสงบนิ่งอยู่นั้น สมณศากยบุตรทั้งหลายหาได้พักผ่อนไม่ บางรูปเดินจงกรม บางรูปนั่งเจริญสมาธิภาวนา บางรูปสนทนาธรรม หรือปรารภเหตุอย่างใดอย่างหนึ่ง แล้วไต่ถามหาความแจ่มแจ้งในความลี้ลับของชีวิต แลกเปลี่ยนความรู้ ความคิดเห็นซึ่งกันและกัน

ใต้ต้นโพธิ์ใหญ่ใบหนาต้นหนึ่ง ภิกษุปูนมัชฌิมวัย ๒ รูป นั่งสนทนากันด้วยอาการที่สงบ แสดงถึงความเป็นผู้มีความสงบภายในรูปหนึ่งผิวค่อนข้างขาว สูงโปร่ง ออกบวชจากวรรณะพราหมณ์ อีกรูปหนึ่งผิวเนื้อดำแดง ล่ำสัน ออกบวชจากวรรณะไวศยะ ทั้งสองสนิทสนมกันมาก ปรึกษาหารือในปัญหาชีวิตกันอยู่เนืองนิตย์

วันนั้นก็เช่นเดียวกัน เมื่อภิกษุผู้มาจากวรรณะไวศยะ เปรยขึ้นว่าจิตใจฟุ้งซ่านปรวนแปรไป ไม่อาจรวมจิตลงให้เป็นสมาธิได้ เพราะได้เห็นสตรีงามผู้หนึ่ง เมื่อ ๒ - ๓ วันมานี้ จิตใจก็คอยระลึกถึงเธออยู่เนืองๆ

เพื่อช่วยบรรเทาความฟุ้งซ่าน ของเพื่อนร่วมประพฤติธรรมภิกษุผู้บวชจากวรรณะพราหมณ์ จึงนำเรื่องต่างๆ มาเล่าให้ฟัง ดังนี้

ดูก่อนผู้บำเพ็ญตบะ เรื่องทำนองนี้ได้เคยมีมาแล้วมากครั้งเมื่อพระศาสดายังทรงพระชนม์อยู่ ได้ทรงช่วยอนุเคราะห์ภิกษุด้วยการแสดงเรื่องราวในอดีตล่วงแล้วให้ฟังเสมอๆ ตามความสมควรแก่เหตุการณ์ และอัธยาศัย หรืออุปนิสัยของผู้นั้น ดังเช่นเรื่องต่อไปนี้

๒.
มลทินภายใน

เพียงแต่เห็นสตรีแต่งตัวงามเฉิดฉาย ในขณะออกรับบิณฑบาตจากชาวเมือง กิเลสตัวราคะของภิกษุหนุ่มก็กำเริบขึ้น ท่านกระสันใคร่สึกเพื่อเชยชมความงามจากสตรีนั้น สมจริงดังที่พระศาสดาตรัสว่า

“เราตถาคต ไม่เห็นรูป เสียง กลิ่น รสและโผฏฐัพพะ (สัมผัสทางกาย) ใด จะสามารถครอบงำใจของบุรุษได้ เท่ารูปเป็นต้นของสตรี และเราไม่เห็นรูปเสียงเป็นต้นใด จะสามารถครอบงำใจสตรีได้มากเท่ารูปเสียงของบุรุษเลย”

กามคุณ ๕ เป็นสิ่งคล้องจิต น้อมใจสัตว์ทั้งหลายให้ติดอยู่กับโลก ยอมอ่อนน้อมแก่โลก ไม่สามารถเป็นอิสระเหนือโลกได้ สัตว์ทั้งหลาย มีอาลัยคือกามคุณ เป็นที่ชื่นชมยินดี พอใจในกามคุณ คนส่วนมากถือเอาความสำเร็จตามประสงค์ในกามคุณนั่นเอง เป็นจุดหมายปลายทางของชีวิต

ภิกษุรูปนั้น เมื่อกลับจากบิณฑบาตแล้ว ก็มิได้ใยดีต่อการปฏิบัติสมณธรรม จิตใจของท่านคอยแวะเวียนวนหาซึ่งภาพแห่ง

สตรีงามผู้นั้น มันเป็นมโนภาพที่เจิดจ้าชัดเจน ภาพแห่งความงามได้เซาะลึกลงไปในห้วงนึก จนท่านไม่สามารถทำอะไรอื่นได้นอกจากนึกถึงเธอ แม้จะพยายามสวดมนต์ภาวนา แต่ใบหน้าและกิริยาท่าทางอาการเยื้องกรายแห่งเธอก็ฉาบฉายเข้ามา เป็นภาพสลับอยู่เนืองๆ ท่านจึงหยุดสวดมนต์ภาวนา นั่งคำนึงถึงเธอแต่ผู้เดียว

"ผู้ใดจิตใจไม่ภินทนาการด้วยเสียงดนตรีอันไพเราะ ดอกไม้งามและอาการเยื้องกรายแห่งสตรีสาวผู้พราวเสน่ห์ลำเภาพักตร์ ผู้นั้นถ้ามิใช่นักพรตก็เป็นดิรัจฉาน"

คัมภีร์โบราณว่าไว้อย่างนี้ ท่านมิใช่ดิรัจฉาน ท่านเป็นนักพรต แต่เป็นนักพรตที่ยังไม่ถึงขั้นที่จะไม่หวั่นไหวด้วยอาการเยื้องกรายแห่งสตรีงาม ท่านยังเป็นผู้ใหม่ในธรรมวินัย คุณธรรมใดๆ ของพระ-อริยเจ้า ก็ยังมิได้เคยสัมผัสเลยแม้แต่น้อย ท่านยังเป็นเหมือนไม้สดชุ่มอยู่ด้วยยาง แม้จะวางอยู่บนบกก็ไม่อาจนำมาสีกันให้เกิดไฟได้ ใจของท่านยังเอิบอาบซาบซ่านอยู่ด้วยน้ำมันคือกามราคะ เมื่อใกล้ไฟคือสตรีงาม ก็พลันพลุ่งโพลงขึ้น สุดจะห้ามปรามยับยั้งได้

วันรุ่งขึ้นท่านออกบิณฑบาตอีก ด้วยหวังว่าอาจจะพบเธอบ้างก็ได้ แต่ก็มิได้พบอย่างที่หวัง ความรัญจวนถึงมีมากล้น ถ้าได้เห็นหน้าเพียงสักแวบหนึ่ง หัวใจของท่านคงคลายความกระวนกระวายลงได้บ้าง เสมือนน้ำหยดน้อยสำหรับผู้กระหาย ท่านรู้สึกมืออ่อนขาอ่อน ประหนึ่งจะทรุดลง แต่แข็งใจเดินไป พอถึงต้นไม้ร่มครึ้มท่านนั่งลงเอาบาตรวางไว้บนตัก จิตใจเตลิดไปอย่างไร้ที่เกาะ ดุจนกน้อยโผบินอยู่เหนือมหาสมุทรอันเวิ้งว้างว่างเปล่า มองไม่เห็นสิ่งใดนอกจากน้ำกับฟ้า ซึ่งเป็นสิ่งที่นกน้อยนั้นไม่สามารถเกาะเป็นที่พักพิงได้ ช่างว้าเหว่และไร้หวังเสียนี่กระไร หญิงนั้นเก็บเอาดวงใจของท่านไปไว้ทั้งหมด มันอยู่ที่เธอคนเดียว...คนเดียวจริงๆ

สายมากแล้ว ความร้อนแห่งสุริยเทพรุนแรงขึ้นทุกที ท่านลุกขึ้น ตั้งใจจะเดินกลับวัด มิได้กังวลถึงอาหารกายแม้แต่น้อย ใจซิร่ำร้องถึงแต่อาหารคืออารมณ์อันต้องใจ แต่สิ่งนั้นอยู่ที่ใดเล่า มนุษย์หมกมุ่นพัวพันอยู่กับการเสพอารมณ์ทางใจมิได้เว้นว่าง

ขณะที่ท่านออกจากร่มไม้นั่นเอง จักษุของท่านทอดออกไป เห็นอารมณ์อันวิจิตรเคลื่อนใกล้เข้ามา แพรวพราวเฉิดฉาย อ่อนช้อยละมุนละไม ท่านตื่นเต้นเหมือนหัวใจจะกระโดดออกจากตัว มือสั่นน้อยๆ ดวงตาของท่านจ้องตรงไปจับอยู่ที่ภาพนั้น เสมือนหนึ่งว่าโลกนี้มีสิ่งนั้นอยู่เพียงสิ่งเดียว ท่านตัดสินใจก้าวเข้าไปใกล้ ทักถามด้วยความตื่นเต้น

"น้องหญิง !"

เธอเหลียวมาดูท่านหน่อยหนึ่งแล้วเดินไป มิได้มีแววแห่งความอาลัยใยดีใดๆ อยู่เลย คงทิ้งกลิ่นหอมละมุนให้อบอวลอยู่บริเวณต้นไม้นั้นอีกนาน

เธอนั้นเอง เธอซึ่งท่านใฝ่ฝันถึง ท่านดำริถึงเธอด้วยความหวัง หวังว่าอย่างน้อยเธอจะยิ้มแย้มให้สักหน่อยหนึ่ง ถ้าท่านไม่รัญจวนถึงเธออย่างนี้ เธอจะมีความหมายต่อท่านถึงขนาดนี้เชียวหรือ

"อารมณ์อันวิจิตรสวยงามในโลกนี้มิใช่กาม ความกำหนัดเพราะความดำริต่างหากเล่าเป็นกาม ออกจากความกำหนัดเพราะความดำริเสียได้แล้ว สิ่งสวยงามทั้งหลายก็คงดำรงอยู่ในโลกอย่างนั้นเอง มันคงอยู่อย่างนั้นเอง มิได้มีความหมายอะไร"

ความข้อนี้ช่างเป็นความจริงเสียนี่กระไร !

ท่านเดินกลับวัดด้วยดวงใจที่เศร้าหมอง เชตวนารามอันรื่นรมย์นั้น ปรากฏแก่ท่านประหนึ่งป่าช้า ท่านปล่อยเนื้อปล่อยตัวจนผมยาวเล็บยาว หนวดเครายาวผิดปกติ จนเป็นที่สังเกตเห็นของภิกษุทั้งหลายอื่น อุปัชฌายะอาจารย์เรียกไปแนะนำตักเตือนก็มิได้สนใจฟัง ภิกษุทั้งหลายจึงนำเธอไปเฝ้าพระศาสดา ทรงทอดพระเนตรภิกษุนั้นด้วยลักษณะแห่งผู้ปลงธรรมสังเวช แต่ตรัสด้วยพระเมตตาว่า

"ภิกษุ เธอกระสันใคร่สึกเพราะเห็นสตรีงาม จริงหรือ ?"

"จริงพระเจ้าข้า" ภิกษุรูปนั้นทูลรับ

"ดูก่อนภิกษุ การสำรวมอินทรีย์ ๖ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กายและใจ สมควรแก่เธอมิใช่หรือ ?"

"สมควรอย่างนั้นพระเจ้าข้า"

"ดูก่อนภิกษุ ในอดีตกาล ผู้ไม่สำรวมจักษุเป็นต้น ตกเป็นเหยื่อของนางยักษ์ ผู้ปลอมแปลงมาในรูปของเทพธิดา ส่วนผู้สำรวมจักษุได้รอดพ้นจากอำนาจของนางยักษ์ เดินทางโดยปลอดภัย ต่อมาภายหลัง ได้ครองราชสมบัติในเมืองตักกสิลา มองดูสิริราชสมบัติแล้วเปล่งอุทานด้วยความเบิกบานพระทัยว่า

เราไม่อยู่ในอำนาจของนางยักษ์ เพราะเราตั้งมั่นอยู่ในคำแนะนำของท่านผู้รู้ ผู้ฉลาด และเพราะเรากลัวภัย จึงรอดพ้นจากภัยใหญ่นั้นได้ อนึ่ง ***ขึ้นชื่อว่าความเพียร อันสัตว์ทั้งหลายควรทำโดยแท้ทีเดียว***"

"ดูก่อนภิกษุ เพราะเหตุไร เธอจึงยอมตนให้อยู่ในอำนาจของกิเลสถึงปานนี้ ธรรมดากิเลสเป็นเครื่องเผาใจให้เร่าร้อนทุรนทุรายอย่างที่เธอประสบอยู่นี้ กิเลสมิได้ให้ความแช่มชื่นเบิกบาน มันเป็น

สิ่งกำจัดคุณงามความดี ทำให้ตกต่ำในชีวิตนี้ ทำให้ต้องตกนรกในโลกหน้า

"ดูก่อนภิกษุ แต่ตถาคตก็เห็นใจเธอ เพราะกิเลสตัวนี้มีอำนาจรุนแรงนัก แม้ผู้เป็นมหาบุรุษวิสุทธิชาติ ได้อภิญญา ๕ สมาบัติ ๘[๑] ดำเนินตามรอยพระโพธิญาณ แต่ก็ต้องเคยพ่ายแพ้แก่กิเลสชนิดนี้"

ภิกษุนั้นเงยหน้าขึ้นมองพระศาสดา มีอาการแช่มชื่นขึ้น

"ดูก่อนภิกษุ เราจะเล่าเรื่องนั้นให้เธอฟัง อาจเป็นประโยชน์แก่เธออย่างมาก อาจทำให้เธอสังเวชสลดใจ...."

พระตถาคตเจ้าได้เล่าเรื่องอดีตให้ภิกษุนั้นฟัง ดังต่อไปนี้

นานมาแล้ว หนุ่มน้อยผู้หนึ่งถือกำเนิดในตระกูลพราหมณ์ ผิวพรรณเหลืองอร่ามดั่งทอง จึงได้รับการขนานนามว่า **หริตกุมาร** ตระกูลของเขาร่ำรวยมหาศาล จะกินจะใช้อย่างปกติสักเท่าใดก็หาหมดไม่ เพราะสะสมกันมาหลายชั่วอายุคน เมื่อเจริญวัยแล้ว ได้สำเร็จการศึกษาจากมหาวิทยาลัยแห่งเมืองตักกศิลา

"ดูก่อนภิกษุ ผู้เกิดในตระกูลพราหมณ์ ย่อมยึดมั่นว่าคนจะชื่อว่าเป็นพราหมณ์ด้วยคุณสมบัติ ๕ อย่างคือ

๑. รูปงาม น่าดู น่าเลื่อมใส

๒. เกิดดีแล้วจากสองฝ่าย คือทั้งฝ่ายมารดาและฝ่ายบิดา

๓. จำมนต์ได้ คือ เชี่ยวชาญในไตรเพท ได้แก่ คัมภีร์อันศักดิ์สิทธิ์ของพราหมณ์ทั้ง ๓ คัมภีร์

---

[๑] อภิญญา คือ ความรู้อันยิ่งของมนุษย์เหนือธรรมดา ได้แก่ หูทิพย์ ตาทิพย์ รู้ใจผู้อื่น แสดงฤทธิ์ต่างๆ ได้ ระลึกชาติต่างๆ ได้ สมาบัติ ๘ คือ ฌาน ๘ ระดับ ตั้งแต่ ฌานที่ ๑ - ๘)

๔. มีศีล

๕. มีปัญญา

"ดูก่อนภิกษุแต่เราตถาคตเห็นว่า ๓ ประการแรกนั้นหาสำคัญไม่ สองประการสุดท้ายต่างหากเล่า ที่สำคัญอย่างแยกกันไม่ออก คือ **ศีลและปัญญา** หมายถึงความประพฤติดีและความรู้ดี

"ดูก่อนภิกษุ คุณทั้งสองอย่างนี้ย่อมอาศัยกันและกันทำชีวิตให้บริสุทธิ์ เหมือนบุคคลอาศัยมือล้างมือ อาศัยเท้าล้างเท้าฉะนั้น"

เมื่อหนุ่มน้อยผู้นั้นศึกษาสำเร็จการศึกษาแล้ว มาครองทรัพย์สินทำการงานสนองพระคุณมารดาบิดา เมื่อท่านทั้งสองล่วงลับไปแล้ว เขาตรวจดูทรัพย์สินทั้งหมดซึ่งมีอยู่มากมายนั้น ได้ความคิดว่า

ทรัพย์สินเหล่านี้ยังปรากฏอยู่และถ่ายทอดกันต่อไป แต่ผู้ทำให้ทรัพย์สินเกิดขึ้นหาปรากฏอยู่ไม่ ต่างล้มหายตายจากกันไปหมด แม้ตัวเราเอง ก็จะครองทรัพย์สินไปได้นานสักเท่าไร ในที่สุดเราก็ต้องเข้าไปสู่ปากแห่งความตาย ทิ้งทรัพย์สินสมบัติเหล่านี้ไว้ให้ผู้อื่นต่อไป ทรัพย์เหล่านี้หามีสาระอันใดไม่ ติดตามผู้ตายไปไม่ได้เลยแม้แต่หน่อยเดียว

เขาคิดดังนี้แล้ว กลัวมรณภัย จึงทำบุญให้ทานเป็นอันมาก เพื่อว่าบุญจักเป็นที่พึ่งของตนในภายหน้า

"ดูก่อนภิกษุ เคยมีบัณฑิตผู้หนึ่งมากล่าวกับเราว่า

'ชีวิตและอายุถูกน้อมเข้าไปหาความแก่ เมื่อถูกน้อมเข้าไปแล้วย่อมไม่มีอะไรต้านทานได้บัณฑิตเห็นสิ่งนี้ว่าเป็นภัยในเพราะจะต้องตายควรรีบทำบุญอันเป็นเหตุนำสุขมาให้'

เราเห็นด้วยกับคำกล่าวของเขา แต่ขอเพิ่มเติมให้สูงขึ้นเล็กน้อยว่า

"บัณฑิตเห็นสิ่งนี้ว่าเป็นภัยใน เพราะจะต้องตาย มุ่งสันติสุข จึงควรละโลกามิสเสีย"

"ดูก่อนภิกษุ โลกามิส คือเหยื่อของโลก ได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส และโผฏฐัพพะอันน่าใคร่ น่าปรารถนา น่าพอใจ ลาภ ยศ สรรเสริญ และสุขอันเจือด้วยกามคุณ เป็นเครื่องผูกมัดใจของสัตว์ทั้งหลายให้ติดอยู่ สยบหมกมุ่นอยู่ในโลก เปรียบเหมือนเหยื่อที่พรานเบ็ดเกี่ยวไว้ เพื่อล่อปลาให้ติดเบ็ด มีปลาน้อยตัวนักที่ฉลาดกินแต่เหยื่อโดยไม่ติดเบ็ด

"ดูก่อนภิกษุ การทำบุญนั้นเป็นของดี แต่ถ้าติดอยู่เพียงบุญอันเป็นวัฏฏคามีกุศล ส่งผลเพียงให้ท่องเที่ยวหลงใหลอยู่ในวัฏฏ-สงสารแล้ว เรากล่าวว่า ไม่อาจพ้นจากทุกข์ได้ จึงควรรีบขวนขวายละโลกามิส เพื่อสันติสุขอันถาวร ไม่ต้องเกิด แก่ เจ็บ ตาย อันเป็นทุกข์ที่ซับซ้อนวนเวียนอีกต่อไป"

หริตกุมาร ละทิ้งทรัพย์สินอันไพศาลนั้นแล้ว เข้าสู่ป่าหิมวันต์หรือหิมาลัยบรรพต บวชเป็นฤาษี ทำฌานและอภิญญาให้เกิดขึ้น ในระยะเวลา เพียง ๗ วันเท่านั้นเอง อาศัยเผือกมันและผลไม้เป็นอาหาร มีความสุขพอสมควรแก่อัตภาพ

ต่อมาปรารถนาจะลิ้มรส เปรี้ยว หวาน มัน เค็ม จากอาหารที่ปรุงแต่งบ้าง จึงลงจากหิมาลัยบรรพต มุ่งสู่บ้านเมืองอันเป็นแหล่งชุมชน พักอยู่ในสวนหลวงแห่งหนึ่ง วันรุ่งขึ้นออกภิกขาจาร ลุถึงพระลานหลวง พระราชาทอดพระเนตรแล้วเกิดความเลื่อมใส รับสั่งให้อาราธนา ให้นั่งบนราชบัลลังก์ภายใต้เศวตฉัตร ถวายอาหารที่มีรสเลิศต่างๆ

ดาบสฉันเสร็จแล้วก็อนุโมทนา

“มหาบพิตร ขอให้พระองค์ทรงมีความสุขอันประกอบด้วยธรรมเถิด ราชัน ตามความสังเกตของอาตมภาพ ความสุขนั้นมี ๒ อย่างคือ ความสุขที่เจือด้วยอามิส คือกามคุณ ๕ อย่างหนึ่ง และความสุขที่ไม่เจือด้วยอามิสอย่างหนึ่ง อย่างหลังหมายถึงความสุขที่เกิดจากความสงบแห่งใจ เกิดจากการบำเพ็ญคุณงามความดี การบำเพ็ญประโยชน์ หรือความสุขเกิดจากปัญญา

“**สามิสสุข** คือ สุขที่เจือด้วยอามิสนั้น เจืออยู่ด้วยทุกข์ มีทุกข์ปะปน คละเคล้าอยู่ด้วยเสมอ หรืออาจเปลี่ยนแปลงเป็นทุกข์ได้โดยง่าย ส่วน**นิรามิสสุข** คือ สุขที่ไม่เจือด้วยอามิสนั้น พลอยไม่เจือด้วยทุกข์ไปด้วย เป็นสุขอันบริสุทธิ์ผ่องใส ทำให้จิตใจสูงขึ้น เจริญขึ้นด้วยคุณธรรม มหาบพิตร ขอพระองค์ทรงมีความสุขอันชอบธรรมทุกประการ”

พระราชาทรงสดับอนุโมทนากถาของท่านดาบสแล้วเลื่อมใสยิ่งขึ้น ตรัสถามถึงที่พัก เมื่อดาบสได้ถวายพระพรว่า กำลังแสวงหาที่จำพรรษาอยู่ พระราชามีพระประสงค์จะถวายอุปถัมภ์ เมื่อเสวยอาหารเช้าแล้ว ก็ทรงนำดาบสไปยังพระราชอุทยาน รับสั่งให้ราชบริพารทำอาศรม พร้อมทั้งที่พักกลางคืนและกลางวันอันน่ารื่นรมย์ถวายท่านดาบส ให้คนรักษาพระราชอุทยานคอยปรนนิบัติรับใช้ด้วยดีมิให้ขาดตกบกพร่องแต่ประการใด ก่อนเสด็จกลับได้ทรงทราบประวัติการสละทรัพย์ออกบวชของท่านดาบสด้วยแล้วทรงเลื่อมใสยิ่งขึ้น ทรงมั่นพระทัยในคุณธรรมของดาบสเป็นอันมาก ตั้งแต่บัดนั้นมาท่านดาบสก็ได้ไปฉันที่พระราชมณเฑียรทุกวัน เป็นเวลานานถึง ๑๒ ปี

"ดูก่อนภิกษุ การติดที่อยู่ และการติดรสเป็นโทษอันร้ายแรงอย่างหนึ่งของนักบวช เป็นหนทางนำไปสู่ความเสื่อมอื่นๆ อีกด้วย ซึ่งเราจะได้เห็นจากเรื่องต่อไปนี้"

วันหนึ่ง พระราชาเสด็จไปปราบพวกก่อการกบฏ ณ จังหวัดชายแดน ทรงมอบหมายการปฏิบัติบำรุงท่านดาบสแก่พระราชเทวี ว่าให้ปรนนิบัติท่านดาบสเหมือนอย่างที่พระองค์เคยทรงกระทำมาทุกประการ แล้วเสด็จไปชนบทชายแดน

ตั้งแต่นั้นมา พระราชเทวีทรงปรนนิบัติบำรุงท่านดาบส อังคาส (เลี้ยงดู) ด้วยพระหัตถ์ของพระองค์เอง ความสนิทสนมระหว่างพระราชเทวีและท่านดาบสมีมากขึ้น วันหนึ่งพระนางรับสั่งให้แต่งตั้งโภชนะสำหรับท่านดาบสไว้เรียบร้อยแล้ว คอยการมาของท่านอยู่ เมื่อเห็นว่าท่านมาช้ากว่าปกติ พระนางจึงเสด็จเข้าห้องสรงสนานพระวรกายด้วยน้ำหอม แต่งพระองค์เรียบร้อยด้วยผ้าเนื้อบางเลี่ยนละเอียดอ่อน ประพรมด้วยของหอมอย่างดีเลิศ แล้วรับสั่งให้เผยสีหบัญชร ประทับบนเตียงน้อยให้ลมพัดพระวรกายอยู่

ท่านดาบสนุ่งห่มผ้าคากรองเรียบร้อยแล้ว ถือภาชนะสำหรับใส่อาหารเหาะมาทางอากาศ ถึงสีหบัญชร พระราชเทวีได้สดับเสียงผ้าคากรองแหวกอากาศมา ก็เสด็จลุกขึ้นโดยเร็ว พระภูษาหลุดหล่นลง เผยให้เห็นพระมังสาบางส่วนอันละเอียดอ่อน นุ่มเนียน วิสภาคารมณ์คืออารมณ์อันก่อให้เกิดความกำหนัดยินดี ได้กระทบจักษุของท่านดาบส กิเลสอันเป็นอนุสัยหมักดองอยู่ในสันดาน ซึ่งสงบอยู่ด้วยอำนาจฌานสมาบัติก็พลันพลุ่งโพลงขึ้น ประดุจอสรพิษร้ายขดกายอยู่ในที่จำกัด เช่นในห้องเป็นต้น เมื่อถูกรบกวนก็แสดงฤทธิ์ตามวิสัยแห่งสัตว์มีพิษซึ่งยังไม่ได้ถูกกำจัด

ฌานสมาบัติเสื่อมลงทันที กามราคะกิเลสฟูขึ้นอย่างรุนแรง จนท่านดาบสไม่อาจดำรงสติไว้ได้ เข้าไปจับพระหัตถ์ของพระราชเทวี แสดงอาการแห่งผู้มึนเมาด้วยกิเลส พระราชเทวีเล่าก็มิได้ปฏิเสธ คงยอมให้ท่านดาบสสัมผัสลูบไล้ตามประสงค์ ความคุ้นเคย ความนับถือและความเกรงใจทำให้พระนางมิอาจปฏิเสธได้ ทั้งสองปล่อยให้เวลาผ่านไปด้วยความรื่นรมย์ในโลกียสุขจนถึงที่สุด ท่านดาบสฉันอาหารแล้วเดินไปพระราชอุทยาน ตั้งแต่วันนั้นมาทั้งสองก็ประพฤติอย่างนั้นอยู่เป็นประจำทุกวัน

“ดูก่อนภิกษุ เราเคยกล่าวสอนอยู่เสมอว่า สำหรับบรรพชิตแล้ว เมื่อยังไม่ถึงความสิ้นอาสวะ ก็ไม่ควรประมาทว่าจิตของตนจะไม่ปรวนแปร ธรรมชาติของจิตเป็นของปรวนแปรเร็ว หวั่นไหวง่าย รักษายาก ห้ามยาก ผู้มีปัญญาจึงควรพยายามทำจิตให้ตรงเหมือนช่างศรดัดลูกศรให้ตรง จิตนี้ เมื่อเราพยายามยกขึ้นจากอาลัย คือ กามคุณ ๕ เพื่อให้ละบ่วงมาร คือ กามคุณ ๕ ย่อมดิ้นรนเหมือนปลาที่พรานเบ็ดยกขึ้นจากน้ำ ย่อมพยายามดิ้นรนจะลงไปในน้ำอีก

ดูก่อนภิกษุ สุขโสมนัสอันใดเกิดจากกามคุณ นั่นคือคุณของกาม ส่วนทุกข์โทมนัสอันใดเกิดจากกามคุณ นั่นคือโทษของกาม แต่เรากล่าวว่า กามทั้งหลายมีความสุขน้อย มีโทษมาก มีทุกข์มาก แต่สัตว์ทั้งหลายก็ยังพอใจในกาม อาลัยในกามอันมีสุขน้อยนั้น เพราะยังไม่ได้สุขอื่นยิ่งกว่าสุขจากกาม”

พระศาสดาทรงดุษณีอยู่ครู่หนึ่ง ทรงสังเกตอาการของภิกษุรูปนั้น ท่านยังคงก้มหน้านิ่งอยู่ เชตวนารามยังคงเงียบสงบ ไม่มีสำเนียงใดๆ อันแสดงว่าเป็นที่อยู่อาศัยของผู้คะนองกาย วาจา มีอยู่บ้างก็แต่เสียงนกร้องอันเป็นเสมือนดนตรีธรรมชาติ

พระตถาคตเจ้าตรัสต่อไปว่า

"ดูก่อนภิกษุ ก่อนแต่เราจะได้ตรัสรู้ ความรู้สึกเกี่ยวกับเรื่องกามคุณ ๕ ได้เกิดขึ้นแก่เราว่า กามคุณ ๕ ที่เป็นอดีต ซึ่งเราได้เคยสัมผัสมาได้ดับแล้ว เพราะสิ่งทั้งหลายมีความแปรปรวนเป็นธรรมดาก็จริง แต่โดยมาก จิตของเราเมื่อจะแล่นไป ก็แล่นไปสู่กามคุณที่เป็นอดีตนั้น น้อยนักที่จะแล่นไปสู่กามคุณที่เป็นปัจจุบัน หรืออนาคต เราจึงตกลงใจได้ว่า เราผู้ซึ่งหวังประโยชน์แก่ตน พึงทำความไม่ประมาทและสติเป็นเครื่องป้องกันจิตของตนเกี่ยวกับกามคุณ ๕ อันเป็นอดีตนั้น

"ดูก่อนภิกษุ แม้เธอและภิกษุอื่นๆ ก็เช่นกัน จิตของเธอเมื่อจะแล่นไป ก็คงแล่นไปในกามคุณ ๕ อันเป็นอดีตที่เธอได้เคยสัมผัสมาและดับไปแล้วเพราะความแปรปรวน น้อยนักที่จะแล่นไปสู่กามคุณที่เป็นปัจจุบันหรืออนาคต เพราะเหตุนั้นในเรื่องนี้ ความไม่ประมาทและสติเป็นสิ่งที่พวกเธอผู้หวังประโยชน์แก่ตน พึงทำให้เป็นเครื่องป้องกันจิต.."

เรื่องพระราชเทวี และหริตดาบสเสพโลกียสุขกันทุกวันนั้น เป็นข่าวกระซิบกระซาบกันภายในวังก่อน แล้วค่อยๆ แพร่สะพัดออกไปทั่วพระนคร อำมาตย์มนตรีทั้งหลาย ได้ส่งข่าวนั้นทูลให้พระราชาทรงทราบ แต่มิได้ทรงเชื่อ ทรงดำริว่า คนพวกนั้นต้องการทำลายความสัมพันธ์ระหว่างพระองค์กับดาบส เมื่อทรงปราบปรามผู้กำเริบเรียบร้อยแล้ว เสด็จกลับพระนคร ทรงกระทำประทักษิณนครแล้วเสด็จไปสู่สำนักพระราชเทวี ตรัสถามเรื่องนั้น พระราชเทวีทูลรับว่าเป็นความจริงก็ไม่ทรงเชื่อ เสด็จไปตรัสถามท่านดาบสที่พระราชอุทยานตรัสถามนำเป็นทำนองว่า ข่าวลือเรื่องท่านดาบสกับพระราชเทวีคงไม่เป็นความจริงกระมัง พระองค์ทรงหวังได้รับคำตอบ ทำนองปฏิเสธ

จากท่านดาบส แต่ทรงผิดหวัง เพราะท่านดาบสรับว่าเป็นความจริง โดยยึดมั่นอยู่ในสัจจะ และเห็นว่าที่พึ่งอย่างอื่นจะยิ่งไปกว่าสัจจะย่อมไม่มี อนึ่งเล่า **ผู้ละทิ้งความสัตย์เสียแล้ว ย่อมไม่สามารถนั่ง ณ โพธิบัลลังก์บรรลุโพธิญาณได้** จริงอยู่ พระโพธิสัตว์อาจล่วงละเมิดศีลข้อปาณาติบาตบ้าง อทินนาทานบ้าง กาเมสุมิจฉาจารบ้าง และดื่มสุราเมรัยบ้าง แต่จะไม่กล่าวมุสาวาทอันเป็นการทำลายประโยชน์ผู้อื่นเป็นอันขาด นี่คือวิสัยของพระโพธิสัตว์ และย้ำว่า

"มหาบพิตร ถ้อยคำใดที่พระองค์ทรงสดับมาแล้วเกี่ยวกับพระราชเทวีและอาตมภาพ ถ้อยคำนั้นเป็นความจริง อาตมภาพหมกมุ่นในอารมณ์อันชักจูงให้ลุ่มหลง ดำเนินไปในทางที่ผิดเสียแล้ว"

"ท่านดาบส ปัญญาที่ละเอียดอ่อน ความคิดที่ดีของท่านมีไว้เพื่อประโยชน์อันใดเล่า ใจของท่านเป็นอย่างไรจึงไม่อาจบรรเทาราคะที่เกิดขึ้นแล้วได้ อนึ่ง ธรรมดาว่าเภสัชย่อมมีไว้เพื่อเป็นประโยชน์แก่คนป่วย น้ำเพื่อประโยชน์แก่คนกระหาย ปัญญาที่ละเอียดอ่อนมีไว้เพื่อคิดสิ่งที่เป็นประโยชน์ และเพื่อบรรเทาราคะ เพราะเหตุไรท่านจึงไม่ใช้ปัญญานั้นบรรเทาราคะเล่า"

เมื่อจะแสดงกำลังของกิเลส ท่านดาบสจึงทูลว่า

"มหาบพิตร กิเลส ๔ อย่างนี้ คือ ราคะ โทสะ โมหะ และความมัวเมา (มทะ) มีกำลังกล้ายิ่งนัก เป็นของหยาบในโลก บุคคลเมื่อถูกกิเลสรัดรึงห่อหุ้มแล้ว ปัญญาก็หยั่งไม่ถึง ผู้นั้นเป็นเหมือนคนตกลงไปในห้วงน้ำใหญ่ ย่อมไม่ได้ปัญญาเป็นที่พึ่ง"

ข้าแต่ท่านดาบส ข้าพเจ้ามีใจยกย่องท่านอยู่เสมอว่า เป็นบัณฑิตมีปัญญา สมบูรณ์ด้วยศีล ยกย่องท่านว่าเป็นพระอรหันต์ของข้าพเจ้า นึกไม่ถึงว่า ท่านดาบสจะทำอย่างนี้ได้"

หริตดาบสนั่งอยู่ครู่หนึ่ง แสดงอาการสลดใจ แล้วทูลตอบว่า

"มหาบพิตร ความตรึกอันต่ำช้า ตามเห็นอารมณ์ว่างาม ประกอบด้วยราคะความกำหนัดในกาม ย่อมเบียดเบียนบุคคลแม้เป็นผู้มีปัญญา ยินดีในคุณธรรมของฤาษี"

เพื่อให้ท่านดาบสสลดใจ และเกิดอุตสาหะในการละกิเลส พระราชาจึงตรัสว่า

"ความกำหนัดเกิดในกาย ครั้นเกิดแล้วก็ทำลายผิวพรรณของท่าน รวมทั้งคุณความดีของท่านด้วย ขอท่านจงละความกำหนัดนั้นเสียเถิด ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ตัวท่านนั้น อันคนเป็นอันมากยกย่องแล้วว่าเป็นบัณฑิต และเป็นปราชญ์"

หริตดาบสฟังดังนั้นเกิดสังเวชสลดใจยิ่งขึ้น ได้สติ กำหนดโทษของกาม แล้วทูลพระราชา เพื่อให้ทรงเบาพระทัยว่า

"มหาบพิตร อาตมภาพทราบว่า กามทั้งหลายทำให้คนมืดมน มีทุกข์มาก มีโทษมาก อาตมภาพจักค้นหาข้อมูลรากของกามนั้น แล้วตัดความกำหนัด พร้อมทั้งเครื่องผูกพันเสีย"

"ดูก่อนภิกษุ" พระศาสดาตรัส

"เมื่อเราตรัสรู้ใหม่ๆ เราได้ทักกามว่า

ดูก่อนเจ้ากาม เราได้เห็นต้นเค้าหรือรากเหง้าของเจ้าแล้ว เจ้าเกิดแต่ความดำรินั่นเอง เราจักไม่ดำริถึงเจ้าอีก ด้วยอาการอย่างนี้ เจ้าจะมีอีกไม่ได้"

ท่านดาบสผู้สังเวชสลดใจเป็นยิ่งแล้ว ทูลพระราชาว่า ขอได้โปรดพระราชทานโอกาสแก่อาตมภาพสักหน่อยเถิด ดังนี้แล้วเข้าสู่บรรณศาลา พิจารณาดวงกสิณ ทำฌานและอภิญญาให้เกิดขึ้น แล้ว

ออกจากบรรณศาลา นั่งคู้บัลลังก์ในอากาศ ถวายพระธรรมเทศนาแด่พระราชา แล้วทูลว่า

"มหาบพิตร อาตมภาพถูกติเตียนท่ามกลางมหาชน เพราะอาตมภาพมาพำนักอยู่ในที่อันไม่สมควรแก่บรรพชิต ขอพระองค์ทรงเป็นผู้ครองราชย์โดยไม่ประมาทเถิด ส่วนอาตมภาพจะกลับไปยังหิมาลัยบรรพต ให้ห่างจากกลิ่นของสตรี"

ขณะที่พระราชาทรงเศร้าโศกอยู่ เพราะระลึกถึงท่านดาบสนั่นเอง ท่านได้กลับไปยังหิมวันตประเทศ ไม่เสื่อมจากฌานและอภิญญา มีพรหมโลกเป็นที่ไปในเบื้องหน้า

"ดูก่อนภิกษุ เมื่อจะกล่าวโดยชอบ มลทินภายใน ศัตรูภายใน ผู้ฆ่าภายใน มิใช่อะไรอื่น มันคือความโลภ ความโกรธ และความหลงนั่นเอง ผู้ละความโลภเสียได้ ไม่โลภแม้ในอารมณ์อันเป็นที่ตั้งแห่งความโลภ ความโลภย่อมตกไปจากผู้นั้น เหมือนหยาดน้ำกลิ้งตกจากใบบัว ส่วนโทสะเล่า ก่อให้เกิดโทษนานาประการ โมหะก็เช่นเดียวกัน เมื่อใดบุคคลถูกโลภะ โทสะ และโมหะครอบงำ เขาย่อมมืดมน เมื่อนั้น เขาย่อมไม่รู้ประโยชน์ มิใช่ประโยชน์ ไม่เห็นธรรม แต่เมื่อละโมหะ โทสะได้แล้ว ย่อมสว่างรุ่งเรือง เหมือนดวงอาทิตย์อุทัยกำจัดความมืดฉะนั้น"

พระศาสดาตรัสดังนี้แล้ว ทรงประกาศอริยสัจ กล่าวคือทุกข์ เหตุให้เกิดทุกข์ ความดับทุกข์ และทางปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ เมื่อจบพระธรรมเทศนา ภิกษุผู้กระสันใคร่สึก ได้บรรลุอรหัตตผล ได้รับความสุขอันสุขุมเยือกเย็น จึงไม่ดิ้นรนหาความสุขที่เจือด้วยความเร่าร้อนดิ้นรนอีกต่อไป

เตชวาปิ หิ นโร วิจกฺขโณ
สกฺกโต พหุชนสฺส ปูชิโต
นารีนํ วสงฺคโต น โรจติ (น โสภติ)

นรชนแม้มีเดช มีปัญญาวิจักษณ์
เป็นที่สักการะบูชาของคนมาก
ถ้าตกอยู่ในอำนาจสตรีแล้ว
ย่อมไม่รุ่งเรือง

๓.
กำลังแห่งสตรี

ภิกษุอีกรูปหนึ่งกระสันใคร่จะสึกเช่นเดียวกัน พระศาสดาผู้มีพระมหากรุณาดุจห้วงมหรรณพ ตรัสเรียกมาถาม เมื่อทรงทราบความโดยตลอดแล้ว จึงตรัสปลอบใจว่า บัณฑิตเมื่อก่อนแม้ได้ฌานอภิญญาแล้ว ยังหวั่นไหวด้วยอำนาจแห่งสตรี ทำไมเล่าเธอซึ่งเป็นเหมือนใบไม้เก่าๆ จะไม่หวั่นไหว

"ดูก่อนภิกษุ มารคือกิเลส ย่อมย่ำยีบุคคลผู้เห็นอารมณ์ต่างๆ ว่างาม ผู้ไม่สำรวมอินทรีย์ ๖ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ไม่รู้จักประมาณในโภชนาอาหาร เกียจคร้าน มีความเพียรเลว เหมือนลมแรงพัดให้ต้นไม้ผุให้ล้มได้ฉะนั้น

"ดูก่อนภิกษุ แต่มารคือกิเลส ย่อมไม่สามารถย่ำยีซึ่งบุคคลผู้เห็นอารมณ์ต่างๆ ว่าไม่งาม (อสุภะ) ผู้สำรวมอินทรีย์ ๖ ด้วยดี รู้จักประมาณในโภชนาหาร มีศรัทธามั่นคง และมีความเพียรดี มีความเพียรเสมอต้นเสมอปลาย เหมือนลมไม่อาจพัดภูเขาศิลาให้ล้มได้"

เพื่อทรงอนุเคราะห์ภิกษุนั้นให้ยิ่งขึ้น เพื่อเป็นกำลังใจแก่เธอ พระศาสดาจึงทรงนำเรื่องมาเล่าให้ฟังดังต่อไปนี้

นานมาแล้ว บุตรของปุโรหิตคนหนึ่งชื่อกัสสป เป็นสหายกับพระราชโอรส ต่อมาเมื่อพระราชาสวรรคตแล้ว พระราชโอรสได้ครองราชย์ กัสสปกุมารคิดอย่างผู้มักน้อยว่า พระราชาผู้เป็นสหายของเรา คงจะพระราชทานความเป็นใหญ่แก่เรา แต่มีประโยชน์อะไรเล่ากับความเป็นใหญ่ เพราะมันเป็นที่มาแห่งความยุ่งยากนานาประการ สูญสิ้นความเป็นตัวของตัวเอง ต้องอยู่กับภาระของผู้อื่นไม่รู้จักจบสิ้น คิดดังนี้แล้ว ก็ทูลลาพระราชาและมารดาบิดาของตนออกบวชเป็นฤาษีอยู่แถบหิมาลัยบรรพต อาศัยผลไม้และเผือกมันเลี้ยงชีพ ในวันที่ ๗ นั่นเอง ได้อภิญญา ๕ และสมาบัติ ๘ คนทั้งหลายเรียกท่านว่า **โลมสกัสสปดาบส** ท่านเป็นผู้มีอินทรีย์สงบ มีตบะแรงกล้าอย่างยิ่ง เป็นที่เคารพนับถือของมหาชนในแคว้นนั้น

มีเทวดาผู้หนึ่ง ไปหลอกลวงพระราชาว่า ถ้าต้องการเป็นใหญ่ในชมพูทวีปทั้งสิ้นแล้ว ให้ทำพิธีบูชายัญด้วยสัตว์นานาชนิด ตั้งแต่ช้างมงคลของพระราชาลงมาทีเดียว เมื่อพิธีบูชายัญเสร็จแล้ว ท่านจะไม่แก่ ไม่ตาย มีเกียรติยศและทิพยภาวะเสมอด้วยพระอินทร์ทีเดียว แต่ต้องไปนำท่านโลมสกัสสปดาบสมาเป็นประธานในพิธีบูชายัญนั้น

"ดูก่อนภิกษุ เธอก็คงรู้ว่า เป็นไปไม่ได้ที่มนุษย์จะเป็นเช่นนั้น แต่เพราะความเขลา เพราะความโลภ จึงทำให้หลงเชื่อ แม้ในสิ่งที่คนธรรมดาก็ควรจะรู้ว่าเป็นไปไม่ได้ เราสอนอยู่เสมอมิใช่หรือว่า

"เปรียบเสมือนภูเขาศิลาล้วน สูงจรดฟ้า วิ่งบดสัตว์มาทั้ง ๔ ทิศ แม้ฉันใด ความแก่และความตาย ย่อมครอบงำย่ำยีสัตว์ทั้งหลายทั่วหน้า ไม่เว้นใครไว้เลย ไม่ว่าจะเป็นกษัตริย์ พราหมณ์ ไวศยะ

ศูทร จัณฑาล และคนทิ้งขยะมูลฝอย ความแก่และความตายนั้น ใครจะเอาชนะด้วยวิธีใดๆ ก็ไม่ได้ ไม่ว่าด้วยกองทัพช้าง ม้า รถ หรือคนเดินทาง จะเอาชนะด้วยเวทมนต์คาถา วิชาใดๆ ก็ไม่ได้ หรือแม้ด้วยทรัพย์มหาศาลเพียงใดก็ไม่ได้เช่นกัน บัณฑิตเห็นอย่างนี้แล้ว เมื่อมุ่งประโยชน์ตน ก็ควรปลูกศรัทธาในพระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์ ผู้ใดประพฤติธรรม ด้วยกาย วาจา ใจ คนทั้งหลายย่อมสรรเสริญเขาในโลกนี้ ละโลกนี้ไปแล้ว เขาย่อมบันเทิงในสวรรค์"

"ดูก่อนภิกษุ นี่คือวิธีที่จะเป็นเทวดา ไม่ใช่ด้วยการบูชายัญเบียดเบียนสัตว์"

พระราชารับสั่ง ให้ไสยหะอำมาตย์ ไปเชิญท่านดาบสมาเป็นประธานในพิธี บูชายัญอันยิ่งใหญ่นั้น และให้บอกกับท่านว่า เมื่อพิธีบูชายัญเสร็จแล้ว พระราชาได้เป็นใหญ่ในชมพูทวีปทั้งสิ้นแล้ว ท่านโลมสกัสสปะต้องการปกครองแผ่นดินเท่าใด ก็จะพระราชทานให้ตามประสงค์

ไสยหะอำมาตย์เอง ก็ไม่ทราบว่า ท่านดาบสอยู่ที่ใด จึงให้ตีกลองร้องป่าวทั่วพระนครว่า ใครรู้ที่อยู่ของท่านดาบสบ้าง ขอให้บอกและขอให้เป็นผู้นำทาง มีชาวป่าคนหนึ่งรับอาสานำทาง เมื่อไปถึงที่อยู่ของดาบสแล้ว ไสยหะอำมาตย์ได้แจ้งความประสงค์ที่มา และขอร้องให้ท่านรับเป็นประธานในพิธีบูชายัญ ท่านดาบสได้ฟังดังนั้นต้องการปฏิเสธข้อเสนอของพระราชา จึงกล่าวว่า

"ข้าพเจ้าไม่ปรารถนาแผ่นดินที่มีน้ำล้อมรอบ มีมหาสมุทรทั้ง ๔ เป็นขอบเขต พร้อมด้วยคำนินทาว่าร้ายของคนทั้งหลาย เราไม่พอใจการได้ยศ อนึ่งเล่า การได้ทรัพย์และความประพฤติที่ไร้ธรรม มีแต่

จะให้ถึงความพินาศ การเป็นบรรพชิต ต้องอุ้มบาตรเลี้ยงชีพ แต่ไม่เบียดเบียนใคร ประเสริฐกว่าการแสวงหาที่ไร้ธรรม การไม่เบียดเบียนผู้อื่น ประเสริฐกว่าความเป็นพระราชาในโลก”

“ดูก่อนไสยหะ ท่านกลับไปเถิด ไปกราบทูลพระราชาว่า ข้าพเจ้าไม่ต้องการแผ่นดิน ไม่ต้องการทรัพย์สินและบริวาร ข้าพเจ้าต้องการความสงบเท่านั้น อันที่จริงข้าพเจ้าได้ตั้งใจละทิ้งยศศักดิ์สมบัติและบริวารมาแล้วแต่ต้น ถ้าต้องการสิ่งนี้ เหตุใดจึงต้องมาบวชเป็นฤาษี ถ้าอยู่ครองฆราวาส โอกาสที่จะได้สิ่งเหล่านี้ก็มีอยู่”

ไสยหะอำมาตย์กลับไปกราบทูลพระราชาถึงข้อความที่ท่านดาบสกล่าว พระราชาก็ไม่ทราบจะทำประการใด จึงทรงเฉยอยู่ ในราตรีนั้น เทวดาผู้มีศักดิ์มาเฝ้าพระราชา แนะนำให้ทรงใช้**พระราชธิดาจันทวดี** เป็นเครื่องล่อให้ท่านดาบสมาบูชายัญให้ได้

วันรุ่งขึ้น พระราชาให้ตกแต่งพระราชธิดาจันทวดีงามประดุจเทพอัปสร มอบให้ไสยหะอำมาตย์นำไปยังที่อยู่ของท่านดาบส ไหว้ท่านดาบส แล้วยืนอยู่ในที่อันสมควรแก่ตน

โลมสกัสสปผู้มีตบะกล้า มีอินทรีย์สงบ มองดูพระนางจันทวดีราชธิดาเพียงครู่เดียวเท่านั้น เกิดจิตปฏิพัทธ์ราคะกำเริบขึ้น เสื่อมจากฌานและอภิญญา ฟุ้งซ่านด้วยอำนาจแห่งกิเลส ไสยหะอำมาตย์มีความจัดเจนในชีวิตพอควร เห็นอาการแห่งดาบสแล้ว ทราบได้ว่ามีจิตปฏิพัทธ์ในพระราชธิดา จึงกล่าวว่า พระราชารับสั่งมาว่า หากท่านไปเป็นประธานในพิธีบูชายัญครั้งนี้ จะทรงมอบพระนางจันทวดีราชธิดาแก่ท่าน

ดาบสผู้ซึ่งถูกกิเลสท่วมทับแล้ว ยอมรับว่าจะไปทำพิธีบูชายัญเพื่อรางวัลคือจันทวดีราชธิดา ไสยหะอำมาตย์จึงเชิญท่านดาบสขึ้นสู่ราชรถอันประดับตกแต่งไว้อย่างงดงาม ให้นั่งเคียงคู่มากับพระนางจันทวดี ชาวเมืองที่เห็นเหตุการณ์อันนี้ ประหลาดใจมาก แต่พูดอะไรไม่ออก เพราะนั่นเป็นพระราชประสงค์ ท่านดาบสรู้สึกแช่มชื่นที่ได้นั่งใกล้สตรีงามผู้เป็นถึงพระราชธิดา

พระราชาทรงสดับข่าวว่า ท่านดาบสกำลังมา ทรงพอพระทัยมาก รับสั่งให้ตั้งพิธีกรรมขึ้นที่หลุมบูชายัญ เมื่อท่านดาบสมาถึง พระราชาก็ตรัสขอบใจ และตรัสว่า เมื่อทำพิธีบูชายัญเสร็จแล้ว พระองค์เองจะมีพระเกียรติยศ และฐานะเสมอด้วยพระอินทร์ และพระราชธิดาจันทวดีก็จะเป็นสิทธิ์แก่ท่านดาบส

กัสสปดาบสยิ้มเล็กน้อย และก้มศีรษะเป็นเชิงขอบพระทัยในพระมหากรุณา สายตาที่ทอดมายังจันทวดีนั้น บอกถึงความหวังในความสุข

ในวันรุ่งขึ้น พระราชาพาท่านดาบสไปที่หลุมบูชายัญ พร้อมด้วยจันทวดีราชธิดา ในหลุมนั้นมีสัตว์สี่เท้าทุกชนิด เช่น ช้าง ม้า โค เป็นต้น เรียงรายอยู่เป็นลำดับๆ ท่านดาบสเริ่มจะฆ่าสัตว์เหล่านั้นบูชายัญ มหาชนที่มาประชุมกันเห็นดังนั้น จึงร้องขึ้นเซ็งแซ่ว่า “ท่านโลมสกัสสป การกระทำอย่างนี้ ไม่สมควรแก่ท่าน ท่านทำอย่างนี้เพื่ออะไร”

และแล้วได้กล่าวเป็นเชิงเตือนสติท่านดาบสที่พวกเขาเคารพนับถือว่า

"ดวงจันทร์มีกำลังในการกำจัดความมืดในราตรี พระอาทิตย์มีกำลังในการกำจัดความมืดในทิวากาล สมณพราหมณ์มีกำลังคือความอดทนและความรู้ในขณะกระทบอารมณ์ที่ชอบใจและไม่ชอบใจ ฝั่งมหาสมุทรมีกำลังในการขังน้ำไว้ได้ไม่ให้ล้นฝั่ง แต่สตรีมีกำลังยิ่งกว่ากำลังทั้งปวงดังกล่าวมา เพราะสามารถนำฤาษีโลมสกัสสป ผู้มีความรู้ดี มีตบะกล้า ผู้สงบแล้ว มาทำพิธีบูชายัญเพื่อพระราชบิดาของตนได้"

ขณะใกล้กันนั้น ท่านดาบสเงื้อพระขรรค์แก้วขึ้นเพื่อฟันคอช้างมงคลหัตถีก่อน ช้างกลัวมรณภัย ร้องเสียงดังลั่น สัตว์อื่นๆ คือ ช้าง ม้า โค เป็นต้น ได้ยินเสียงช้างมงคลของพระราชาร้องด้วยความสะดุ้งกลัวเช่นนั้น ก็ร้องเสียงดังลั่นขึ้นพร้อมกัน

ท่านดาบสผู้เคยอบรมคุณงามความดีมามาก แต่เผลอใจไปหลงสตรีงาม ได้ยินเสียงร้องของสัตว์ทั้งหลายเช่นนั้น เมตตาจิตซึ่งแนบสนิทอยู่ในใจเป็นเวลานาน ก็ถูกกระตุ้นเตือน แม้มหาชนก็พากันร้องไห้ขึ้นด้วยเล่า ท่านดาบสจึงเกิดสังเวชสลดใจ แลดูชฎาของตนมองดูตนเองยังสวมชฎาอยู่ เห็นหนวดเครา ขนรักแร้ ขนอกยาวแบบนักพรตแล้วเกิดความร้อนใจขึ้นว่า 'เราได้ทำกรรมอันไม่เหมาะไม่ควรแก่ตนเสียแล้ว กรรมที่ทำด้วยความโลภนี้มีผลเผ็ดร้อน มีกามคุณเป็นเหตุ เราจักต้องค้นหามูลรากของกรรมนั้น แล้วตัดราคะพร้อมทั้งเครื่องผูกพันเสีย' คิดดังนี้แล้ว ได้ทูลพระราชาถึงความคิดของตน

พระราชาได้ทรงสดับดังนั้น จึงตรัสว่า

สหายโลมสกัสสป ท่านอย่ากลัวเลย รีบทำพิธีบูชายัญเถิด ข้าพเจ้าจะมอบพระนางจันทวดีราชธิดา พร้อมทั้งกองแก้วนานาประการแก่ท่าน ขอท่านจงลงมือเถิด"

ท่านดาบสได้ถวายพระพรดังนี้

"อาตมภาพติเตียนกามคุณที่มีอยู่ในโลกนี้ ตบธรรมคือความสำรวมในศีล ประเสริฐกว่ากามคุณ อาตมภาพจักละกามคุณแล้วบำเพ็ญตบะ ส่วนพระนางจันทวดีราชธิดานั้น ขอจงอยู่ในแว่นแคว้นต่อไปเถิด"

ท่านโลมสกัสสปทูลพระราชาดังนี้แล้ว ทำกสิณบริกรรม ทำคุณวิเศษที่เสียไปให้กลับคืนมา นั่งคู้บัลลังก์ในอากาศ แสดงธรรมแก่พระราชาและมหาชน ขอให้ทำลายหลุมบูชายัญ ให้อภัยทานแก่สัตว์ทั้งหลาย แล้วเหาะกลับไปยังสำนักเดิมของตน เป็นผู้ไม่เสื่อมจากฌานสมาบัติ สิ้นชีพแล้วเกิดในพรหมโลก

"ดูก่อนภิกษุ" พระศาสดาตรัสต่อไป **"สำหรับนักพรต ผู้ประพฤติพรหมจรรย์นั้น การไม่ดูไม่แลสตรีเสียเลยนั้นเป็นการดี ถ้าจำเป็นต้องเห็นก็อย่าพูดด้วย ถ้าจำเป็นต้องพูดด้วย ก็ขอให้มีสติสำรวมอินทรีย์ด้วยดี อย่าเผลอสติสนทนา"**

เมื่อพระศาสดาตรัสเรื่องนี้จบลง ภิกษุนั้นได้สังเวชสลดใจ สำเร็จอรหัตตผล ณ ที่นั้นเอง

ดูก่อนท่านผู้บำเพ็ญตบะ เรื่องเช่นนี้มีอยู่เสมอๆ ในศาสนานี้ซึ่งเปิดโอกาสไว้เป็นอันมากสำหรับผู้คิดผิดทำผิด แล้วกลับตัวกลับใจ

๔.
พลังแห่งบุญ

ดูก่อนผู้บำเพ็ญตบะ ความงามแห่งสตรีนั้นเป็นเครื่องชื่นชูใจของบุรุษ เป็นที่หลงใหลใฝ่ปองของบุรุษ แม้ความงามจะมีทั้งคุณและโทษทั้งแก่เจ้าตัวและผู้เกี่ยวข้อง แต่คนส่วนมากก็ยังต้องการความงามนั้น ทั้งบุรุษและสตรี มีบางเรื่องที่แสดงว่า ความงามเกิดขึ้นด้วยอานุภาพแห่งบุญกุศลที่บุคคลผู้นั้นได้ทำไว้ ดังเรื่องต่อไปนี้

ในอดีตกาล ในศาสนาแห่งพระกัสสปสัมมาสัมพุทธเจ้า คือพระพุทธเจ้าซึ่งอุบัติขึ้นก่อนพระศากยมุนีสัมมาสัมพุทธเจ้าในศาสนาของเรานี้ มีสตรีผู้ยากจนคนหนึ่ง เห็นสตรีอื่นผู้มีบุญนุ่งผ้าย้อมด้วยดอกคำที่สวยงาม เล่นมหรสพอยู่ในวันนักขัตฤกษ์ ปรารถนาจะเล่นมหรสพและนุ่งผ้าที่สวยงามเช่นนั้นบ้าง จึงขอให้มารดาบิดาซื้อให้ ฝ่ายมารดาบิดาบอกว่า “ลูกรัก เราเป็นคนยากจน จะซื้อผ้าราคาแพงอย่างนี้มานุ่งห่มได้อย่างไร อย่าคิดเอาอย่างคนร่ำรวยเขาเลย”

หญิงนั้นเป็นคนตั้งใจจริง และมีความเพียร คิดช่วยเหลือตนเอง จึงบอกแก่มารดาบิดาว่า “ในที่นี้มีตระกูลที่มั่งคั่งอยู่ ลูกจะไปขอรับจ้างทำงานในตระกูลเช่นนั้น เขาเห็นผลแห่งการงานของ

ลูกแล้ว จักให้ทรัพย์พอซื้อผ้าอย่างนั้นได้”

เมื่อมารดาบิดาอนุญาตแล้ว จึงไปหางานทำ ได้ทำงานในบ้านของคนมั่งคั่งบ้านหนึ่ง เป็นประเภทงานบ้านคือรับใช้ ทำทุกอย่างที่นายจ้างให้ทำ เจ้าของบ้านบอกว่าจะต้องทำงานถึง ๓ ปี จึงจะได้ค่าจ้างซื้อผ้าอย่างนั้นได้ นางมิได้ย่อท้อ รับคำทันที แต่เนื่องจากเป็นคนขยันขันแข็ง ฉลาดรู้งาน ตั้งใจทำงานดี ไม่ถึง ๓ ปี นายจ้างก็เห็นใจ มอบผ้าที่ย้อมด้วยดอกคำให้นางผืนหนึ่ง พร้อมด้วยผ้าอื่นๆ อีกมาก

สาวน้อยมีความชื่นชมในผลสำเร็จของตนเป็นอย่างยิ่ง คิดว่าควรจะอาบน้ำเสียก่อน จึงนำผ้านั้นไปวางไว้ที่ริมแม่น้ำแล้วลงอาบน้ำ ขึ้นจากน้ำแล้วคิดว่าจะแต่งตัวให้สวยด้วยผ้าใหม่ที่หวังไว้เกือบ ๓ ปี

ขณะเดียวกันนั้นสาวกของพระกัสสปสัมมาสัมพุทธเจ้าองค์หนึ่งถูกโจรแย่งชิงเอาสบงจีวรไปหมด จึงนุ่งใบไม้ผ่านมาทางนั้น นางได้เห็นแล้วเกิดความเลื่อมใส พร้อมด้วยคิดอย่างคนคิดเป็นว่า ‘เราเกิดมาเป็นคนจนและขาดแคลนเครื่องนุ่งห่ม เห็นจะเป็นเพราะไม่ได้ให้ทานไว้ในชาติก่อน เราควรทำบุญทำทานเสียแต่วันนี้ทีเดียว’ คิดดังนี้แล้วได้ฉีกผ้าย้อมด้วยดอกคำ อันเป็นผ้าที่สวยที่สุดของตนออกเป็น ๒ ชิ้น น้อมเข้าไปถวายภิกษุนั้นชิ้นหนึ่ง ส่วนอีกชิ้นหนึ่งตั้งใจจะเอาไว้ใช้เอง

ภิกษุรับผ้าแล้ว เข้าสู่ที่กำบังนุ่งห่มเรียบร้อยแล้วเดินออกมาจากพุ่มไม้ นางได้เห็นสรีระของภิกษุเปล่งปลั่งด้วยรัศมีแห่งผ้า ประหนึ่งแสงอาทิตย์อ่อนๆ เกิดความเลื่อมใสยิ่งขึ้น คิดว่า ‘แรกทีเดียวเมื่อได้เห็นผิวพรรณของพระคุณเจ้าไม่งามอย่างนี้ แต่ตอนนี้งามยิ่งนัก รุ่งโรจน์ประดุจดวงอาทิตย์อ่อนๆ เราควรถวายผ้าส่วนที่ ๒ นี้เสียด้วย’ ดังนี้แล้วได้น้อมผ้าส่วนที่ ๒ เข้าไปถวาย แล้วตั้งความ

ปรารถนาว่า

"ท่านผู้เจริญ ด้วยอานิสงส์แห่งการถวายผ้าที่ข้าพเจ้าได้มาด้วยความยากลำบากอย่างยิ่งยวดนั้น ตลอดเวลาที่ข้าพเจ้าท่องเที่ยวอยู่ในภพน้อยภพใหญ่ ขอข้าพเจ้าพึงเป็นผู้มีรูปงามเหนือหญิงอื่นใดทั้งหมด อนึ่ง ชายใดเห็นข้าพเจ้าแล้ว พึงรักใคร่ หลงใหล มิอาจดำรงสติสัมปชัญญะไว้ได้"

ภิกษุรูปนั้นอนุโมทนาว่า "ขอจงเป็นอย่างที่เธอต้องการเถิด" แล้วหลีกไป นางสิ้นชีพแล้วเกิดในเทวโลก ท่องเที่ยวอยู่ในเทวโลกเป็นเวลานาน จุติจากเทวโลกแล้ว เกิดในตระกูลเศรษฐีแห่งอริฏฐบุรีในแคว้นสีวี นางเป็นผู้มีรูปงามอย่างยิ่ง เป็นผู้เลิศด้วยความงาม บุรุษได้เห็นนางแล้วไม่อาจดำรงสติไว้ได้ ต้องเมาในความงามของนางเหมือนดื่มน้ำเมาจนเมาเต็มที่ เมื่ออายุ ๑๖ ผิวพรรณของนางงามเลิศล่วงมนุษย์ธรรมดา ลักษณะของนางจึงปรากฏประดุจเทพอัปสร ด้วยเหตุนี้คนทั้งหลายจึงเรียกนางว่า **'อุมมาทันตี'** มีความหมายว่าผู้ทำให้ชายหลงใหลเหมือนจะเป็นบ้า

ดูก่อนผู้บำเพ็ญตบะ เรื่องทำนองนี้เป็นสิ่งที่มีได้เป็นได้จริงดังที่ปรากฏแก่ท่านอยู่บ้างแล้ว มีสตรีจำนวนไม่น้อยในโลกนี้ ที่ชายเห็นแล้วเกิดความพึงใจซาบซ่าน อย่างหาที่เปรียบมิได้ ลืมสิ่งต่างๆ เสียสิ้น ประหนึ่งว่ามีแต่เธอเพียงผู้เดียวและสิ่งเดียวในโลกนี้ วัตถุที่งามต่างๆ ก็มิได้ดึงดูดใจชายเท่ากับสตรีงาม ส่วนหนึ่งเป็นเพราะแรงดึงดูดตามธรรมชาติ กามราคะซึ่งเอิบอาบอยู่ในจิตใจคนนั้นถูกกระตุ้นให้พลุ่งโพลงขึ้น เพราะความงามแห่งเพศตรงข้าม

ท่านเศรษฐีผู้เป็นบิดาของนางอุมมาทันตี เห็นว่าบุตรีของตนหาคุณแก่ผู้อื่นไม่ นอกจากพระราชา จึงเข้าเฝ้าพระเจ้าสีวีกราบทูลว่า

"ข้าแต่สมมติเทพ นางแก้วเกิดขึ้นในเรือนของข้าพระพุทธเจ้า เป็นบุตรีของข้าพระพุทธเจ้า นางเป็นผู้เลิศด้วยความงาม เห็นสมควรแก่พระองค์เท่านั้น หาสมควรแก่ผู้อื่นไม่ ขอพระองค์ได้โปรดส่งผู้ชำนาญในการทำนายลักษณะ ไปพิจารณานารีรัตนะผู้นั้นเถิดพระเจ้าข้า"

พระราชาทรงปราโมชด้วยคำกราบทูลของเศรษฐีนั้น ทรงสั่งพราหมณ์ผู้ชำนาญในการทำนายลักษณะไป เศรษฐีต้อนรับอย่างดีเลี้ยงดูอย่างดี ขณะที่พราหมณ์กำลังบริโภคอยู่นั่นเอง อุมมาทันตีก็ออกมาต้อนรับ พอพราหมณ์เห็นนางเท่านั้น ถูกความงามของนางครอบงำ ไม่อาจดำรงสติได้ เป็นผู้เมาเพราะกิเลส บางคนเอาข้าววางไว้บนศีรษะ บางคนใส่เข้าช่องหู บางคนหนีบไว้ที่รักแร้ บางคนตีฝาปังๆ เพ้อคลั่งไปเพราะความที่ไม่สามารถควบคุมตนได้

อุมมาทันตีเห็นดังนั้น มีความสังเวชสลดใจ เพราะพราหมณ์เหล่านั้นก็ล้วนแต่แก่ๆ แล้วทั้งสิ้น จึงให้คนของตนนำพวกพราหมณ์เหล่านั้นออกไป พราหมณ์เหล่านั้นมีความละอายและโกรธแค้นนางไม่ปรารถนาให้นางเข้าเฝ้าพระราชา จึงกราบทูลว่า หญิงนั้นเป็นกาฬกัณณี ไม่สมควรแก่พระองค์

พระราชาทรงเชื่อ จึงทรงเฉยเสีย เมื่อเป็นดังนี้เสนาบดีผู้หนึ่งชื่อ**อภิปารกะ** เป็นสหายของพระราชา เห็นนางแล้วเกิดความพอใจแต่เนื่องจากเป็นผู้มีบุญสมควรแก่นางและเป็นคู่บุญบารมีกัน จึงไม่มีอาการวิปริตเหมือนคนทั้งหลายอื่นเมื่อเห็นนาง เข้าสู่ขอต่อเศรษฐีอุมมาทันตีก็พอใจ ทั้งสองจึงครองคู่กันด้วยความสงบสุข

ดูก่อนผู้บำเพ็ญตบะ การครองชีวิตคู่จะให้สงบสุขตลอดชีวิตนั้นเป็นสิ่งที่ทำได้ยากอย่างยิ่ง ชีวิตการครองเรือนของฆราวาสส่วนใหญ่นั้นไม่ราบรื่น มักมีเรื่องระหองระแหง ไม่ปกติสุข เพราะไม่มี

ธรรมเป็นเครื่องครองเรือน หรือธรรมสำหรับผู้ครองเรือน สิ่งสำคัญและจำเป็นที่สุดสำหรับผู้ครองเรือนก็คือธรรมสำหรับผู้ครองเรือนนั่นเอง ซึ่งพระศาสดาของเราทรงแสดงไว้เป็นอเนกทีเดียว แต่คนส่วนมากเมื่อจะครองเรือน ก็สนใจแต่เรื่อง ลาภยศ เกียรติและชื่อเสียง วรรณะ ตระกูลวงศ์ หรือความงามของคนที่จะมาเป็นคู่ครองของตน หาได้สนใจธรรมหรือคุณงามความดีในตัวบุคคลซึ่งจะมาเป็นคู่ครองของตนไม่ เรียกว่าสิ่งสำคัญที่สุดไม่ได้มอง ไปมองสิ่งที่มีความสำคัญน้อย เอามาเป็นสิ่งสำคัญมาก จึงต้องผิดหวังกันอยู่เนืองๆ

วันหนึ่ง อภิปารกะเตรียมตัวจะเข้าเฝ้าพระราชา ก่อนออกจากบ้านได้สั่งอุมมาทันตีว่า วันนี้เป็นวันมหรสพประจำวันเพ็ญเดือนกัตติกา (เดือน๑๒) พระราชาจะเสด็จเลียบพระนครและจะเสด็จมาที่นี่ก่อน เพราะฉะนั้นวันนี้ขอน้องอย่าได้โผล่หน้าให้พระราชาทอดพระเนตรเห็นเป็นอันขาด ถ้าทรงเห็นจะไม่สามารถดำรงพระสติไว้ได้

คืนนั้นแสงจันทร์แจ่มกระจ่างเป็นพิเศษ พระราชาเสด็จเลียบพระนครเสด็จมาที่บ้านของอภิปารกะก่อน อุมมาทันตียืนอยู่ใกล้หน้าต่าง พอรู้ว่าพระราชาทอดพระเนตรเห็นแล้ว นางก็หลบเข้าไป อาการนั้นปรากฏแก่พระราชาเสมือนดวงจันทร์หลบเข้ากลีบเมฆ ทรงหลงใหลในความงามจนมิอาจดำรงพระสติไว้ได้ จึงเสด็จกลับพระราชมณเฑียร ไม่เสด็จเลียบพระนครอีกต่อไป ทรงเพ้อถึงแต่อุมมาทันตีอยู่แต่เพียงพระองค์เดียว ไม่เสด็จออกว่าราชการอย่างเคย

หลายวันล่วงไป

อภิปารกะทราบเรื่องนี้แล้ว ร้อนใจนัก จะถามตรงๆ ก็เกรงพระทัย แต่ตั้งใจจะถวายนางสุดที่รักแด่พระราชาอันเป็นที่รักของตน

และเป็นผู้มีอุปการะมากต่อตน คิดอุบายได้อย่างหนึ่งแล้ว สั่งให้คนรับใช้ของตนไปแอบอยู่ที่โพรงไม้ใหญ่ อันเป็นที่เคารพนับถือของมหาชน ให้พูดตามที่ตนซักซ้อมไว้ อภิปารกะเสนาบดีชักชวนอำมาตย์และข้าราชบริพารแห่งพระราชา ว่าจะไปทำพลีกรรมถามเทวดาซึ่งสถิตย์อยู่ ณ ต้นไม้อันเป็นเจดีย์ (อันเป็นที่นับถือของมหาชน)

ได้เวลา อภิปารกะและบริวารก็ไปยังต้นไม้ใหญ่นั้น ทำพลีกรรมบวงสรวง แล้วถามว่า

"ข้าแต่รุกขเทพ พระราชาของข้าพเจ้า เมื่อทรงเลียบพระนครในคืนหนึ่ง ไม่ทันเสร็จก็เสด็จกลับ เสด็จเข้าห้องบรรทม ทรงเงียบเฉย ไม่ออกว่าราชการ ไม่สนพระทัยในอาหารและดนตรี หรือสิ่งอื่นใดก็ตาม พระองค์ทรงเป็นอะไรไป ขอได้โปรดเมตตาบอกพวกข้าพเจ้าด้วยเถิด"

คนใช้ของอภิปารกะแสร้งทำเสียงให้เป็นเทวดา และกล่าวตอบว่า

"ท่านเสนาบดี พระราชาของท่านทรงหลงรักอุมมาทันตีด้วยการเห็นเพียงครั้งเดียว ถ้าได้นาง คงจักต้องมีพระชนม์ต่อไป ถ้าไม่ได้นางคงจักสิ้นพระชนม์แน่นอน ถ้าท่านจงรักภักดีต่อพระราชาแล้วถวายนางแด่พระองค์เสียเถิด"

อภิปารกะรับคำของเทวดา ทุกคนในที่นั้นได้ยินคำสนทนาระหว่างอภิปารกะกับเทวดา ทุกคนจึงได้รู้ว่าพระราชาของตนเป็นอะไร เสนาบดีเข้าเฝ้า ทูลเล่าเรื่องทั้งปวงให้ทรงทราบ และทูลถวายนางอุมมาทันตีด้วยความเต็มใจ

พระราชาทรงดำริว่า "เรื่องนี้เทวดาก็รู้ ประชาชนก็รู้กันแล้วว่าพระองค์ทรงมีจิตอย่างไร" ทรงละอายพระทัยและละอายเทวดา

ประชาชน ทรงขอบใจอภิปารกะเสนาบดี แต่ไม่ทรงรับนางอุมมาทันตีไว้ ทรงบรรเทาจิตปฏิพัทธ์ในนางแล้ว ทรงดำรงอยู่ในธรรม ปกครองประชาชนโดยธรรมสืบไป

ดูก่อนผู้บำเพ็ญตบะ สัตว์โลกมีบุญมีกรรมมาไม่เสมอกัน จึงได้อัตภาพต่างๆ กัน มีตัวตนต่างกัน นิสัยอุปนิสัยต่างกัน หยาบละเอียดดีเลวต่างกัน สมดังที่พระศาสดาตรัสว่า “กรรมย่อมจำแนกสัตว์ให้เลวและประณีต” อันนี้ย่อมหมายรวมถึงความหยาบความประณีตทั้งด้านร่างกายและด้านจิตใจ แม้ในหมู่สัตว์ดิรัจฉานก็มีหลายจำพวก บางจำพวกสวยงาม น่าดูน่าชม บางพวกไม่สวยงาม น่าเกลียดน่ากลัว แม้ในจำพวกที่สวยงามก็ยังสวยไม่เท่ากัน ในจำพวกที่น่าเกลียดก็น่าเกลียดไม่เท่ากัน นี่แหละ คือความหมายของคำว่า **จิตอันวิจิตรทำให้กรรมวิจิตร กรรมอันวิจิตรทำให้สัตว์วิจิตร**

คำว่า “วิจิตร” ในที่นี้ ไม่ได้แปลว่าสวยงามอย่างเดียว แต่หมายถึง ‘ความเป็นต่างๆ กัน’

ดูก่อนผู้บำเพ็ญตบะ จิตใจเป็นต้นเค้าแห่งการกระทำทางกาย การพูดทางวาจา บุคคลมีจิตใจอย่างไรย่อมทำและพูดอย่างนั้น เมื่อทำและพูดบ่อยเข้าก็กลายเป็นความเคยชินเป็นนิสัย นิสัยที่หยั่งรากลึกแล้วกลายเป็นอุปนิสัยหรือสันดาน สิ่งนี้ย่อมสร้างบุคคลให้เป็นไปต่างๆ ตามสันดานของเขา ตามเจตจำนงของเขา คนที่พูดพล่อยบ่อยๆ เหลาะแหละบ่อยๆ ก็จะเคยชินกับสภาพนั้น เห็นเป็นของธรรมดาสำหรับเขา และจะสืบต่อไปในชาติภพต่างๆ คือติดตัวเขาไป

๕.

กัลยาณมิตร

ภิกษุรูปหนึ่งเป็นผู้เหลาะแหละโลเลและโลภในปัจจัย ๔ ละทิ้งวัตรปฏิบัติที่จะพึงมีต่ออุปัชฌายะอาจารย์ของตน เข้าไปในนครสาวัตถีแต่เช้า แม้จะได้ดื่มข้าวยาคู (ข้าวต้ม) ที่มีกับหลายอย่างแล้ว ฉันข้าวสาลี ข้าวสุกและเนื้อซึ่งมีรสเลิศต่างๆ ที่เรือนของนางวิสาขาแล้ว ก็ยังหาพอใจไม่ ยังไปเรือนของท่านจุลลอนาถปิณฑิกะ มหาอนาถปิณฑิกะ และพระเจ้าปเสนทิโกศลอีก ไม่รู้จักอิ่ม ไม่รู้จักพอ กินมาก นอนมาก เที่ยวมาก ปากกล้า

วันหนึ่ง ภิกษุทั้งหลายในเชตวันวิหาร สนทนากันถึงเรื่องของภิกษุรูปนั้น ณ ธรรมศาลา พระศาสดาเสด็จมาทรงทราบเรื่องที่ภิกษุทั้งหลายกำลังสนทนากันอยู่แล้ว ตรัสว่าแม้ในกาลก่อนภิกษุรูปนี้ก็เคยเหลาะแหละมาแล้ว เป็นผู้โลภในปัจจัย มีอาหารเป็นต้นมาแล้วเช่นกัน ทรงนำเรื่องในอดีตมาเล่าดังนี้

ในอดีตกาล กาตัวหนึ่งเที่ยวกินซากศพ มีศพช้างเป็นต้น ไม่อิ่มไม่พอใจด้วยศพเหล่านั้น จึงไปเที่ยวกินปลาที่แม่น้ำคงคาอยู่ ๒-๓ วัน

แล้วบินไปหิมวันตประเทศ กินผลไม้น้อยใหญ่นานาชนิด ไปยังสระบัวใหญ่แห่งหนึ่งซึ่งมีปลาและเต่ามาก เห็นนกจักพราก (จักกวากะ) ๒ ตัว มีสีสวยดังทองกำลังกินสาหร่ายอยู่ในสระ กาคิดว่า นกจักพราก ๒ ตัวนี้สีสวยเหลือเกิน มันคงต้องกินอาหารที่ดี ประณีต ใคร่รู้ถึงอาหารของนกจักพรากเพื่อจะได้กินอย่างเขาบ้าง จึงถามขึ้นว่า

"สีของท่านดูงามเหมือนผ้าย้อมด้วยน้ำฝาด (สีเหลืองหม่น) ดูท่าทางท่านทั้งสองร่าเริงยิ่งนัก ข้าพเจ้าอยากทราบว่า นกทั้งหลายสรรเสริญนกอะไรว่ารูปงามนัก"

นกจักพรากตอบว่า

"ดูก่อนท่านผู้นิยมในการเบียดเบียน นกทั้งหลายย่อมสรรเสริญพวกข้าพเจ้าคือ นกจักพรากว่ามีภาวะน่านับถือ เป็นนกดีและมีรูปงาม พวกข้าพเจ้าไม่ยอมทำบาปเพราะเห็นแก่กิน"

ดูก่อนผู้บำเพ็ญตบะ ในโลกของเรานี้ ทั้งมนุษย์และดิรัจฉานต้องทำบาปเพราะปากเพราะท้องหรือเพื่อปากเพื่อท้องอยู่เป็นอันมาก สัตว์ดิรัจฉานต้องห้ำหั่นทำลายกันอยู่ทุกหนทุกแห่ง ธรณีที่ดูจะน่ารื่นรมย์นี้ล้วนมีอันตรายแฝงเร้นอยู่ทุกหนทุกแห่ง ช่างน่าหวาดเสียวจริงๆ ในหมู่มนุษย์เล่าก็มีการเบียดเบียน เช่น ฆ่าสัตว์อื่นเพื่อเป็นอาหารบ้าง เบียดเบียนฆ่าฟันกันเองเพื่อแย่งชิงผลประโยชน์อันเป็นกามวัตถุบ้าง ทุกหนทุกแห่งทุกวงการ ช่างน่าเบื่อหน่ายเสียจริงๆ มนุษย์เป็นสัตว์โลกชนิดหนึ่งที่ว่ายาก สอนยาก อวดดี มากไปด้วยมายาสาไถย์ เห็นตนเองทำดีทำถูกไปเสียหมด และเห็นคนอื่นทำผิดทำเลวไปเสียหมดเช่นกัน นิสัยสันดานโดยทั่วไปของมนุษย์เป็นอย่างนี้ ยกเว้นท่านผู้ได้อบรมจิตด้วยดีแล้ว ขัดเกลาตนเองดีแล้วเท่านั้น

กาได้ฟังคำของนกจักพรากแล้ว กล่าวถามต่อไปว่า

"ท่านกินผลไม้อะไรที่ห้วงน้ำ ท่านกินเนื้อที่ไหน ท่านกินโภชนาหารอะไรอีก กำลังและผิวพรรณของท่าน จึงไม่เสื่อมทรามดูงามตายิ่งนัก"

นกจักพรากกล่าวตอบว่า

"ผลไม้ที่ห้วงน้ำก็ไม่มี เนื้อที่นกจักพรากจะกินก็ไม่มี ข้าพเจ้ากินแต่สาหร่ายกับน้ำ จะทำบาปเพราะเห็นแก่กินอย่างพวกท่านก็หาไม่"

กากล่าวว่า

"ดูก่อนนกจักพราก อาหารของท่านเราไม่ชอบ อาหารที่ท่านกินเป็นอย่างไร ท่านก็ละม้ายคล้ายอาหารนั้น ท่านมีร่างกายสมบูรณ์อย่างยิ่ง เราเองเคยเป็นอย่างนี้เหมือนกัน แต่เดี๋ยวนี้ เราเป็นอย่างอื่น เราสงสัยในผิวพรรณของท่านว่า ท่านกินอาหารหยาบอย่างนี้ ทำไมสีกายของท่านจึงดูงามนัก

"เราเองแม้ได้กินเนื้อ ผลไม้ ข้าวและอาหารที่เคล้าด้วยเกลือเจือด้วยน้ำนม เป็นอาหารที่ประณีตและมีรสเลิศสำหรับมนุษย์ด้วย จึงเป็นผู้กล้าหาญเข้าต่อสู้ในสงครามได้ แต่สีกายของเราไม่งามเหมือนของท่านเลย"

นกจักพราก เมื่อจะกล่าวถึงเหตุแห่งความไม่สวยงามแห่งสีกายของกา และเหตุความงามแห่งสีกายของตน จึงกล่าวว่า

"ดูก่อนกา ท่านเป็นผู้มีอาหารไม่บริสุทธิ์ ท่านชอบขโมยเขากินตกอยู่ในความประมาทเสมอๆ ท่านได้ข้าวและน้ำโดยยาก ผลไม้และเนื้อในป่าช้าท่านก็ไม่ชอบกิน ดูก่อนกา ผู้ใดทำกรรมอันหยาบช้าสาหัสแล้วจึงได้บริโภค ตกอยู่ในความประมาททุกขณะ ธรรมดาย่อมติเตียนผู้นั้น ผู้อันธรรมดาติเตียนแล้ว ผิวพรรณและกำลังย่อมเสื่อมทรามลง

"ผู้ใดบริโภคอาหารแม้เพียงเล็กน้อย แต่ได้มาโดยชอบธรรม ไม่เบียดเบียนผู้อื่นเพราะเหตุแห่งอาหารนั้น กำลังและผิวพรรณของผู้นั้นย่อมดี ผิวพรรณดีจะมีเพราะอาหารอย่างเดียวก็หาไม่ แต่ย่อมมีเพราะเหตุ ๔ ประการ คือ อาหาร ความอบอุ่น ความคิด และกิจการที่ทำ"

กาได้ฟังคำติเตียนเช่นนั้น เกิดความเกลียดชังนกจักพรากเป็นอันมาก คิดว่า 'เราไม่ต้องการสีอันสวยงามของมัน' ดังนี้แล้ว ร้องเสียง กา กา บินจากไป

เมื่อจบพระธรรมเทศนา ภิกษุผู้เหลาะแหละรูปนั้นได้สำเร็จอนาคามิผล

ดูก่อนผู้บำเพ็ญตบะ คำกล่าวของนกจักพรากตอนสุดท้ายนั้นมีคตินาสนใจเป็นอย่างมาก เช่นเรื่องผู้มีอาหารไม่บริสุทธิ์ คือลักเขากิน ขโมยเขากิน ต้องทำกรรมที่หยาบช้าแล้วจึงได้กิน ผิวพรรณของผู้นั้นย่อมเศร้าหมอง ไม่ผ่องใส กฎธรรมดาย่อมติเตียนเขา เขาถูกลงโทษโดยกฎธรรมดานั่นเอง แม้จะยังไม่มีบุคคลใดลงโทษ ผู้ที่กฎธรรมดาลงโทษแล้ว ย่อมได้รับโทษอันสาหัสเฉียบขาดกว่าบุคคลลงโทษเสียอีก กฎที่บุคคลตั้งขึ้นเพื่อให้รางวัลหรือลงโทษยังพอผ่อนผันอนุโลมกันได้บ้างเป็นครั้งคราว แต่กฎที่ธรรมดา ธรรมชาติสร้างขึ้นหรือเป็นไปตามกฎธรรมดานั้น ย่อมเป็นการให้รางวัลและลงโทษอย่างเฉียบขาด แน่นอน ยุติธรรมเสมอ กฎแห่งกรรมตามหลักพระพุทธศาสนาก็คือ กฎธรรมดานั่นเอง

ในเรื่องอาหารการกินก็มีกฎธรรมดาอยู่ คือถ้ากินแต่พอดี รู้จักกิน กินเป็น กินอาหารที่มีคุณค่ามีประโยชน์ต่อร่างกาย ร่างกายก็จะเจริญเติบโตแข็งแรง มีสุขภาพดี มีความสุขทางกายพอสมควร นี่คือ

รางวัลที่กฎธรรมดามอบให้ แต่ถ้ากินไม่พอดี กินไม่เป็น กินอาหารที่ไม่มีประโยชน์ หรือชอบกินสิ่งที่เป็นพิษเป็นภัยต่อร่างกาย เช่น ชอบเสพของมึนเมา เสพติด ก็จะทำให้ร่างกายทรุดโทรม ผิวพรรณไม่ผ่องใส สุขภาพไม่ดี ไม่มีความสุขกาย นี่คือการลงโทษของกฎธรรมดา

ในเรื่องการเสพอารมณ์ของจิตก็เช่นเดียวกัน อารมณ์เป็นอาหารของจิต ถ้าจิตได้อารมณ์ดีอยู่เสมอๆ อารมณ์ที่ไม่เป็นพิษแก่จิต อารมณ์นั้นก็จะเข้าไปบำรุงจิต ให้เจริญ สงบ สุข สุขภาพจิตดี แต่ถ้าจิตได้อารมณ์ไม่ดีเป็นของแสลงแก่จิตหรือเป็นพิษแก่จิต ก็จะไปทำให้จิตทรุดโทรมเศร้าหมอง เร่าร้อน กระวนกระวาย สุขภาพจิตจะค่อยๆ เสื่อมลงไปทีละน้อย ความเสื่อมสุขภาพจิตเป็นสิ่งน่ากลัว เพราะก่อทุกข์ก่อโทษทั้งแก่ตนและผู้อื่นสุดจะพรรณนาได้

ดูก่อนภราดา ข้อที่นกจักพรากกล่าวถึงอาหารอันได้มาโดยชอบธรรม ทำให้ผิวพรรณดี นอกจากนี้ยังกล่าวถึงเหตุแห่งผิวพรรณดีอีก ๓ ประการคือ ความอบอุ่น ความคิด และกิจการที่ทำนั้น เป็นเรื่องน่าสนใจมากทีเดียว แม้แต่นกก็ยังรู้จักกล่าวคำอันเป็นสุภาษิตให้น่าคิดน่าศึกษา คนที่พูดพล่อยๆ อยู่เสมอ หาสาระอะไรไม่ได้ จะไม่ละอายนกบ้างหรือ

ในหมู่มนุษย์ ผู้ตั้งอยู่ในศีลในธรรม ย่อมแสวงหาทรัพย์สินแต่โดยทางสุจริต จะได้มากหรือน้อยก็ตาม แต่ต้องได้มาโดยสุจริต บุคคลเช่นนั้นย่อมมีหน้าตาอิ่มเอิบผ่องใส ไม่ต้องหวาดระแวงว่าใครจะโจทก์ทวง ฟ้องร้องหรือจับได้ ว่าตนได้ทรัพย์มาโดยทางมิชอบ จะนั่งนอน กินดื่ม หรือใช้สอยทรัพย์สินเหล่านั้นก็ไม่แสลงใจ เป็น 'ทรัพย์เย็น' ทำให้ตนและครอบครัว หรือบริวารชนอยู่เย็นเป็นสุข ไม่ต้อง 'อยู่ร้อน นอนทุกข์' เพราะไปละโมภเอา 'ทรัพย์ร้อน' มา

การได้กัลยาณมิตรมีส่วนสำคัญอยู่มิใช่น้อย ในการดำรงอยู่ในกุศลสุจริต ถ้าได้ปาปมิตรก็มักจะประคองตนอยู่ในสุจริตไม่ได้ ปาปมิตรจะชักจูงไปทางอกุศลและบาปเสียร่ำไป เพราะฉะนั้น พระพุทธองค์จึงตรัสว่า

"ภิกษุทั้งหลาย สำหรับผู้เป็นเสขะ (ยังต้องศึกษาเพื่อบรรลุมรรคผล) ผู้ปรารถนาธรรมอันเกษมจากโยคะอันประเสริฐ เมื่อกล่าวถึงปัจจัยภายนอกแล้ว เรามองไม่เห็นสิ่งอื่นที่จะมีประโยชน์มากเท่าความมีกัลยาณมิตรเลย ภิกษุทั้งหลาย ผู้มีกัลยาณมิตรย่อมละอกุศล เจริญกุศลได้"

"ภิกษุทั้งหลาย เมื่อดวงอาทิตย์อุทัยอยู่ ย่อมมีแสงอรุณขึ้นมาก่อนเป็นบุพนิมิต ฉันใด ความมีกัลยาณมิตรก็เป็นตัวนำ เป็นบุพนิมิตแห่งการเกิดขึ้นแห่งอริยมรรคประกอบด้วยองค์ ๘ แก่ภิกษุฉันนั้น ภิกษุผู้มีกัลยาณมิตรพึงหวังได้ซึ่งสิ่งนี้ คือจักเจริญ จักทำให้มากซึ่งอริยมรรคประกอบด้วยองค์ ๘"

นอกจากนี้ ยังตรัสแก่พระอานนท์อีกว่า

"อานนท์ ความมีกัลยาณมิตรเท่ากับเป็นพรหมจรรย์ทั้งหมดทีเดียว"

ดูก่อนภราดา พระพุทธภาษิตทำนองนี้มีอยู่เป็นอันมาก นำมากล่าวเพียงเล็กน้อยพอเป็นอุทาหรณ์

"ข้าแต่ท่านผู้เจริญ" ภิกษุผู้นั่งฟังอยู่นานแล้วถามขึ้น "ข้าพเจ้ายังไม่ค่อยแจ่มแจ้งต่อพระพุทธดำรัสที่ตรัสแก่พระอานนท์ว่า 'ความมีกัลยาณมิตรเป็นพรหมจรรย์ทั้งหมด' ได้โปรดชี้แจงให้พิสดารอีกสักหน่อย"

"จะเป็นไรไป ภราดา ข้าพเจ้าจะขยายความข้อนี้ให้แจ่มแจ้งเท่าที่สติปัญญาของข้าพเจ้ามี"

คราวหนึ่ง พระอานนท์ออกจากที่หลีกเร้นในเวลาเย็นแล้ว เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า และกราบทูลว่า ท่านคิดว่า ความมีกัลยาณมิตรเป็นครึ่งหนึ่งของพรหมจรรย์ พระศาสดาตรัสว่า ความมีกัลยาณมิตรเป็นพรหมจรรย์ทั้งหมดทีเดียว

ดูก่อนภราดา **พรหมจรรย์** คือ ระบอบการครองชีวิตอันประเสริฐที่ทุกข์เข้าถึงได้โดยยากหรือเข้าไม่ถึงเลย นั่นคือการดำเนินชีวิตตามหลัก ศีล สมาธิ ปัญญา หรือ อริยมรรคประกอบด้วยองค์ ๘ นั่นเอง ความมีกัลยาณมิตรเป็นบุพนิมิตแห่งการเกิดขึ้นของอริยมรรคประกอบด้วยองค์ ๘ หรือ ศีล สมาธิ ปัญญา เพราะฉะนั้นความมีกัลยาณมิตรจึงชื่อว่าเป็นพรหมจรรย์ทั้งหมด

นอกจากนี้ พระพุทธองค์ยังขยายความไว้ด้วยว่า "อาศัยเราเป็นกัลยาณมิตร สัตว์ผู้มีความเกิด แก่ เจ็บ ตาย...เป็นธรรมดา ย่อมพ้นจากเกิด แก่ เจ็บ ตาย และทุกข์โทมนัสต่างๆ "

ดูก่อนภราดา ผู้มีกัลยาณมิตรย่อมหวังได้ซึ่งคุณธรรมต่างๆ มากมาย เช่น จักเป็นผู้มีศีลดี มีธรรมงาม จักได้สดับตรับฟังสิ่งที่ควรได้ยินได้ฟัง อันเป็นไปเพื่อขัดเกลาอุปนิสัยใจคอ และขัดเกลากิเลส จักเป็นผู้มีความพากเพียรพยายาม ไม่ย่อท้อถอยหลัง มีความบากบั่นมั่นคง ไม่ทอดธุระในกุศลธรรม จักเป็นผู้มีปัญญา หยั่งรู้สิ่งต่างๆ ตามความเป็นจริง

ท่านผู้บำเพ็ญตบะ พระศาสดาเคยเล่าให้ภิกษุรูปหนึ่งฟังว่า ในอดีตกาล มีดาบสหนุ่มท่านหนึ่ง ถูกหญิงสาวล่อลวงให้ลุ่มหลงในนางแล้ว ต้องการให้ดาบสไปอยู่ในหมู่มนุษย์ จึงเกลี้ยกล่อมว่า

การรักษาศีล บำเพ็ญพรตอยู่ในป่าจะมีผลมากได้อย่างไร เพราะเป็นที่ซึ่งไม่มีสิ่งยั่วยวนคือ กามคุณ ๕ มีรูป เสียง กลิ่น รส เป็นต้นอันน่าใคร่น่าปรารถนา น่าพอใจ การรักษาคือบำเพ็ญพรตให้มีผลมาก มีอานิสงส์มาก ต้องบำเพ็ญในหมู่มนุษย์ซึ่งเกลื่อนกล่นอยู่ด้วยกามคุณ เพื่อจักได้ทดสอบกำลังใจว่ามีเพียงใด

ดาบสหนุ่มเชื่อคำของนาง ต้องการไปอยู่ในชุมนุมชน แต่ต้องการลาดาบสผู้เป็นบิดาก่อน ตอนนี้ท่านไปป่ายังไม่กลับ ฝ่ายหญิงสาวคิดว่า ถ้าดาบสผู้เป็นบิดามาเห็นนางเข้า อาจจะดุด่า ทุบตีนางได้ จึงบอกดาบสหนุ่มว่าจะล่วงหน้าไปก่อน ให้ดาบสหนุ่มตามไปทีหลัง นางจะทำเครื่องหมายไว้ในหนทางเป็นระยะไป

เมื่อนางได้จากไปแล้ว ดาบสหนุ่มก็มิเป็นอันทำกิจอื่น เช่น ผ่าฟืน หรือตั้งน้ำฉันน้ำใช้ไว้ให้บิดาอย่างที่เคยทำ เอาแต่นั่งซึมเซารัญจวนถึงนางอยู่อย่างเดียว ดาบสชรามาเห็นอาการของบุตรเช่นนั้นก็พอเดาเหตุการณ์ได้ด้วยประสบการณ์ จึงถามขึ้นว่า ทำไมจึงมีอาการเช่นนั้น ดาบสหนุ่มจึงเล่าให้บิดาฟัง ถึงคำพูดของสหายที่ชักชวนให้อยู่ในถิ่นมนุษย์ และตนตั้งใจจะไปด้วย แต่อยากจะทราบเรื่องการคบคน ได้ถามท่านบิดาว่า

"เมื่อลูกออกจากป่าไปอยู่ในถิ่นมนุษย์ ลูกควรคบคนที่มีศีลเช่นไร มีวัตรเช่นไร"

ผู้เป็นบิดาตอบว่า

"ลูกเอยจงจำคำพ่อไว้ ผู้ใดคุ้นเคยกับเจ้า อดทนต่อความสนิทสนมคุ้นเคยของเจ้า ฟังด้วยดีซึ่งถ้อยคำของเจ้า คือตั้งใจฟังเมื่อเจ้าพูด และอดทนต่อคำล่วงเกินของเจ้าได้ เจ้าจงคบคนเช่นนั้น"

อนึ่ง ผู้ใดไม่ทำชั่วด้วยกาย วาจา ใจ เจ้าจากที่นี้ไปแล้วจงคบท่านผู้เช่นนั้น ตั้งตนไว้เหมือนบุตรที่เกิดจากท่านเองทีเดียว ผู้ใดประพฤติตนอยู่ในศีลในธรรม แม้เมื่อประพฤติอยู่เช่นนั้นก็ไม่ยกตนว่าเป็นผู้ประพฤติบริสุทธิ์ เป็นผู้มีปัญญา เจ้าจงคบคนเช่นนั้น”

“เจ้าอย่าคบคนที่มีจิตใจกลับกลอกไม่ยั่งยืนดุจผ้าที่ย้อมด้วยขมิ้น แม้ชมพูทวีปนี้จะไร้มนุษย์เหลือเขาอยู่เพียงผู้เดียว เจ้าก็อย่าคบเขา จงเว้นคนเช่นนั้นให้ห่างไกล ดุจบุคคลเว้นอสรพิษที่ดุร้าย เส้นทางที่เปื้อนด้วยคูถ หรือเหมือนผู้เดินทางด้วยยานเว้นทางขรุขระเสียฉะนั้น ลูกเอย ความพินาศย่อมมีแก่ผู้คบคนพาล การคบคนพาลเหมือนกับอยู่ร่วมกับข้าศึก เจ้าจงเว้นคนพาลเสีย การคบคนพาลให้ทุกข์เป็นนิตย์ทีเดียว ลูกเอย พ่อขอร้องเจ้า เจ้าจากที่นี้ไปแล้ว จงทำตามคำของพ่อ”

เมื่อดาบสผู้เป็นบิดาพูดจบ ดาบสหนุ่มนิ่งอยู่ครู่หนึ่งจึงกล่าว

“ข้าแต่ท่านบิดา ในถิ่นมนุษย์ บุคคลผู้มีคุณสมบัติ หรือคุณธรรมอย่างที่ท่านบิดาว่ามานั้นจะมีที่ไหนเล่า ผู้เป็นบัณฑิตเช่นท่านบิดาจะหาได้จากที่ใดเล่า ลูกคิดว่า ลูกจะไม่ไปละ ลูกจะอยู่กับบิดาที่นี่”

ดาบสชรารู้สึกพอใจในคำของลูก บอกกสิณบริกรรมคือการบริกรรมกสิณให้ยิ่งขึ้นไป ต่อมาไม่นานนักดาบสหนุ่มก็ได้อภิญญาและสมาบัติเช่นเดียวกับท่านบิดา สิ้นชีพแล้วบังเกิดในพรหมโลก

เมื่อพระศาสดาตรัสเล่าเรื่องนี้จบลง ภิกษุนั้นได้บรรลุโสดาปัตติผล

ภราดา การได้กัลยาณมิตรเป็นลาภอันประเสริฐของชีวิต แม้จะอยู่ในห้วงแห่งอันตราย ก็สามารถพ้นจากอันตรายได้ดังเรื่องต่อไปนี้

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ที่เชตวันวิหาร นครสาวัตถี มีพราหมณ์คนหนึ่งฟังธรรมของพระตถาคตแล้วมีจิตเลื่อมใส จึงเข้าไปนิมนต์พระศาสดาพร้อมด้วยพระสงฆ์สาวก เพื่อเสวยและฉันในวันรุ่งขึ้น ให้ทำมณฑปที่ประตูเรือนของตน ประดับตกแต่งอย่างดี วันรุ่งขึ้นเมื่อได้เวลาแล้ว เขาให้คนไปอาราธนาพระศาสดาพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ พระพุทธองค์เสด็จไปยังเรือนของเขา

อุบาสกผู้นั้นพร้อมด้วยบุตรภรรยาและบริวารชน ถวายมหาทานแด่ภิกษุสงฆ์ มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข ติดต่อกันเป็นเวลา ๗ วัน ในวันที่ ๗ ได้ถวายบริขารทุกอย่าง ได้จัดทำรองเท้าถวายเป็นพิเศษด้วย ถวายทั้งพระศาสดาอัครสาวกและภิกษุทั่วไป

พระศาสดาทรงอนุโมทนา เมื่อเสวยเสร็จแล้วและรับไทยธรรมแล้วว่า

"ดูก่อนอุบาสก ท่านได้ถวายอาหารและบริขารทุกอย่างแก่ภิกษุสงฆ์ซึ่งมีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข ทานของท่านโอฬารยิ่ง ท่านจงชื่นชมเถิด ทานของท่านมีผลมากมีอานิสงส์มาก เมื่อก่อนพระพุทธเจ้ายังไม่เกิด มีบุคคลผู้หนึ่งได้ถวายรองเท้าคู่หนึ่งแก่พระปัจเจกพุทธเจ้าเมื่อเดินทางโดยเรือ เรือแตกในมหาสมุทรซึ่งหาที่พึ่งมิได้ เขายังได้ที่พึ่งเพราะอานิสงส์ที่ถวายรองเท้า ท่านเองได้ถวายบริขารทุกอย่างแก่ภิกษุสงฆ์ซึ่งมีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข ทำไมจักไม่เป็นที่พึ่งแก่ท่านเล่า ดังนี้แล้ว ทรงเล่าเรื่องในอดีตให้อุบาสกผู้นั้นฟัง ดังต่อไปนี้

ในอดีตกาลเมืองพาราณสี ชื่อโมลินี มีพราหมณ์คนหนึ่งชื่อ**สังขะ** มั่งคั่งด้วยทรัพย์สิน ข้าวเปลือก วัวควายมากมาย ให้สร้างโรงทาน ๖ แห่ง (เป็นผู้มีอัธยาศัยน้อมไปในการบริจาค) คือที่

ประตูเมืองทั้ง ๔ ด้าน ที่กลางเมืองและที่ประตูเรือนของตน สละทรัพย์จำนวนมาก บริจาคทานเป็นการใหญ่แก่คนกำพร้าคนเข็ญใจและคนเดินทางเป็นต้นทุกวัน

วันหนึ่งเขาคิดว่า ถ้าทรัพย์ของเราหมดสิ้นแล้วก็จะไม่สามารถบริจาคทานได้ แต่ชีวิตของเรามิอาจอยู่ได้โดยการไม่ให้ทาน เพราะฉะนั้น เมื่อทรัพย์ยังไม่ทันหมดนั่นเทียว เราจะไปค้าขายทางสุวรรณภูมินำทรัพย์อันเป็นผลกำไรมาแล้วบริจาคทานต่อไป แล้วต่อเรือ บรรทุกสินค้าจนเต็ม

เขาเรียกบุตรและภรรยามาสั่งว่า ให้บริจาคทานทุกวัน อย่าให้ขาดอย่างที่เขาเคยบำเพ็ญมา เขาแวดล้อมด้วยทาสและกรรมกร กั้นร่ม สวมรองเท้า เดินไปยังท่าเรือในเวลาเที่ยงวัน

ขณะนั้น ที่ภูเขาคันธมาทน์ มีพระปัจเจกพระพุทธเจ้าองค์หนึ่งนั่งพิจารณาบุคคลที่ท่านควรช่วยเหลืออยู่ ได้เห็นสังขพราหมณ์ด้วยทิพจักษุ ท่านได้ทราบด้วยญาณว่า สังขพราหมณ์กำลังเดินทางไปค้าขายเพื่อนำทรัพย์มาทำบุญให้ทาน แต่เรือจะแตกในมหาสมุทร เราจะต้องช่วยสังขพราหมณ์ให้พ้นภัย เพราะเขาเป็นคนดีมีศีลธรรม

พระปัจเจกพระพุทธเจ้าเหาะจากภูเขาคันธมาทน์ มาลง ณ ที่ไม่ไกลจากพราหมณ์นั้นนัก แล้วเดินด้วยเท้าเปล่าย่ำทรายร้อนระอุมาในเวลาเที่ยงวัน

สังขพราหมณ์ได้เห็นพระปัจเจกพระพุทธเจ้าเดินสวนทางมา มีจิตเลื่อมใส เกิดความยินดีว่า บุญญเขตของเรามาถึงแล้ว วันนี้เราจะหว่านพืชคือทานลงในเนื้อนาบุญอันนี้ รีบเข้าไปนมัสการพระปัจเจกพระพุทธเจ้าและกล่าวว่า

“พระคุณเจ้าได้โปรดแวะพักที่ใต้ร่มไม้สักหน่อยเถิด”

เมื่อพระปัจเจกพุทธเจ้าแวะใต้ร่มไม้แล้ว เขาได้พูนทรายขึ้นเอาผ้าห่มปูลาดลง ขอให้พระปัจเจกพุทธเจ้านั่ง ล้างเท้าด้วยน้ำหอมทาเท้าด้วยน้ำมันหอม ถอดรองเท้าที่ตนใส่ออกแล้วเช็ดให้สะอาดด้วยน้ำมันหอม แล้วสวมเท้าพระปัจเจกพุทธเจ้า ถวายร่มพร้อมกล่าวว่า “ขอพระคุณเจ้าได้โปรดใช้รองเท้าและร่มนี้เถิด”

พระปัจเจกพุทธเจ้าต้องการอนุเคราะห์สังขพราหมณ์ จึงรับร่มและรองเท้าแล้วอนุโมทนา และเพื่อให้ความเลื่อมใสของสังขพราหมณ์เจริญยิ่งขึ้น ท่านจึงเหาะไปยังภูเขาคันธมาทน์ขณะที่สังขพราหมณ์แลดูอยู่นั่นเอง

พราหมณ์ได้เห็นดังนั้นมีความเลื่อมใสยิ่งขึ้น มีปีติซาบซ่านอิ่มเอิบใจ เดินไปท่าเรือ เรือแล่นไปในมหาสมุทรโดยสะดวกเรียบร้อยเป็นเวลา ๖ วัน พอถึงวันที่ ๗ ท้องเรือทะลุ น้ำเข้ามาก ไม่มีใครสามารถวิดให้แห้งได้ เรือจม คนทั้งหลายกลัวมรณภัย ต่างก็ร้องเสียงระงม และนมัสการเทวดาที่ตนนับถือ

ส่วนสังขพราหมณ์โพธิสัตว์กับคนรับใช้คนหนึ่งทาตัวด้วยน้ำมันเคี้ยวน้ำตาลกรวดกับเนยใสพอแก่ความต้องการ แล้วขึ้นบนยอดเสากระโดงเรือ กำหนดทิศทางที่ตั้งเมืองของตนแล้วกระโดดห่างออกไปจากเรือเป็นอันมาก เพื่อหลีกอันตรายจากปลาร้าย ลูกเรือพากันสิ้นชีวิตเป็นอันมาก

สังขพราหมณ์และคนรับใช้พยายามว่ายอยู่ในมหาสมุทรถึง ๗ วัน วันที่ ๗ เป็นวันอุโบสถ พระโพธิสัตว์บ้วนปากด้วยน้ำเค็มนั่นเองแล้วอธิษฐานใจรักษาอุโบสถ

เทพธิดาผู้รักษามหาสมุทรผู้หนึ่ง ได้รับคำสั่งจากเทพผู้มีศักดิ์ใหญ่ให้ดูแลช่วยเหลือผู้ที่มีศีลมีธรรมซึ่งตกทุกข์เพราะเรือแตกใน

มหาสมุทร เธอมัวเพลิดเพลินอยู่กับเรื่องอื่น ลืมตรวจดูมหาสมุทรเสียตั้ง ๗ วัน นึกได้เอาวันที่ ๗ จึงรีบตรวจดู เห็นสังขพราหมณ์แล้วเกิดความกรุณาว่ามหาบุรุษผู้นี้ตกทุกข์อยู่ถึง ๗ วันแล้ว ถ้าเขาเป็นอันตรายถึงชีวิต เราถูกติเตียนจากเทพผู้มีศักดิ์ใหญ่เป็นแน่แท้ นางจึงจัดถาดใบหนึ่งให้เต็มด้วยโภชนะอันเป็นทิพย์มีรสเลิศต่างๆ นำไปในที่ซึ่งสังขพราหมณ์กำลังว่ายน้ำอยู่โดยเร็ว ยืนอยู่ในอากาศเบื้องหน้าของสังขพราหมณ์ พร้อมกับบอกว่า "พราหมณ์ ท่านอดอาหารมา ๗ วันแล้ว นี่คืออาหารอันมีรสเลิศ ท่านจงบริโภคเถิด"

สังขพราหมณ์มองดูเทพธิดาแล้ว กล่าวขอบคุณแต่มิได้รับอาหาร บอกว่า วันนี้รับอุโบสถ ไม่บริโภคอาหารในเวลาเย็น ขอให้ท่านนำโภชนะของท่านกลับไปเถิด

คนรับใช้ของสังขพราหมณ์ไม่เห็นเทพธิดา ได้ยินแต่เสียงนายของตนพูด จึงคิดว่า พราหมณ์ผู้เป็นนายของเรานี้เป็นสุขุมาลชาติ มาอดอาหารถึง ๗ วัน คงจะเพ้อเพราะกลัวตาย เราควรจะปลอบท่านและให้ท่านระลึกถึงความดีของท่านเอง จึงกล่าวว่า

"ท่านเป็นพหูสูต เคยได้สดับธรรม ท่านได้เห็นได้คบสมณพราหมณ์ผู้สงบมาก็มาก เหตุไรจึงพร่ำเพ้อในขณะอันไม่สมควร นอกจากข้าพเจ้าแล้ว ยังมีใครอื่นอีกเล่าที่ท่านเจรจาด้วย"

พราหมณ์คิดว่า ชะรอยคนรับใช้ของเราจะไม่เห็นเทพธิดาเป็นแน่ จึงกล่าวเช่นนี้ เราจะให้เขาเข้าใจแจ่มแจ้ง จึงกล่าวว่า

"สหาย เรามิได้กลัวตาย แต่นางฟ้าหน้างามสวยเลิศประดับด้วยเครื่องประดับทอง ยกถาดทองเต็มด้วยอาหารมาให้เรา ร้องเรียกให้เราบริโภค แต่เราปฏิเสธเพราะรับอุโบสถศีล เรามิได้เพ้อดอก"

คนรับใช้กล่าวกับสังขพราหมณ์ว่า "ธรรมดาบุคคลผู้ปรารถนาสุข ได้เห็นบุคคลผู้เช่นนี้แล้ว ควรถามให้รู้แน่ว่าเขาเป็นใคร"

สังขพราหมณ์เห็นด้วยกับข้อเสนอของคนรับใช้ จึงเอ่ยถามเทพธิดาว่า "นางเป็นเทวดาหรือเป็นมนุษย์ และมาช่วยเหลือข้าพเจ้าเพราะอะไร ด้วยบุญอะไรของข้าพเจ้า จึงดลบันดาลให้ท่านมาช่วยเหลือข้าพเจ้าเช่นนี้"

เทพธิดาจึงบอกว่า "นี่เป็นอานิสงส์แห่งการถวายร่มและรองเท้าแก่พระปัจเจกพุทธเจ้าที่ท่านได้ทำแล้วก่อนลงเรือ บุญกุศลอันนั้นได้มาอำนวยผลอย่างรวดเร็วในวันนี้ทีเดียว ถ้าท่านปรารถนาสิ่งใด เราจะบันดาลให้เกิดขึ้นแก่ท่าน เพราะอานิสงส์แห่งทานอันประเสริฐของท่านนั้น"

สังขพราหมณ์มีจิตยินดีอย่างยิ่งที่ทานซึ่งให้แล้วด้วยจิตเลื่อมใสแก่ทักขิไณยบุคคล มาให้ผลอย่างรวดเร็วภายใน ๗ วันทีเดียว จึงกล่าวขึ้นว่า "ขอเรือที่ต่อด้วยแผ่นกระดานไม่รั่ว มีใบซึ่งจะแล่นไปสู่เมืองโมลินี จงบังเกิดขึ้นแก่ข้าพเจ้า ขอให้ข้าพเจ้าสามารถถึงเมืองโมลินีในวันนี้เถิด"

เทพธิดาดีใจเป็นนักหนาที่พราหมณ์ขอเรือ จึงเนรมิตเรือลำหนึ่งยาวและใหญ่มาก ลึกถึง ๒๐ วา มีเสากระโดง ๓ เสาแล้วด้วยแก้วอินทนิล มีสายระโยงระยางแล้วด้วยทอง ฯลฯ เทพธิดาเอารัตนะ ๗ ประการ บรรทุกให้เต็มเรือ แล้วอุ้มพราหมณ์ขึ้นบนเรือ แต่มิได้เหลียวดูคนรับใช้เลย พราหมณ์ถามว่า เหตุไรจึงไม่ช่วยคนรับใช้ด้วย เทพธิดาตอบว่า เขาไม่มีบุญพอจะขึ้นเรือลำนี้ได้ พราหมณ์จึงแบ่งส่วนบุญที่ทำแล้วให้เขา เทพธิดาจึงช่วยคนรับใช้ให้ขึ้นเรือเช่นเดียวกันนำเรือไปสู่นครโมลินี

สังขพราหมณ์ได้ใช้ทรัพย์สินซึ่งได้มาด้วยบุญเหล่านั้นบริโภคใช้สอย และทำทานตามอัธยาศัยของตนจนตลอดชีวิต ทรัพย์นั้นก็มิได้หมดสิ้นไป ครั้นสิ้นชีพแล้ว สังขพราหมณ์และบริวารก็ไปเกิดเป็นเทวดาในเทพยนคร ด้วยประการฉะนี้

ดูก่อนภราดา สังขพราหมณ์ได้กัลยาณมิตร คือพระปัจเจกพุทธเจ้า ส่วนคนรับใช้ได้สังขพราหมณ์เป็นกัลยาณมิตร จึงพ้นจากทุกข์ประสบสุขอันไพบูลย์ ทั้งในโลกนี้และโลกหน้า

ดูก่อนภราดา การทำบุญกุศลจะให้ผลเร็ว ให้มีผลดี มีอานิสงส์มาก ถ้าทานนั้นประกอบด้วยสัมปทา (ความพร้อม) ๔ ประการ คือ

๑. **วัตถุสัมปทา** ถึงพร้อมด้วยวัตถุ หมายถึงบุคคลผู้จะรับทานเป็นผู้มีศีลดี มีธรรมงามอย่างสูง หมายถึง ทักขิไณยบุคคลที่เป็นพระอรหันต์ หรือพระอนาคามี พระปัจเจกพุทธเจ้า หรือพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

๒. **ปัจจัยสัมปทา** ถึงพร้อมด้วยปัจจัย คือสิ่งที่ได้มานั้น ได้มาโดยชอบธรรม โดยบริสุทธิ์ ไม่ได้คดโกงฉ้อฉลมา

๓. **เจตนาสัมปทา** ถึงพร้อมด้วยเจตนา คือมีเจตนาดีเต็มใจให้ให้ด้วยศรัทธา มีใจโสมนัส ประกอบด้วยปัญญาครบทั้ง ๓ กาล คือก่อนให้ กำลังให้ และให้แล้ว

๔. **คุณาติเรกสัมปทา** ถึงพร้อมด้วยคุณพิเศษของท่านผู้รับหมายถึงท่านผู้รับทานออกจากนิโรธสมาบัติใหม่ๆ

“ท่านผู้เจริญ ขอท่านได้โปรดกล่าวโดยย่อ ซึ่งนิโรธสมาบัติและการเข้านิโรธสมาบัติ” ภิกษุผู้ฟังถามขึ้นเพื่อความรู้ยิ่งขึ้นไป

ดูก่อนผู้บำเพ็ญพรต นิโรธสมาบัติคือการเข้านิโรธ เรียกเต็มว่า สัญญาเวทยิตนิโรธ หมายถึงดับสัญญาและเวทนา ผู้เข้าสัญญาเวทยิตนิโรธ ย่อมไม่มีความรู้สึกใดๆ เลย ไม่หายใจ เป็นเหมือนคนตาย เป็นการเข้าไปพักผ่อนของพระอริยบุคคล ตั้งแต่พระอนาคามีขึ้นไป และต้องเป็นพระอนาคามี หรือพระอรหันต์ที่ได้ฌานอย่างน้อยฌาน ๔ ด้วย สำหรับปุถุชน พระโสดาบัน พระสกทาคามีแม้จะได้ฌาน ๔ หรือฌาน ๘ ก็ไม่อาจเข้านิโรธสมาบัติได้ ท่านว่ากำลังสมาธิไม่เพียงพอ เพราะยังละกามราคะไม่ได้ พระอริยบุคคลที่เข้านิโรธสมาบัตินั้น ท่านเข้า ๗ วันบ้าง ๑๕ วันบ้าง ระหว่างนั้น ร่างกายไม่ได้อาหารอะไรเลย เมื่อออกจากสมาบัติแล้วจึงหิวมาก ใครถวายอาหารแก่ท่านจะได้รับอานิสงส์มากในวันนั้น พระสาวกผู้มีความกรุณาเช่นพระมหากัสสปะและพระสารีบุตร เมื่อออกจากนิโรธสมาบัติ จึงมักพิจารณาคนที่ท่านจะไปโปรดในวันนั้น เลือกที่เป็นคนดีแต่ยังลำบากยากจนอยู่

พระศาสดา ทรงเล่าเรื่องสังขพราหมณ์ในอดีตให้อุบาสกผู้นั้นฟัง เมื่อจบเรื่องสังขพราหมณ์ อุบาสกผู้นั้นได้บรรลุโสดาปัตติผลอันถือเป็นลาภอันใหญ่หลวงของชีวิต

ดูก่อนภราดา พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้มิใช่หรือว่า โสดาปัตติผลประเสริฐกว่าความเป็นเอกราชในแผ่นดิน ประเสริฐกว่าการได้ไปสวรรค์ หรือความเป็นใหญ่ในโลกทั้งปวง”

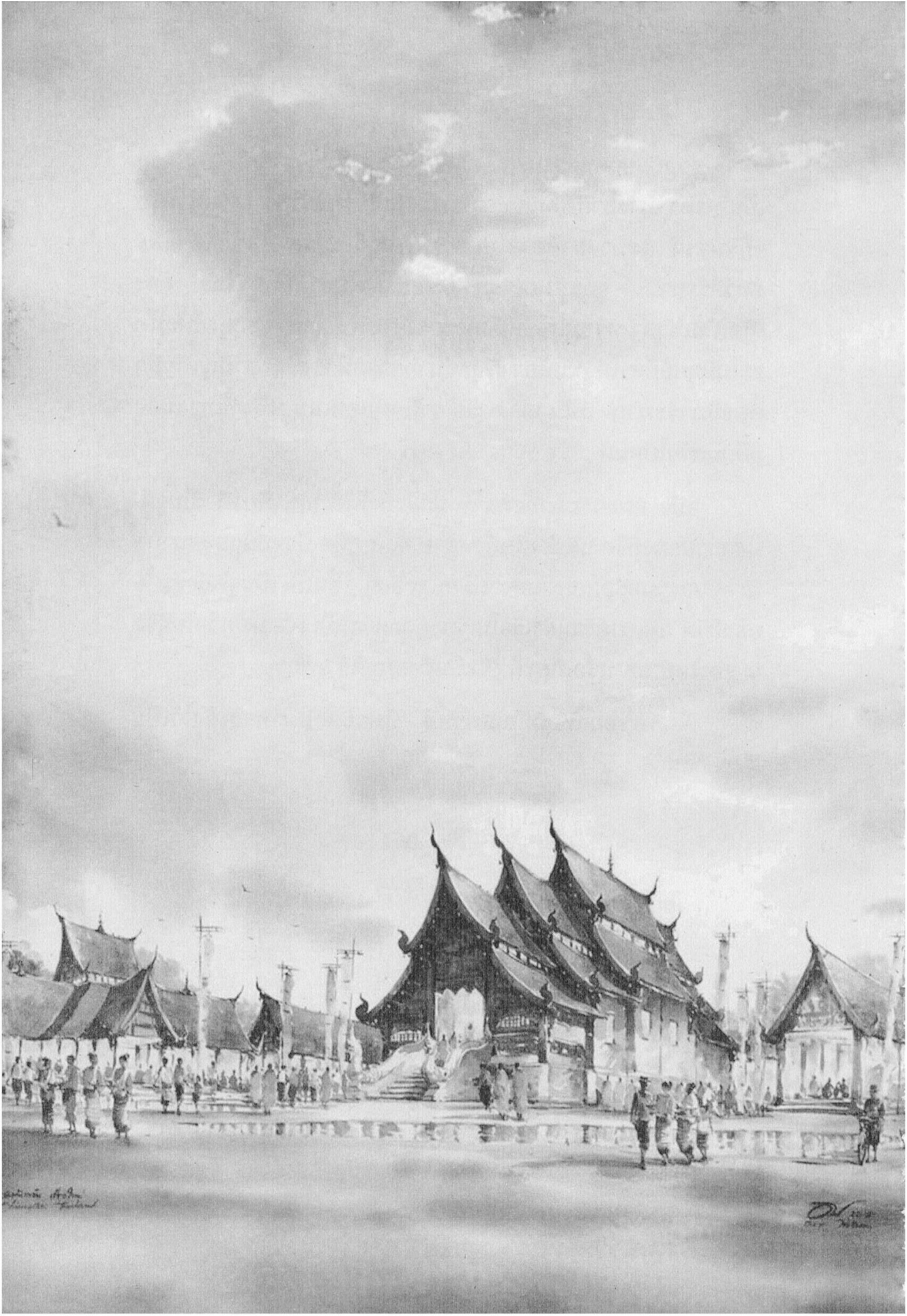
เหตุผลในพุทธพจน์นี้ก็คือ ผู้เป็นโสดาบันแล้ว เป็นผู้เข้าสู่กระแสแห่งนิพพานแล้ว เป็นผู้มั่นคงแน่นอน ไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา คือสภาพชีวิตจะไม่เลวลงไปกว่าสภาพมนุษย์ เป็นผู้จะต้องได้บรรลุธรรมสูงสุด เป็นพระอรหันต์แน่นอน อย่างเร็วอีกชาติเดียว และอย่างช้าเพียงอีก ๗ ชาติเท่านั้น เป็นผู้มีคุณธรรมไม่กลับกลาย

ส่วนปุถุชนคนธรรมดานั้นมีคติไม่แน่นอน บางชาติเกิดในสวรรค์ เป็นเทวดา บางชาติเป็นมนุษย์ บางชาติเป็นพระราชา เศรษฐี หรือจักรพรรดิ แต่บางชาติอาจไปเกิดในนรกหรือเปรต อสูรกาย และสัตว์ดิรัจฉานได้ สุดแล้วแต่จะกรรมจะส่งผลในชาตินั้นๆ อนึ่ง การเกิดเป็นเทวดา หรือมนุษย์ที่มั่งคั่งร่ำรวย หรือมีอำนาจวาสนาใหญ่โต จะไม่มีทุกข์ก็หาไม่ ที่แท้อาจมีทุกข์มากกว่าคนธรรมดาสามัญเสียอีก ต้องมีภาระมาก ไม่มีเวลาสงบสำหรับตนเองเลย เป็นที่เกาะของผู้อื่นนุงนังไปหมด

อนึ่ง คนธรรมดาทั้งหลาย มุ่งเอาทรัพย์ ยศ เกียรติ เป็นจุด-มุ่งหมายของชีวิต แต่บัณฑิตทั้งหลาย ทั้งในอดีต ปัจจุบันและอนาคต เอาคุณธรรมหรือคุณงามความดีอันสูงยิ่งๆ ขึ้นไป เป็นจุดมุ่งหมายของชีวิต ถือเอาความสำเร็จในเรื่องคุณธรรมเป็นความสำเร็จในชีวิต ไม่ใช่ทรัพย์ ยศ หรือเกียรติ อันเป็นสิ่งสมมติชั่วคราว

ดังเรื่องของท่านกัณหดาบส ที่พระศาสดาทรงเล่าไว้เป็นตัวอย่าง

๖.
ไม่ใช่คนดำ

คราวหนึ่ง เมื่อพระศาสดาประทับอยู่ที่นิโครธาราม เมืองกบิลพัสดุ์ เย็นวันหนึ่ง เสด็จพุทธดำเนิน มีภิกษุสงฆ์แวดล้อมเป็นบริวาร เสด็จพุทธดำเนินไปตามบริเวณนิโครธาราม มาถึงที่แห่งหนึ่ง ทรงทำอาการยิ้มแย้ม (ธรรมดาพระพุทธเจ้าจะไม่ทรงยิ้มโดยไม่มีเหตุ) พระอานนท์พุทธอนุชาประคองอัญชลีทูลถามถึงเหตุที่ทรงยิ้มแย้มนั้น พระศาสดาตรัสว่า “อานนท์ นานมาแล้วมีฤาษีท่านหนึ่งชื่อกัณหะ เคยอาศัยอยู่ ณ ภูมิประเทศนี้ ท่านเป็นผู้ได้ฌาน และรื่นรมย์อยู่ในฌาน”

พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงเล่าเรื่องโดยพิสดารดังนี้

ในอดีตกาล ที่เมืองพาราณสี พราหมณ์คนหนึ่งมีทรัพย์ ๘๐โกฏิ แต่งงานแล้วหลายปีแต่ไม่มีบุตร ปรารถนาบุตร จึงสมาทานศีล อธิษฐานขอให้มีบุตร ต่อมาเขาได้บุตรผิวดำแต่รูปงาม เมื่อเจริญวัยแล้ว บิดาส่งไปศึกษาศิลปวิทยา ที่เมืองตักกสิลา เรียนสำเร็จแล้ว กลับมายังเมืองพาราณสี แต่งงานกับกุมาริกาผู้คู่ควรกัน เมื่อบิดาล่วงลับไปแล้ว กัณหกุมารก็ได้ครองทรัพย์สินแทนบิดา

วันหนึ่งกัณหกุมารได้ตรวจเรือนคลังรัตนะทั้งหลาย ให้คนนำแผ่นทองคำอันจารึกชื่อของญาติผู้ใหญ่ที่ล่วงลับไปแล้วมาพิจารณา ในแผ่นทองคำนั้นได้จารึกไว้ว่า ทรัพย์จำนวนเท่าใดใครทำให้เกิดขึ้น รวมความว่า ในสมัยของใครมีทรัพย์อยู่เท่าใด และทรัพย์นั้นได้ตกทอดลงมาถึงบิดาของกันหกุมาร และบัดนี้ตกมาถึงตน

กัณหกุมารพิจารณาแล้ว เกิดความสลดใจว่า ผู้ที่ทำให้ทรัพย์เกิดขึ้นได้ล้มหายตายจากไปหมดแล้ว คงทิ้งทรัพย์สินอันมากมายนี้ไว้ให้ลูกหลาน ทรัพย์ยังปรากฏอยู่ แต่ผู้ทำทรัพย์ให้เกิดขึ้นหาปรากฏไม่ ไม่มีใครสักคนเดียวที่จะถือเอาทรัพย์ไปได้เมื่อเวลาตาย ทรัพย์เป็นสิ่งไม่มีสาระ ควรทำทรัพย์นี้ให้เป็นสาระด้วยการบริจาคทาน ร่างกายนี้ก็ไม่เป็นสาระ เพราะสาธารณะแก่โรคมากมาย ซึ่งเกิดขึ้นในกายนี้ การทำความดีมีคุณธรรมเป็นสาระ ชีวิตไม่เป็นสาระ ถ้าชีวิตนั้นไม่ประกอบด้วยคุณงามความดี ไม่เห็นไตรลักษณ์ คือความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ และเป็นอนัตตา ด้วยเหตุนี้เราจะถือเอาสาระของโภคะด้วยการให้ทาน ถือเอาสาระของชีวิตด้วยการบำเพ็ญคุณงามความดีต่างๆ เขาเข้าเฝ้าพระราชาถวายบังคมลา เมื่อทรงพระอนุญาตแล้ว เขากลับมาบ้าน บำเพ็ญทานเป็นการใหญ่อยู่เป็นเวลาถึง ๗ วัน แต่ทรัพย์ก็มิได้หมดสิ้นไป เขาคิดว่าจะมีประโยชน์อะไรด้วยทรัพย์เหล่านี้ เราจักบวชเมื่อความแก่ยังไม่ครอบงำ ทำฌานและอภิญญาให้เกิดขึ้น เมื่อสิ้นชีพคงจักได้ไปสู่พรหมโลก เขาคิดดังนี้แล้วให้เปิดประตูเรือนทุกประตู ประกาศให้ประชาชนผู้ต้องการทรัพย์สินอันใด จงถือเอาทรัพย์สินนั้นไป

ขณะที่มหาชนกำลังคร่ำครวญรำพันถึงอยู่นั่นเอง เขาออกจากเรือนเข้าสู่หิมวันตประเทศ บวชเป็นฤาษี มีความสันโดษมักน้อย

อย่างยิ่ง เที่ยวแสวงหาสถานที่อันน่ารื่นรมย์ ได้มาถึงภูมิภาคอันตถาคตยืนอยู่เวลานี้และตั้งใจอยู่ที่นี้

ดูก่อนอานนท์ กัณหดาบสนั้น ถือวัตรคือการอยู่ป่าเท่านั้น อยู่คนเดียวใต้ต้นไม้บ้าง อยู่กลางแจ้งบ้าง ถือวัตรคือการไม่นอนบ้าง นั่งหรือยืนหรือเดินเท่านั้น เมื่อต้องการหลับก็นั่งหลับเอา หรือถ้าจะนอนบ้างในบางคราวก็นอนบนพื้นดิน กินแต่ผักและผลไม้ ไม่กินของที่ปรุงแต่งหุงต้ม บริโภคอาหารเพียงวันละครั้ง อยู่บนแผ่นดิน ทำตนประดุจดิน น้ำ ไฟ ลม คือไม่ให้ความยินดีหรือยินร้ายครอบงำได้

ดูก่อนอานนท์ ธรรมดาดินย่อมรับของที่สะอาดบ้าง ไม่สะอาดบ้าง น้ำย่อมรองรับและชำระล้างของที่สะอาดบ้าง ไม่สะอาดบ้าง ลมก็เช่นเดียวกัน ย่อมพัดของสะอาดบ้าง ไม่สะอาดบ้าง แต่ความดีใจหรือเสียใจ พอใจหรือไม่พอใจ หามีแก่ ดิน น้ำ ไฟ ลม นั้นไม่ ฉันใด กัณหดาบสก็ทำใจอย่างนั้น ทำตนประดุจดินเป็นต้น

กัณหดาบสเป็นผู้มักน้อยและสันโดษอย่างยิ่ง ไม่นานนักก็ได้ฌานและอภิญญาที่ประสงค์ เพลิดเพลินอยู่ด้วยฌานและอภิญญาในที่นี้เอง อาศัยต้นไม้นั้น เมื่อมีผลก็กินผล มีดอกกินดอก มีใบกินใบ แม้ไม่มีผลดอกและใบแล้วก็กินเปลือก เมื่อเก็บผลไม้ก็ไม่ได้เลือกเลยว่าดีหรือไม่ดี นั่งอยู่ที่ใด มือเอื้อมถึงผลใดก็กินผลนั้น

เทวดาผู้มีศักดิ์ใหญ่ผู้หนึ่ง เห็นตบะและศีลาจารวัตรของกัณหดาบสแล้ว ต้องการทดลองท่าน จึงมาหา และกล่าวขึ้นว่า

"บุรุษนี้ดำจริงหนอ บริโภคแต่โภชนะ (คือผลไม้) ที่ดำ อยู่ในภูมิประเทศที่ดำ เราไม่ชอบใจบุรุษนี้เลย"

ท่านดาบสทราบด้วยทิพจักษุว่า ผู้กล่าวเป็นเทพผู้มีศักดิ์ใหญ่ จึงกล่าวตอบว่า

"คนผู้มีตบะไม่ชื่อว่าเป็นคนดำ คนที่มีแก่นมีสาระภายใน ชื่อว่าเป็นผู้ประเสริฐ บาปมีอยู่ในคนใด คนนั้นแหละชื่อว่าเป็นคนดำ"

ต่อจากนั้น ท่านดาบสได้จำแนกบาป ทางกาย วาจา ใจ โดยพิศดาร ติเตียนบาปและสรรเสริญคุณธรรม มีศีลเป็นต้น เทพผู้มีศักดิ์ใหญ่ฟังธรรมกถาของท่านดาบสแล้ว เกิดความเบิกบานโสมนัส ปรารถนาจะประทานพรแก่ท่าน จึงกล่าวว่า ที่ท่านกล่าวนั้นเป็นสุภาษิต เป็นคำถูกต้อง ข้าพเจ้าต้องการให้พรแก่ท่าน (เปิดโอกาสให้ขอ) ท่านปรารถนาสิ่งใด ขอจงบอกเถิด

กัณหดาบสฟังคำของเทพผู้มีศักดิ์แล้ว รู้ด้วยญาณว่าเทพผู้นี้คิดว่าเราประพฤติพรหมจรรย์บำเพ็ญตบะเพื่อมุ่งหมายความเป็นเทพอย่างเขา **เราจักตัดความสงสัยของเขา จักขอรับพร ๔ ประการ คือ อย่าให้ความโกรธต่อผู้อื่นเกิดขึ้นแก่เรา อย่าให้เรามีโทสะต่อผู้ใดผู้หนึ่ง อย่าให้เราโลภทรัพย์สินของผู้อื่น อย่าให้ความรักเกิดขึ้นในใจของเรา คิดดังนี้แล้ว ได้กล่าวขอพร ๔ ประการนั้น**

"ดูก่อน ท่านผู้ประพฤติพรหมจรรย์" ภิกษุผู้เล่าเรื่องนี้กล่าวข้อความอันเป็นคติแทรกเข้ามา "คนธรรมดาเมื่อจะขอพรต่อผู้ใดผู้หนึ่งมักจะขอให้มีทรัพย์ มียศ มีกำลัง มีความสุข และมีบริวาร หรือมีอำนาจเหนือผู้อื่นเป็นต้น แต่วิสัยของท่านผู้เป็นบัณฑิต มุ่งหมายในการลดละกิเลสอันเป็นเหตุแห่งความยุ่งทั้งปวง ก็ขอพรเพื่อความไม่เกิดขึ้นแห่งกิเลส ซึ่งเป็นเรื่องแปลกกว่าปุถุชนคนธรรมดา"

เทพผู้มีศักดิ์ประสงค์จะทราบคุณและโทษของพรทั้ง ๔ ประการนั้น จึงกล่าวถามดาบสขึ้นว่า "ท่านเห็นโทษของความโกรธ โทสะ ความโลภและความรักอย่างไร จึงกล่าวขอพรดังนี้"

ท่านกัณหดาบสกล่าวตอบว่า

"ความโกรธเกิดจากความไม่อดทน ไม่อดกลั้น ทีแรกๆ ก็เกิดขึ้นบ่อยๆ แต่ภายหลังจะค่อยๆ เจริญขึ้น ความโกรธก่อให้เกิดความคับแค้นมาก เพราะฉะนั้น ข้าพเจ้าจึงไม่พอใจความโกรธ"

"ส่วนโทสะ ทำให้คนกล่าววาจาหยาบ ดูถูกดูหมิ่นกัน ทุบตีกันด้วยมือ ใช้ท่อนไม้และศาสตราประหัตประหารกัน โทสะเกิดจากความโกรธ เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าจึงไม่พอใจโทสะด้วย"

"ความโลภก่อให้เกิดบาปอันชั่วหยาบ เที่ยวปล้นขู่เอาสิ่งของๆ ผู้อื่น ทำของปลอม ประกอบอุบายล่อลวง ความชั่วหยาบทั้งหลายมีอยู่ในความโลภ เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าจึงไม่ชอบใจความโลภ"

"ส่วนเสน่หา คือความรักใคร่ติดพันนั้น เป็นกิเลสเครื่องผูกมัดรัดรึงใจ ถ้านอนเนื่องหมักหมมอยู่นานก็จะทำให้เดือดร้อนอย่างยิ่ง เพราะฉะนั้น ข้าพเจ้าจึงไม่ชอบใจความรักใคร่ผูกพัน"

เทพผู้มีศักดิ์ ฟังคำของท่านดาบสแล้วกล่าวชมเชยว่า ท่านดาบสกล่าวธรรมได้เสมอด้วยพุทธลีลา ขอท่านจงรับพรอย่างอื่นอีกเถิด พรที่ท่านขอแล้ว ข้าพเจ้ายินดีให้พรนั้นทุกประการ

ท่านดาบสจึงกล่าวว่า "ข้าพเจ้าขอพรคือ **ขออย่าให้อาพาธเกิดขึ้นแก่ข้าพเจ้า** ข้าพเจ้าอยู่ป่าคนเดียวเป็นนิตย์ จะเป็นความลำบากหาน้อยไม่ ถ้าอาพาธที่แข็งกล้ารุนแรงเกิดขึ้น มันอาจทำอันตรายแก่ตบะของข้าพเจ้าได้"

เทพผู้มีศักดิ์ใหญ่ชื่นชมว่า กัณหดาบสไม่รับพรที่เกี่ยวกับอามิสหรือลาภสักการะใดๆ เลย ขอรับแต่พรที่เกี่ยวกับตบกรรมอันเป็นไปเพื่อเผาบาป ทำลายกิเลสเท่านั้น จึงให้พรนั้น และขอร้องให้ท่าน

ขอพรอื่นอีก ท่านดาบสขอพรอีกข้อหนึ่ง คือ**ขออย่าให้ใจ วาจาและกายไปกระทบใคร คืออย่าทำให้ใครๆ เดือดร้อนเพราะกาย วาจาและใจของตน** เทพผู้มีศักดิ์ได้ประทานพรนั้นเช่นกัน นอกจากนี้ยังได้บันดาลให้ต้นไม้ที่ท่านดาบสอาศัยอยู่ มีผลหอมหวานอร่อยตลอดกาลเป็นนิตย์ ประคองอัญชลีนมัสการท่านดาบสแล้วไปสู่พิภพแห่งตน

ส่วนดาบสเป็นผู้ไม่เสื่อมจากฌานและอภิญญา เมื่อสิ้นชีพแล้วเกิดในพรหมโลก

๗.
ทุรภิรม

ดูก่อนผู้บำเพ็ญตบะ การประพฤติพรหมจรรย์นั้นเป็นของยาก สมดังที่พระศาสดาตรัสว่า **"การบวชเป็นของยาก การยินดีในการบวชหรือการประพฤติพรหมจรรย์ก็เป็นของยาก การครองเรือนถ้าครองไม่ดีก็เป็นทุกข์มาก การอยู่ร่วมกับคนที่เสมอกันก็เป็นทุกข์ (เพราะการต้องแข่งดีกัน) ผู้เดินทางไกลถูกทุกข์ติดตามก็เป็นทุกข์ เพราะฉะนั้นไม่พึงเดินทางไกล (คือสังสารวัฏ) ไม่พึงเป็นผู้ถูกทุกข์ติดตาม"**

ดูก่อนภราดา การบวชชื่อว่าเป็นของยาก เพราะต้องอาศัยความเด็ดเดี่ยวในการตัดสินใจ ต้องสละเครือญาติและปิยชน มีมารดาและบิดาเป็นต้น ต้องสละกองโภคะและความสะดวกสบายอย่างฆราวาสโดยสิ้นเชิง

เมื่อบวชแล้ว การที่จะยินดีในการบวชก็เป็นของยาก เพราะภาวะแห่งผู้บวชไม่เหมือนความเป็นอยู่อย่างคฤหัสถ์ ต้องการของร้อนก็ได้ของเย็น ต้องการของเย็นก็ได้ของร้อน ที่นอนปราศจากฟูกอันอ่อนนุ่ม อาหารก็ต้องฉันในเวลาอันจำกัด คือเช้าถึงเที่ยงเท่านั้น และต้องฉันตามที่บิณฑบาตได้มา เลือกไม่ได้ ต้องเว้นขาดจากความ

เกี่ยวข้องด้วยสตรีเพศในทางรักใคร่เสน่หา ต้องอยู่ในกฎข้อบังคับระเบียบวินัยมากมายหลายร้อยข้อเป็นต้นเหล่านี้ ทำให้ผู้บวชแล้วเป็นการยากที่จะให้เกิดความพอใจในการบวช แต่ข้อปฏิบัติและกฎเกณฑ์เหล่านี้เหมาะอย่างยิ่งสำหรับท่านผู้มุ่งขัดเกลากิเลสให้หมดสิ้นไป ผู้มุ่งต่อพระนิพพาน ท่านเหล่านี้ย่อมเกิดความพอใจในบรรพชาได้ง่าย อยู่อย่างรู้สึกปลอดโปร่ง

บางท่านบวชในเมื่อยังไม่เคยผ่านความสุขทางโลกมาเลย เมื่อถึงวัยอันสมควร (วัยหนุ่ม) ความคิดฝันถึงความสุขทางโลก คือความสุขจากเพศตรงข้ามคอยเข้ามารบกวนกายและใจอยู่เสมอ เห็นชายหนุ่มรุ่นเดียวกันเอิบอิ่มพรั่งพร้อมด้วยกามคุณ ๕ ก็ให้หวนคิดถึงตนที่ต้องอดทนประพฤติพรหมจรรย์ในวัยที่ยังหนุ่มเช่นนั้น ก็คิดฝันอยากสึกออกไปบริโภคกามคุณเช่นชายหนุ่มคนอื่นๆ บ้าง เห็นสมณเพศเป็นชีวิตที่อึดอัดขัดข้อง เพราะฉะนั้นท่านจึงกล่าวว่า ความยินดีในการบวชเป็นของยาก

บางท่านเคยผ่านความสุขทางโลกมาแล้วพอสมควร คิดว่าเมื่อบวชคงอยู่ได้โดยสงบสุข ไม่มีสิ่งใดรบกวน แต่ความสุขเป็นสิ่งหวานใจ ทำให้ระลึกถึงอยู่เนืองๆ ภาวะแห่งผู้บวชไม่อาจได้รับความสุขเช่นนั้นได้ การหวนระลึกถึงความสุขเก่าๆ เป็นความทรมานใจอย่างหนึ่ง เพราะคนที่หวนถึงความสุขเก่านั้น ก็คือคนที่กำลังขาดความสุขในปัจจุบัน เมื่อขาดความสุขในปัจจุบัน หวนถึงความสุขเก่าอยู่เนืองๆ และไม่มีความสุขอย่างอื่นมาทดแทน ความอึดอัดกระวนกระวายก็เกิดขึ้น

บางท่านไม่มีปัญหาดังกล่าวมา แต่มีความคับแค้นใจเกี่ยวกับความเป็นอยู่ เช่นเรื่องอาหาร เรื่องที่อยู่อาศัย เรื่องการปกครองในอาวาสที่อยู่ การขัดแย้งกันในหมู่เพื่อนร่วมพรหมจรรย์เป็นต้น ก็ไม่

อาจยินดีในการบวชได้

รวมความว่าอุปสรรคในการบวช และความยินดีในการบวชนั้นมีมาก ซึ่งแต่ละบุคคลมีปัญหาไม่เหมือนกัน

ข้อว่า ครองเรือนไม่ดีเป็นทุกข์นั้น มีอธิบายว่า การครองเรือนโดยปกติเป็นเรื่องยากอยู่แล้ว ลำบากด้วยการทำมาหากินประกอบอาชีพเพื่อให้ได้ทรัพย์มาพอเลี้ยงตน บุตร ภรรยา บ่าวไพร่ให้เป็นสุข ต้องมีที่ดินบ้านเรือนเป็นที่อยู่อาศัยเป็นหลักแหล่ง

ดูก่อน ผู้บำเพ็ญตบะ ผู้ครองเรือนต้องแบ่งรายได้ส่วนหนึ่งถวายพระราชาเป็นราชพลี ต้องมีชีวิตอยู่ภายใต้กฎข้อบังคับของพระราชาหรือผู้ปกครองรัฐ เขาต้องการอย่างไรต้องทำอย่างนั้นไม่เป็นอิสระแก่ตน

นอกจากนี้ ยังต้องเอาใจอิสรชน คือผู้เป็นใหญ่เหนือตน เช่นเสนาบดีอำมาตย์ หรือนายจ้างของตน มีคนที่ต้องสงเคราะห์อนุเคราะห์มากมาย หาได้เท่าไรก็ไม่ค่อยพอใช้ เพราะมีทางออกมากเหมือนหม้อทะลุ ตักน้ำใส่เท่าไรก็ไม่รู้จักเต็ม พร่องอยู่เสมอ ด้วยเหตุนี้พระศาสดาจึงตรัสว่า โลกพร่องอยู่เป็นนิตย์ จึงต้องตกเป็นทาสของตัณหา

ความทุกข์ของผู้ครองเรือนไม่ดีนั้น มีมากสุดจะพรรณนาได้ ผู้ครองเรือนเช่นนั้นย่อมเห็นอยู่ด้วยตนเองแล้ว ชีวิตของผู้ครองเรือนมีต่างชนิดต่างรส ผู้ครองเรือนยิ่งจนมากเท่าไร ก็ยิ่งเป็นทุกข์มากเท่านั้น ความทุกข์จากความจนนั้น คนมั่งมีที่ไม่เคยจนไม่อาจเข้าใจได้หรือไม่ยอมเข้าใจก็มี ความทุกข์ใดๆ ก็ตาม ที่เราจะรู้รสมันอย่างซาบซึ้งนั้นต้องเกิดแก่ตนเอง

คนที่ไม่มีข้าวจะกิน ไม่มีบ้านจะอยู่ ไม่มีเสื้อผ้าจะใส่ ไม่มียารักษาโรคเมื่อเจ็บป่วย ไปที่ไหนก็มีแต่คนมองด้วยสายตาที่แสดงความเหยียดหยาม ก็คือคนจนนั่นเอง ความจนเป็นศัตรูอันร้ายแรงอย่างหนึ่งของความสุขในชีวิต และจะทำให้รู้รายละเอียดแห่งความทุกข์อย่างอื่นด้วย

การครองเรือนไม่ดีนั้น คือ ผู้ครองเรือนเกียจคร้าน ๑ ผู้ครองเรือนไม่ปรองดองกัน สามีภรรยาไม่เข้าใจกัน ทะเลาะกันอยู่เนืองๆ ๑ ใช้จ่ายอย่างฟุ่มเฟือยสุรุ่ยสุร่าย ๑ ไม่หาของที่หายแล้ว ไม่รู้จักซ่อมแซมของที่ชำรุด ๑ มีความเป็นอยู่เติบเกินตัวหรือฐานะของตัว จมไม่ลง ๑ หมกมุ่นในอบายมุข ๑

ลักษณะพฤติกรรมดังกล่าวมานี้ เป็นลักษณะของพ่อบ้านแม่เรือนที่ครองเรือนไม่ดี รังแต่จะนำความทุกข์มาให้ และทำให้ล่มจม

ข้อว่า การอยู่ร่วมด้วยคนเสมอกันเป็นทุกข์นั้น น่าจะเป็นเพราะการแก่งแย่งแข่งดีกัน การชิงดีชิงเด่นกัน การไม่ยอมผ่อนปรนต่อกัน คนเราจะอยู่ร่วมกันเป็นสุขก็โดยที่เมื่อคนหนึ่งใหญ่อีกคนหนึ่งยอมเล็ก ถ้าใหญ่ด้วยกันตั้งแต่สองคนขึ้นไป ก็อยู่ร่วมกันไม่ได้ สัตว์โลกชนิดใดจะมีอหังการ หรืออัสมิมานะเสมอมนุษย์นั้นเห็นจะไม่มี

มนุษย์ที่มีปัจจัย ๔ พร้อมแล้ว ไม่เดือดร้อนด้วยเรื่องอาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค และมีกามบริบูรณ์นั่นแหละ ยิ่งแข่งขันกันเบ่งอัตตาให้ใหญ่ขึ้น แข่งรัศมีกันว่าใครจะใหญ่กว่าใคร ใครจะแน่กว่าใคร จะต้องทำลายหรือประหัตประหารกันให้ย่อยยับไปข้างหนึ่งหรืออย่างน้อยก็ให้ฝ่ายหนึ่งยอมรับในความยิ่งใหญ่ของตน ยอมด้อยเสียข้างหนึ่ง จึงจะอยู่ร่วมกันเป็นปกติสุขต่อไป

ในวัดหนึ่ง จะมีภิกษุเป็นเจ้าอาวาสเสมอกัน ๒ รูปไม่ได้ แม้แต่สุนัขในวัด ก็มีตัวโจกอยู่เพียงตัวเดียว ถ้าตัวไหนเด่นขึ้นมาตีตนเสมอก็ต้องฟัดกันจนแพ้ไปข้างหนึ่ง แต่ธรรมดามีอยู่ว่าตัวที่หนุ่มกว่ามีกำลังแข็งแรงกว่าย่อมชนะและครองความเป็นใหญ่ต่อไป นี่คือความเป็นจริงในสังคมของสัตว์ที่ต่อสู้กันด้วยเขี้ยวเล็บและกำลังกาย กล่าวในหมู่มนุษย์ มนุษย์มีเขี้ยวเล็บคือเครื่องมือต่างๆ และกำลังกายเหนือสัตว์โลกบางชนิด และมีกำลังสติปัญญาเหนือสัตว์โลกอื่นๆ การต่อสู้ชิงชัยของมนุษย์ จึงมีความสลับซับซ้อนมาก สุดจะกล่าวให้หมดสิ้นได้

นักเลงโตสองคนอยู่ตำบลเดียวกันไม่ได้ ต้องฟาดฟันกันจนยอมแพ้ไปข้างหนึ่ง จึงจะอยู่กันต่อไปได้ นี่คือหลักธรรมดาของโลกที่เป็นอย่างนี้มานานแล้ว กำลังเป็นอยู่ และจะเป็นต่อไป

ย่อเข้ามาในหน่วยเล็กที่สุด มีหัวหน้าครอบครัวเพียงคนเดียว ถ้ามีสองคนเมื่อไรก็ยุ่งเหมือนกัน สามีภรรยาสองคนอยู่ด้วยกัน ถ้าเสมอกัน ไม่ยอมกัน ก็อยู่ด้วยกันไม่เป็นสุข ต้องยกให้เป็นผู้นำเสียคนหนึ่ง ใครจะยอมใครก็ได้ ถ้าท่านเห็นครอบครัวใดอยู่ด้วยกันอย่างเป็นสุข ขอให้ท่านนึกว่า ต้องมีคนใดคนหนึ่งเป็นผู้ยอมแพ้ และเมื่อได้ยอมแพ้แล้วก็ต้องยอมแพ้ตลอดไป ตลอดชีวิต แข่งดีขึ้นมาเมื่อไรก็แตกหักเมื่อนั้น

พระดำรัสของพระบรมศาสดาที่ว่า การอยู่ร่วมกับผู้เสมอกันเป็นทุกข์นั้น น่าจะมีความหมายตรงตัวทีเดียว

ข้อว่า ผู้เดินทางไกลถูกทุกข์ติดตามนั้น หมายความว่า ผู้เดินทางไกลกันดารคือวัฏฏะ ได้แก่การเวียนว่ายตายเกิด ยังเดินทางไกลคือสังสารวัฏอยู่ตราบใด ย่อมถูกทุกข์ติดตามอยู่ตราบนั้น ทุกข์จะ

หยุดติดตามต่อเมื่อตัดวัฏฏะได้แล้ว เพราะฉะนั้นจึงไม่ควรเดินทางไกล คือไม่ควรวนเวียนอยู่ในวัฏฏะนาน ควรรีบเดินทางให้ถึงจุดหมาย คือ พระนิพพานโดยเร็ว เมื่อถึงพระนิพพานแล้ว ทุกข์ก็หยุดติดตาม เพราะ เป็นผู้ถึงที่สุดแห่งทุกข์แล้ว

ดูก่อนภราดา พระศาสดาทรงปรารภภิกษุโอรสแห่งเจ้าลิจฉวี ในเมืองเวสาลี แคว้นวัชชีท่านหนึ่ง จึงตรัสพระพุทธพจน์ดังกล่าวมา

ภิกษุรูปนั้นเคยเป็นโอรสแห่งพระเจ้าลิจฉวี แคว้นวัชชี เมือง เวสาลีเป็นนครหลวง ออกบวชด้วยศรัทธา พำนักอยู่ ณ ราวป่าใกล้ เมืองเวสาลี

คราวหนึ่ง มีการเล่นมหรสพตลอดคืนในเมืองเวสาลี ภิกษุนั้น ได้ยินเสียงประโคมดนตรีกึกก้องอยู่ ระลึกถึงตนที่โดดเดี่ยวอยู่ในป่า แล้วรำพึงว่า

“เราผู้โดดเดี่ยวเท่านั้นอยู่ในป่า เหมือนท่อนไม้ที่เขาทิ้งแล้ว ใน ราตรีเช่นนี้ ใครเล่าจะด้อยกว่าเรา”

อนิจจา! เจ้าชายรัชทายาทแห่งเวสาลี ผู้สละราชสมบัติอันจะ มาถึงเขาตามวาระของตนแล้วออกบวช เมื่อเจ้าชายอื่นๆ ผู้มีวัย เสมอกัน กำลังรื่นเริงด้วยมหรสพในวันนักขัตฤกษ์ อันเป็นที่เบ่งบาน แห่งดอกโกมุท ตัวท่านเองต้องมาโดดเดี่ยวอยู่ในป่า เดินจงกรมในที่ จงกรมใหญ่ ๖๐ ศอก เห็นพระจันทร์เต็มดวงเด่นอยู่กลางท้องฟ้า ยืนพิงแผ่นกระดาน ณ ปลายสุดแห่งที่จงกรม มองดูอัตภาพแห่งตน ที่ปราศจากผ้าโพกและเครื่องอลังการ รู้สึกว่าตนเสมือนท่อนไม้อัน ไร้ค่าที่เขาทิ้งไว้ในป่า รำพึงอยู่ว่า “ในราตรีเช่นนี้ มีใครหนอที่ต่ำต้อย กว่าเรา” แม้เป็นผู้ประกอบด้วยคุณมีการอยู่ป่าเป็นวัตรเป็นต้น แต่ เมื่อถูกความไม่ยินดีบีบคั้นก็อดคิดเช่นนั้นไม่ได้

เทวดาผู้สถิตอยู่ ณ ราวป่านั้น ประสงค์จะให้กำลังใจแก่ภิกษุนั้น และให้สังเวชในความคิดเช่นนั้นของท่าน จึงกล่าวว่า

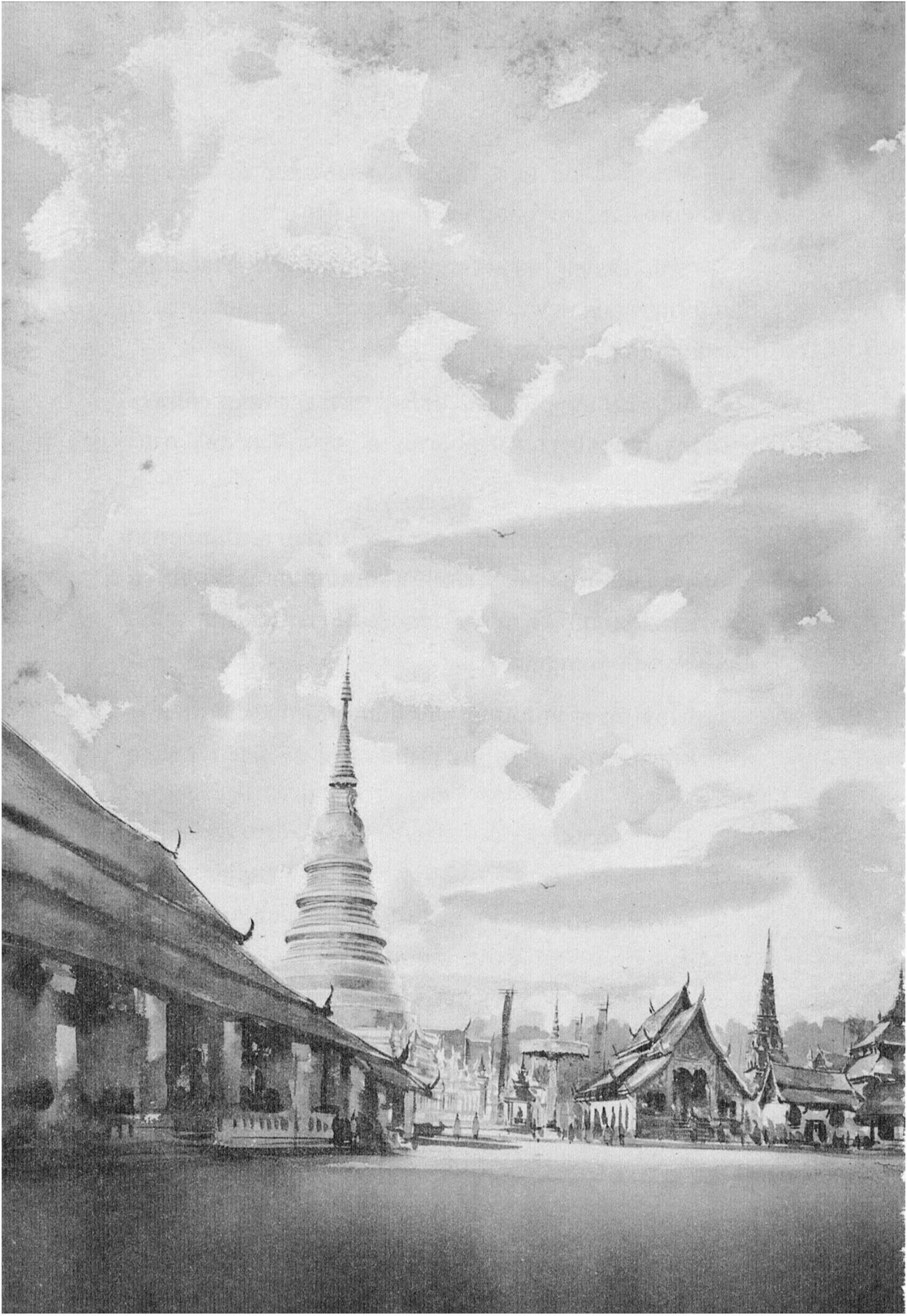
"ท่านผู้เดียวอยู่ในป่าเหมือนท่อนไม้ที่เขาทิ้งแล้วก็จริง แต่ชนเป็นอันมากกระหยิ่มต่อท่าน (คือนิยมชื่นชมในตัวท่าน) เหมือนสัตว์นรกกระหยิ่มต่อผู้อยู่สวรรค์ฉะนั้น"

วันรุ่งขึ้นภิกษุรูปนั้นเข้าเฝ้าพระศาสดา พระพุทธองค์มีพระประสงค์จะให้เธอมีความสังเวชในฐานะ ๕ อย่าง จึงตรัสพระคาถานี้ว่า

"การบวชเป็นของยาก การยินดีในการบวชเป็นของยาก เรือนที่ครองไม่ดีเป็นทุกข์ การอยู่ร่วมกับคนเสมอกันเป็นทุกข์ ผู้เดินทางไกลถูกทุกข์ติดตาม เพราะฉะนั้นไม่ควรเป็นผู้เดินทางไกล และไม่ควรเป็นผู้ถูกทุกข์ติดตาม"

เมื่อจบพระธรรมเทศนา ภิกษุนั้นเป็นผู้เบื่อหน่ายในทุกข์ที่พระองค์ตรัสในฐานะ ๕ อย่าง ทำลายสังโยชน์ ๑๐ ประการ บรรลุอรหัตตผล

๘.
บุพพกรรม

ดูก่อนผู้บำเพ็ญตบะ พระศาสดาทรงเล่าให้ภิกษุรูปหนึ่งฟังว่า ในอดีตกาล ณ นิคมแห่งหนึ่งของเมืองโกสัมพี พระราชาในเวลานั้นทรงพระนามว่าโกสัมพิกะ พราหมณ์ ๒ คนในนิคมหนึ่งแห่งเมืองโกสัมพีนั้น มีทรัพย์สมบัติมากเป็นสหายกัน รู้สึกเบื่อหน่ายในกามคุณและทรัพย์สมบัติ จึงชวนกันบริจาคทรัพย์ แล้วออกบวชอยู่ในหิมวันตประเทศ พยายามบำเพ็ญสมณธรรมอยู่เป็นเวลาถึง ๕๐ ปี ก็ยังไม่ทำฌานและอภิญญาให้เกิดขึ้นได้ ต้องการบริโภคอาหารเปรี้ยว หวาน มัน เค็ม บ้าง จึงจาริกไปในชนบทต่างๆ ลุถึงแคว้นกาสี ท่านทีปายนดาบสมีเพื่อนอยู่คนหนึ่ง ณ หมู่บ้านหนึ่งในแคว้นกาสีนั้น ดาบสทั้งสองจึงไปเยี่ยมเขา เขาเห็นเพื่อนเก่ามาหา จึงมีความชื่นชมยินดี สร้างศาลาถวาย บำรุงด้วยปัจจัย ๔ ท่านดาบสทั้งสองอาศัยอยู่ ณ ที่นั้น ๓ - ๔ พรรษา แล้วลาเพื่อนจาริกต่อไปยังเมืองพาราณสี อาศัยอยู่ ณ ที่สุสานแห่งหนึ่งชื่อ 'อธิมุตตกะ' ทีปายนดาบสอยู่ ณ อธิมุตตกสุสานชั่วระยะเวลาหนึ่ง แล้วกลับไปยังหมู่บ้านของสหายอีก ส่วนมัณฑัพยดาบสคงพำนักอยู่ที่ป่าช้านั่นเอง

คืนหนึ่ง มีโจรคณะหนึ่งขโมยทรัพย์ในเมือง เจ้าของตื่น ขึ้นไล่ติดตามไป โจรทิ้งห่อทรัพย์ไว้ที่ประตูบรรณศาลาในบริเวณอธิมุตตกสุสาน ชาวบ้านตามมาเห็นห่อทรัพย์นั้น เข้าใจว่าดาบสเป็นขโมย กล่าวว่า กลางวันทำตนเป็นดาบส รักษาศีลประพฤติธรรม แต่ตอนกลางคืนออกเที่ยวขโมย ช่างเป็นคนเลวเสียจริงๆ ดาบสคงนั่งเฉย ชาวบ้านช่วยกันทุบตีดาบสจนสะใจตนแล้ว นำตัวไปถวายพระราชา พระราชามิได้ทรงพิจารณาโดยรอบคอบ สั่งให้ราชบุรุษเสียบดาบสด้วยหลาวไม้ตะเคียน แต่เสียบเท่าไรก็ไม่เข้า จึงเปลี่ยนเป็นหลาวไม้สะเดา ก็ไม่เข้าอีก เอาหลาวเหล็กเสียบก็เสียบไม่เข้า

ท่านดาบสจึงใคร่ควรดูบุพพกรรมของตน เห็นว่าในชาติก่อนท่านเคยเกิดเป็นบุตรนายช่างไม้ไปถากไม้กับบิดา จับแมลงหวี่ตัวหนึ่งได้แล้วเอาไม้ทองหลางเสียบ บัดนี้ผลแห่งกรรมนั้นมาถึงแล้ว ไม่อาจพ้นผลแห่งกรรมได้ จึงบอกราชบุรุษว่า ถ้าต้องการเสียบกายของท่านให้เข้าต้องใช้หลาวไม้ทองหลาง ราชบุรุษทำตามนั้นจึงเสียบเข้า วางคนให้ซุ่มดูอยู่ว่าใครจะมาหาดาบสบ้าง ฝ่ายทีปายนดาบสเมื่อไม่ได้พบมัณฑัพยดาบสผู้เป็นสหายเสียนานก็คิดถึง จึงเดินทางมายังเมืองพาราณสี ระหว่างทางได้ทราบเรื่องของมัณฑัพยดาบสว่าถูกเสียบหลาว จึงรีบไปยังอธิมุตตกสุสาน เห็นเพื่อนถูกเสียบหลาวอยู่สลดใจยิ่งนัก ถามขึ้นว่า

"สหายท่านทำผิดจริงดังที่เขากล่าวหาหรือ ?"

"ไม่เลยสหาย ข้าพเจ้ามิได้ทำกรรมนั้นเลย" มัณฑัพยดาบสตอบ

"เมื่อท่านถูกเสียบหลาวอยู่อย่างนี้ ท่านมีใจขุ่นเคืองบ้างหรือไม่ ?"

"ไม่เลยท่าน" มัณฑัพยดาบสตอบ "ข้าพเจ้ามิได้ขุ่นเคืองผู้จับ ผู้เสียบหลาวหรือพระราชาเลยแม้แต่น้อย ข้าพเจ้าพิจารณาแต่กรรมของตน"

"ท่านผู้นิรทุกข์ ร่มเงาของผู้มีศีลมีธรรมอย่างนี้ สมควรที่ข้าพเจ้าจะเข้าไปพักพิงอิงอาศัยอยู่ เป็นความสุขสำหรับข้าพเจ้าที่จะทำอย่างนั้น"

ทีปายนดาบสเข้าไปนั่งพิงอยู่ที่หลาว เลือดที่ไหลลงจากกายของมัณฑัพยดาบสหยดลงสู่กายของทีปายนะทั่วตัว จับกันแห้งดำไปหมด ตั้งแต่นั้นมา คนทั้งหลายเรียกท่านว่า **กัณหทีปายนดาบส** ท่านนั่งอยู่อย่างนั้นตลอดคืน

"เช้าขึ้น พวกราชบุรุษมาดู เห็นดังนั้นจึงไปกราบทูลพระราชา พระราชาทรงดำริว่า หรือเราทำไปโดยไม่พิจารณาให้รอบคอบ รีบเสด็จไปยังป่าช้า ตรัสถามทีปายนดาบสว่า

"นักพรต เหตุไรท่านจึงนั่งพิงหลาวอยู่ ?"

"เพื่อรักษาดาบสผู้เป็นสหาย มหาบพิตร พระองค์ทรงทราบแน่หรือว่าดาบสผู้นี้ทำผิด"

"ไม่แน่ใจเลยท่าน"

"มหาบพิตร คฤหัสถ์เกียจคร้านไม่ดี พระราชาไม่ใคร่ครวญให้ดีเสียก่อนแล้วจึงทำอะไรลงไปก็ไม่ดี บรรพชิตไม่สำรวมก็ไม่ดี บัณฑิตมักโกรธก็ไม่ดี"

พระราชาทรงพิจารณาแล้วทราบว่า มัณฑัพยดาบสไม่มีความผิด จึงรับสั่งให้ราชบุรุษถอนหลาวออก แต่ถอนเท่าไรก็ไม่ออก ท่านดาบสจึงทูลพระราชาว่า เป็นด้วยอำนาจแห่งอกุศลกรรมที่ท่านเคย

ทำไว้ เพราะฉะนั้นใครๆ ก็ไม่อาจถอนหลาวนั้นออกได้ ขอให้ใช้เลื่อยเลื่อยหลาวให้เสมอด้วยหนังของท่าน ราชบุรุษได้ทำอย่างนั้น หลาวทองหลางติดอยู่ในกายของดาบสตลอดชีวิต ท่านสิ้นชีพเมื่อหมดอายุ หาได้สิ้นชีพด้วยหลาวไม้ทองหลางไม่ ทำนองเดียวกันกับแมลงหวี่ที่ท่านเอาไม้ทองหลางเสียบก้น มันไม่ตายแต่ตายเมื่อหมดอายุ

พระราชาขอให้ท่านดาบสทั้งสองอภัยโทษแล้ว อาราธนาให้อยู่ในพระราชอุทยาน ทรงบำรุงอย่างดี ตั้งแต่นั้นมา มัณฑัพยดาบสจึงได้ชื่อเพิ่มขึ้นว่า **อาณิมัณฑัพยะ** หมายถึงท่านมัณฑัพยะผู้มีลิ่มสลักอยู่ในกาย อาศัยพระราชาอยู่ในพระราชอุทยานนั้นตลอดชีวิต

๙.
คุณงามความดี

ส่วนทีปายนดาบสอยู่รักษาแผลของมัณฑัพยดาบสจนหายสนิทแล้ว ก็เดินทางกลับไปยังที่อยู่ของสหาย ผู้เป็นคฤหัสถ์ ซึ่งอยู่ ณ ตำบลหนึ่งในแคว้นกาสี เขาชื่อมัณฑัพยะเหมือนกัน (ชื่อซ้ำกับมัณฑัพยดาบส)

มัณฑัพยะทราบข่าวว่า ท่านทีปายนมาก็ดีใจ พาบุตรและภรรยามาเยี่ยมนมัสการ ถวายดอกไม้เครื่องสักการะและน้ำปานะอันมีรสเลิศแล้ว นั่งสนทนาถามข่าวสุขทุกข์ของท่านและของมัณฑัพยดาบสอยู่

ขณะนั้นบุตรของเขาชื่อ **ยัญทัตตกุมาร** เล่นลูกข่างอยู่สุดบริเวณจงกรมของท่านดาบส ปาลูกข่างกระเด็นไปถูกหัวของอสรพิษซึ่งนอนอยู่ในโพรงในจอมปลวก เขาไม่รู้ จึงล้วงมือเข้าหยิบลูกข่างถูกอสรพิษกัด สลบล้มลง ณ ที่นั้นเอง

มารดาบิดารู้สึกว่าลูกหายไปนาน และไม่ได้ยินเสียงเล่นของลูกจึงเดินไปดู เห็นลูกนอนสลบอยู่ สันนิษฐานว่าถูกอสรพิษกัด จึงรีบอุ้มมาหาดาบส กราบเรียนท่านว่า

“ท่านผู้เจริญท่านเป็นบรรพชิตคงมีโอสถหรือปริตต์ (เวทมนต์) เพื่อบำบัดโรคแก้พิษงูร้ายได้ โปรดช่วยบุตรของข้าพเจ้าด้วยเถิด”

ดูก่อนสหาย ข้าพเจ้าเป็นบรรพชิต ทำเวชกรรมไม่ได้ ไม่รู้เรื่องยาต่างๆ ”

“ถ้าอย่างนั้นขอท่านได้โปรดตั้งจิตเมตตา หรือตั้งสัตยาธิษฐานขอให้บุตรของข้าพเจ้าหายจากโรคด้วยเถิด”

ดีแล้วสหาย ถ้าอย่างนั้นข้าพเจ้าพอช่วยได้ แต่ผลจะเป็นอย่างไรหารู้ไม่

ท่านดาบสได้วางมือลงบนศีรษะของยัญทัตตกุมารและกล่าวข้อความว่า

“ข้าพเจ้ามีจิตเลื่อมใสในการบวช ในการประพฤติพรหมจรรย์อยู่เพียง ๗ วันเท่านั้น หลังจากนั้นมิได้ยินดีในการประพฤติพรหมจรรย์เลย แต่ทนประพฤติพรหมจรรย์มาถึง ๕๐ ปีกว่า ด้วยสัจจวาจานี้ขอความสวัสดีจงมีแก่กุมาร ขอพิษงูร้ายจงหายไป ขอกุมารจงรอดชีวิตเถิด”

เมื่อจบสัจจวาจา พิษงูในกายท่อนบนของยัญทัตตกุมารก็ตกลงสู่แผ่นดินหมด กุมารลืมตาขึ้น เรียกหาแม่และพ่อ แล้วพลิกตัวนอนต่อไป ท่านดาบสกล่าวว่า

“กำลังของข้าพเจ้ามีเพียงเท่านี้ ขอท่านจงแสดงกำลังของท่านบ้าง เพื่อลูกของท่าน”

ผู้เป็นบิดาจึงเอามือวางที่หน้าอกของบุตร แล้วกล่าวว่า “เมื่อแขกมาถึงบ้านบางครั้งเราไม่พอใจเลย แม้สมณพราหมณ์ที่เป็นพหูสูตก็ไม่รู้ความไม่พอใจของเรา เมื่อมีคนมาขอพักหรือขออาหารที่บ้าน

บ่อยครั้งที่ข้าพเจ้าไม่พอใจจะให้พักและไม่พอใจจะให้อาหาร แต่ข้าพเจ้าก็ให้และไม่แสดงอาการไม่พอใจนั้นให้ปรากฏเลย ข้าพเจ้าเองแม้ไม่ประสงค์จะให้ทานแต่ก็ได้ให้ ด้วยสัจจวาจาอันนี้ ขอความสวัสดีจงมี ขอพิษงูร้ายจงคลาย และขอยัญทัตตกุมารจงรอดชีวิตเถิด”

เมื่อบิดาทำสัจจกิริยาอย่างนี้แล้ว พิษในกายของกุมารตรงเหนือสะเอวขึ้นไปก็ตกลงสู่แผ่นดิน กุมารลุกขึ้นนั่งได้ แต่ยังยืนไม่ได้ บิดาจึงกล่าวกับภรรยาว่า

“เราได้ทำตามกำลังของเราแล้ว ต่อไปเธอจงทำตามกำลังของเธอเถิด เพื่อบุตรของเรา”

มารดากล่าวว่า “สัจจะของข้าพเจ้ามีอยู่อย่างหนึ่ง แต่จะกล่าวต่อหน้าท่านนั้นไม่สมควร”

“กล่าวเถิด” บิดาขอร้อง “จะเป็นอย่างไรก็ช่างเถิด ขอให้บุตรของเราปลอดภัยไว้ก่อน”

มารดาจึงกล่าวว่า

“ลูกรัก อสรพิษตัวที่กัดลูกวันนี้มีเดชมาก มีพิษร้ายแรงไม่เป็นที่รักของแม่เลย ฉันใด พ่อของเจ้าก็ฉันนั้น ไม่เคยเป็นที่รักของแม่เลย ด้วยสัจจวาจานี้ ขอความสวัสดีจงมีแก่เจ้า ขอพิษจงคลาย ขอยัญทัตตกุมารจงรอดชีวิตเถิด”

พร้อมกับสัจจกิริยานั้น พิษงูก็ตกลงสู่แผ่นดินทั้งหมด ยัญทัตตกุมารเมื่อร่างกายหมดพิษแล้ว ก็ลุกขึ้น เริ่มจะเล่นต่อไป

เพื่อความเข้าใจแจ่มแจ้งบางอย่าง มัณฑัพยะจึงถามท่านดาบสว่า

"ธรรมดานักพรตย่อมเป็นผู้สงบ ระงับกิเลสได้ ฝึกตนหรือฝึกอินทรีย์ของตนให้สิ้นพยศ นอกจากนี้ ท่านกัณหทีปายนะ แม้ไม่ปรารถนาจะประพฤติพรหมจรรย์ ก็ฝืนประพฤติอยู่ได้เป็นเวลาถึง ๕๐ ปี ข้าแต่ท่านทีปายนะ ท่านรังเกียจสิ่งใด จึงฝืนใจประพฤติพรหมจรรย์อยู่ได้ ไม่สึกออกมาครองเรือน"

ท่านทีปายนดาบสกล่าวตอบว่า

"คนเขามักติเตียนกันว่า ผู้ที่ออกบวชด้วยศรัทธาแล้วสึกหรือกลับเข้าสู่เรือนอีกนั้นเป็นคนโลเลกลับกลอก เรารังเกียจคำพูดอย่างนี้ จึงทนประพฤติพรหมจรรย์ นี่เป็นฐานะที่วิญญูชนสรรเสริญ เป็นฐานะแห่งสัตบุรุษ (คนดี)"

เมื่อตอบดังนี้แล้ว ได้ถามมัณฑัพยะว่า "ท่านเองเล่ารังเกียจอะไร แม้ไม่ปรารถนาจะให้ ก็ยังฝืนใจให้ข้าวน้ำและที่พักแก่สมณ-พราหมณ์และผู้สัญจรทั้งหลาย"

มัณฑัพยะตอบว่า

"มารดาบิดา ปู่ย่า ตายาย และบรรพบุรุษของเรา เป็นคนมีศรัทธา เป็นทานบดี (ผู้ละความตระหนี่แล้วให้ทาน) รู้คำของผู้ขอ เข้าอกเข้าใจในคำขอร้องวิงวอน ข้าพเจ้าต้องการอนุวัตตามจารีตของตระกูล ข้าพเจ้ารังเกียจคำนี้ แม้ไม่พอใจให้ก็ต้องแข็งใจให้"

มัณฑัพยะได้ถามภรรยาของตนว่า "เหตุไรแม้ไม่พอใจสามี ไม่เคยรักสามีเลย แต่ไม่แสดงอาการไม่พอใจนั้นให้ปรากฏ ซึ่งเป็นสิ่งที่ทำได้ยากอย่างยิ่ง"

ภรรยาของเขาตอบว่า

"แต่ไหนแต่ไรมา ในตระกูลของข้าพเจ้า หญิงที่เปลี่ยนสามีใหม่ไม่เคยมี ข้าพเจ้าประพฤติตามธรรมเนียมของตระกูล ตั้งใจจะไม่เป็นหญิงตัดจารีตของตระกูล ข้าพเจ้ารังเกียจถ้อยคำค่อนขอดว่าเป็นหญิงหลายผัว จึงยอมอดทน แม้ไม่พอใจ ไม่รักใคร่ ก็ทนปฏิบัติท่านด้วยดี"

เมื่อนางกล่าวดังนี้แล้ว คิดว่า 'วันนี้ความลับที่เรารักษามาเป็นเวลานาน ได้เปิดเผยออกแล้ว คำที่ไม่ควรกล่าวต่อหน้าสามีเราได้กล่าวแล้ว เราควรให้สามีอภัยโทษต่อหน้าท่านดาบสทีเดียว' ดังนี้แล้วกล่าวว่า

"วันนี้ข้าพเจ้าได้พูดสิ่งที่ไม่ควรพูดไปแล้ว ขอได้โปรดอภัยแก่ข้าพเจ้าด้วยเถิด เพื่อเห็นแก่ลูก ขอท่านได้โปรดลืมคำนั้นเสีย อนึ่ง สิ่งใดๆ ในโลกนี้ที่จะเป็นที่รัก ยิ่งกว่ายัญทัตตกุมารบุตรของเรา เป็นไม่มี ยัญทัตตกุมารก็ได้รอดชีวิตแล้ว"

มัณฑัพยะกล่าวกับนางว่า "ลุกขึ้นเถิดที่รัก เราอภัยให้ท่าน ตั้งแต่นี้ต่อไปอย่าได้มีจิตกระด้าง แต่ขอให้มีจิตอ่อนโยน เราไม่ได้เกลียดหรือรังเกียจท่าน"

ท่านทีปยนดาบสกล่าวกับนายมัณฑัพยะว่า "การที่ท่านต้องสละทรัพย์บริจาคทานโดยไม่เชื่อกรรมและผลของกรรมนั้นเป็นการไม่สมควรเลย ขอให้ทำจิตให้เลื่อมใสแล้วให้ทาน เพื่อทานจะได้มีอานิสงส์มาก"

นายมัณฑัพยะรับปากกับท่านดาบสว่า จะพยายามทำอย่างนั้น และขอโอกาส กล่าวเตือนท่านดาบสว่า "ท่านเป็นผู้ดำรงอยู่ในฐานะทักขิไณยบุคคลของข้าพเจ้า การที่ท่านไม่ยินดีประพฤติพรหมจรรย์

นั้นไม่เป็นการสมควรเลย ต่อไปนี้ขอให้ท่านทำจิตให้เลื่อมใสในการประพฤติพรหมจรรย์ ทำนองเดียวกับที่ท่านเตือนข้าพเจ้าให้ทำจิตให้เลื่อมใสในการให้ทาน เพื่อว่าสักการะที่ข้าพเจ้าทำแล้วต่อท่าน จะได้มีผลมาก มีอานิสงส์มาก" ดังนี้แล้วนมัสการลาท่านดาบสไป

ตั้งแต่นั้นมา สองสามีภรรยาก็รักใคร่กันดี ภรรยาก็มีความเสน่หาในสามี นายมัณฑัพยะก็ทำบุญให้ทานด้วยจิตเลื่อมใส เชื่อในกรรมและผลของกรรม ส่วนท่านดาบสก็สามารถบรรเทาความเบื่อหน่ายเสียได้ ยินดีในการประพฤติพรหมจรรย์ ทำฌานและอภิญญาให้เกิดขึ้น สิ้นชีพแล้วเกิดในพรหมโลก

พระศาสดาทรงแสดงเรื่องนี้จบลงแล้ว ตรัสว่า ทีปายนดาบสในครั้งนั้นมิใช่ใครอื่น ที่แท้คือ เราตถาคตนี้เอง"

๑๐.
เด็กน้อยผู้ฉลาด

ดูก่อนภราดา การปลูกฝังคุณธรรม เป็นสิ่งยากอย่างยิ่ง มนุษย์โดยทั่วไป ไม่ค่อยสนใจในการปลูกฝังคุณธรรม แต่เมื่อปลูกฝังได้แล้วก็จะเป็นประโยชน์ใหญ่และมีผลยั่งยืน สามารถมีคุณธรรมนั้นติดตน ข้ามภพข้ามชาติไปได้ เปรียบเสมือนกับปลูกต้นไม้ใหญ่ แม้จะมีผลช้าไปบ้าง แต่เมื่อมีผลแล้ว ก็จะมีผลอันยั่งยืน และมีร่มเงาอันเย็นเป็นที่พึ่งอาศัยของฝูงวิหคนกกา ประชาชนผู้สัญจร เด็กที่มีคุณธรรมดีมีใจสูง ก็จะเป็นที่พึ่งแก่ผู้ใหญ่ เช่น บิดามารดา เป็นต้นได้

ดูก่อนภราดา พระบรมศาสดา เมื่อทรงเสวยพระชาติเป็นเด็กน้อยผู้มีคุณธรรม ก็เคยเป็นที่พึ่งแก่บิดามารดามาแล้ว ดังเรื่องต่อไปนี้

ในเมืองสาวัตถี ราชธานีแห่งแคว้นโกศลนั้น มีบุรุษผู้หนึ่ง เมื่อมารดาสิ้นชีวิตแล้วก็ตั้งใจปฏิบัติบำรุงบิดาเป็นอย่างดี ทำงานทั้งภายในบ้านและนอกบ้านด้วยตนเอง เหน็ดเหนื่อยเท่าไรก็ไม่บ่น ด้วยต้องการจะให้บิดามีความสุข บิดาเห็นใจ จึงเสนอว่าจะหาหญิงสักคนหนึ่งมาเป็นสะใภ้เพื่อให้ช่วยงานบุตร แต่บุตรบอกบิดาว่าไม่จำเป็น

เพราะถ้าเขาเป็นคนดีก็ดีไป ถ้าหญิงนั้นเป็นคนไม่ดี ก็จะก่อเรื่องเดือดร้อนรำคาญแก่บิดา เขาคนเดียวก็ทำการงานเลี้ยงบิดาได้

บิดามิได้ฟังคำทัดทานห้ามปรามของบุตร ได้นำหญิงคนหนึ่งที่ท่านเห็นว่าดีมาเป็นสะใภ้

นางตั้งใจปฏิบัติบำรุงสามีและบิดาของสามีด้วยดี มีความเคารพยำเกรงจนสามีรักใคร่ไว้ใจอย่างยิ่ง ได้อะไรที่ดีมาก็มอบให้นางทั้งสิ้น ด้วยหวังว่านางจะนำของนั้นไปปฏิบัติบำรุงบิดาและบริโภคใช้สอยเองให้เป็นสุข วันเวลาล่วงไป นางเข้าใจผิด คิดว่าสามีรักและหลงนางเพียงผู้เดียว หาได้เคารพรักบิดาไม่ จึงคิดจะกำจัดบิดาของสามีเสีย นางจึงทำหลายอย่างเพื่อยั่วให้พ่อผัวโกรธ เช่น ให้น้ำร้อนเกินไปบ้าง เย็นเกินไปบ้าง ทำอาหารให้เค็มเกินไปบ้าง จืดเกินไปบ้าง เมื่อพ่อของสามีบอกว่าให้ทำให้พอดี นางก็โกรธกระฟัดกระเฟียด บ่นว่าใครจะเอาใจคนแก่ได้ นางแกล้งทำบ้านเรือนให้รุงรังและสกปรก เช่น ถ่มน้ำลายไว้ทั่วบ้าน เมื่อสามีกลับมานางก็รีบฟ้องว่า "ดูเถิด ดูการกระทำของคนแก่ ฉันทนไม่ไหวแล้ว"

เรื่องทำนองนี้มีอยู่ประจำวัน จนวันหนึ่ง นางบอกสามีว่าขอให้สามีเลือกเอาคนหนึ่ง คือจะเลือกนางหรือจะเลือกพ่อ ถ้าเลือกพ่อนางก็จะไป นางไม่สามารถอยู่ร่วมกับคนแก่เลอะเทอะอย่างนั้นได้ ฝ่ายสามีเป็นคนดี เป็นคนมีความคิดอ่านเฉียบแหลม มีอุปนิสัยอันดีติดมาแต่บุเรชาติ (ชาติก่อน) จึงตัดสินใจบอกภรรยาไปว่า "เธออายุยังน้อยอยู่ จะไปไหน ทำมาหากินอะไรก็ยังพอทำได้โดยสะดวก ส่วนพ่อของฉันท่านแก่แล้ว ไม่สามารถไปไหนหรือทำอะไรโดยสะดวกได้ เพราะฉะนั้น ขอให้เธอออกจากบ้านฉันไป ส่วนพ่อควรจะต้องอยู่กับฉันแน่นอน ตลอดชีวิตของท่าน"

เมื่อเห็นว่าสามีมั่นคงเช่นนั้น ภรรยาก็รู้สำนึกผิด หมอบลงแทบเท้าของสามี พลางขอให้อดโทษในความพลั้งผิด ตั้งแต่นั้นมานางก็ปฏิบัติต่อสามีและพ่อผัวด้วยดีเช่นเดิม

บุรุษผู้เป็นบัณฑิตนั้นเป็นอุบาสก นับถือพระรัตนตรัย ไปเฝ้าพระศาสดาที่เชตวนารามเสมอ เขาหายไปหลายวัน ตอนที่มีเรื่องยุ่งๆ ทางบ้าน แต่พอหมดเรื่องยุ่งแล้ว เขาก็ไปเฝ้าพระศาสดา เมื่อพระพุทธองค์ตรัสถามว่า เหตุใดจึงหายไปหลายวัน ก็กราบทูลเรื่องทั้งปวงให้ทรงทราบ

พระศาสดาทรงระลึกถึงเรื่องในอดีตของพระองค์และของเขาว่าเคยเป็นมาอย่างไร แล้วตรัสว่า

"อุบาสก ในชาตินี้เท่านั้นที่ท่านมิได้เชื่อฟังถ้อยคำของภรรยา เพราะอานุภาพที่ท่านเคยได้ฟังคำเตือนคำสั่งสอนของบัณฑิตในกาลก่อน คำเตือนคำสั่งสอนนั้นฝังใจท่านอยู่ตลอดเวลาที่ท่องเที่ยวอยู่ในสังสารวัฏ แต่ในชาติก่อน ท่านเคยเชื่อฟังคำยุยงของภรรยา วางแผนจะฆ่าบิดาของท่านเองมาแล้ว ได้อาศัยบุตรผู้ฉลาด จึงสามารถเว้นบาปอนันตริยกรรมเสียได้" ดังนี้แล้ว ตรัสเล่าเรื่องโดยพิสดารว่า

ในอดีตกาล ที่เมืองพาราณสี เด็กหนุ่มคนหนึ่งชื่อสวิฏฐกะ เมื่อมารดาสิ้นชีวิตแล้ว ฝังเสียในป่าช้าผีดิบ ตั้งใจบำรุงเลี้ยงบิดา เรื่องต่อไปนี้เป็นทำนองเดียวกับเรื่องในปัจจุบัน เรื่องที่แปลกก็คือ เมื่อภรรยายุยงอยู่บ่อยๆ สามีก็เชื่อตามคำของภรรยา คือนำบิดาไปทุบศีรษะให้สิ้นชีวิต แล้วฝังเสียในป่าช้าผีดิบ

สามียังหวั่นอยู่ว่า การฆ่าคนเป็นเรื่องใหญ่ และคนๆ นั้นเป็นบิดาเสียด้วย จะทำอย่างไรดี ภรรยาออกอุบายให้ว่า ตอนเช้าให้ไปยังที่นอนของพ่อ ทำเสียงดังให้ทุกคนได้ยินว่า 'ลูกหนี้ที่หมู่บ้านโน้น

เมื่อลูกไปคนเดียวเขาก็ไม่ยอมใช้หนี้ ขอให้พ่อไปเก็บหนี้เอง' แล้วนำพ่อไปฆ่าเสียในป่าช้าผีดิบ

บุรุษผู้โง่เขลาตกลงใจว่า จะทำตามอุบายของภรรยา แต่เขายังโชคดีที่มีบุตรชายคนหนึ่ง ซึ่งเป็นเด็กเฉลียวฉลาดอายุเพียง ๗ ขวบ แต่สามารถคิดอะไรได้ดี เด็กคนนี้ได้ยินเสียงพ่อแม่พูดกัน เรื่องที่จะฆ่าปู่ คิดว่าพ่อและแม่กำลังจะทำบาปกรรมอันใหญ่หลวง จึงคิดอุบายได้อย่างหนึ่ง รีบขึ้นไปอยู่ในเกวียนตั้งแต่เช้า เมื่อพ่อพาปู่ขึ้นบนเกวียนเพื่อจะนำไปยังป่าช้าผีดิบนั้น บุตรชายได้ขึ้นไปอยู่ก่อนแล้ว

"ขึ้นมาอยู่บนเกวียนทำไม ?" พ่อถามอย่างไม่พอใจ

"ลูกจะไปด้วยฮะ"

"ไปทำไมกัน ไม่ใช่เรื่องของเด็ก" พ่อบอก

"ลูกจะไปเป็นเพื่อนปู่และเป็นเพื่อนพ่อฮะ"

พ่อพยายามอ้อนวอนเท่าไร ลูกชายก็ไม่ยอมลงจากเกวียน พ่อซึ่งมีลูกคนเดียวและรักลูกมากจึงใจอ่อน ยอมให้ลูกไปด้วย คิดว่า "ก็เด็กเล็กๆ คนเดียวจะอะไรนักหนา"

เมื่อไปถึงป่าช้าผีดิบ ให้บิดาและบุตรพักอยู่ในเกวียน ตนเองถือจอบลงไปขุดหลุม ลูกชายแอบลงไปด้วย เห็นพ่อกำลังขุดหลุมจึงถามว่า

"คุณพ่อฮะ บ้านเรามีผักหญ้าเผือกมันมากมาย พ่อมาขุดหลุมในป่าช้า จะปลูกอะไรอีก ?"

พ่อตอบว่า "ลูกรัก ปู่ของลูกทุพพลภาพมากแล้ว มีโรคภัยเบียดเบียนมาก มีทุกข์มาก พ่อจะฝังปู่ของเจ้าเสีย เพื่อจะได้พ้นทุกข์"

เด็กน้อยได้ยินดังนั้น เมื่อพ่อพักเหนื่อย จึงเอาจอบไปขุดหลุมอีกหลุมหนึ่ง เมื่อพ่อถามว่าขุดทำไม เขาตอบว่า ต่อไปภายหน้าเมื่อพ่อทุพพลภาพ มีโรคภัยเบียดเบียนมาก อยู่อย่างเป็นทุกข์ เขาก็จะได้นำพ่อมาฝังเสีย เหมือนที่พ่อฝังปู่

เมื่อได้ฟังดังนั้น จิตสำนึกที่ดีเพราะปรารภตนเองก็เกิดขึ้นแก่บิดา เขาขอบใจลูกที่ให้สติเขาแล้วพาลูกและพ่อกลับบ้าน พ่อนั้นยอมรับสารภาพกับลูกว่า เพราะภรรยายุยงจึงหลงผิดไป ลูกบอกว่าแม่ของเขาเป็นคนพาล ใจบาปหยาบช้า ควรไล่ไปเสีย มิฉะนั้นจะก่อกรรมทำเข็ญอย่างหนัก

ฝ่ายภรรยาใจร้ายอยู่ทางบ้าน มีความร่าเริงยินดีว่าต่อไปนี้คงจะมีความสุข เพราะคนกาฬกัณณีคือพ่อผัวคงจะต้องตายเป็นแน่แท้ จึงเตรียมบ้านไว้อย่างดีเพื่อฉลองการกลับมาของสามีผู้อยู่ในโอวาทและลูกน้อยผู้มีปัญญา ครั้นเห็นคนทั้ง ๓ กลับมามีหน้าตายิ้มแย้มร่าเริงก็ผิดหวัง จึงร้องด่าออกไปว่า พาคนกาฬกัณณีกลับมาทำไมกัน สามีไม่ได้ตอบทันที ปลดโคออกจากเกวียนแล้วขึ้นบ้าน ชี้หน้าภรรยาว่า มึงนั่นแหละเป็นคนกาฬกัณณี มึงเป็นหญิงถ่อยอนาจาร จงรีบออกจากบ้านของกูเสียโดยพลัน มิฉะนั้นกูจะฆ่ามึง ขณะที่นางตะลึงอยู่เพราะไม่รู้ว่าเหตุการณ์กลับเป็นเช่นนี้ได้ฉันใด สามีก็ลงมือทุบตีภรรยาเสียจนบอบช้ำ ลากเท้าออกไปจากเรือน พร้อมร้องเตือนว่าอย่าได้กลับมายังที่นี้อีกเป็นอันขาด เมื่อไล่ภรรยาออกไปแล้ว สวิฏฐกะก็จัดแจงอาบน้ำให้บิดาและบุตรพร้อมทั้งตนเอง เสร็จแล้วร่วมกันรับประทานอาหารอย่างสุขสำราญใจ หญิงใจร้ายต้องไปอาศัยผู้อื่นอยู่ด้วยความทุกข์ทั้งทางกายและทางใจ

วันเวลาล่วงไปเพียงเล็กน้อย บุตรชายออกความคิดว่า เพียงเท่านี้ยังน้อยไปสำหรับการลงโทษมารดา ควรจะทำทีเป็นว่าไปนำสตรีอื่นมาเป็นภรรยา ปรนนิบัติพ่อและบิดาของพ่อ (ปู่) ให้ผาสุก เพื่อมารดาจะได้มีทุกข์เพิ่มเป็นทวีคูณ จะได้หลาบจำในการปองร้ายท่านผู้มีคุณและไม่เคยคิดประทุษร้ายตน บิดาผู้เชื่อถือปัญญาของลูกมาแต่ต้นก็ทำตาม จึงมีข่าวเล่าลือกันไปทั้งตำบลว่า สาธุชนคนดีชื่อ สวิฏฐกะ จะนำหญิงหนึ่งมาเป็นภรรยาเพื่อปรนนิบัติบิดาให้ผาสุก

หญิงผู้เคยใจร้ายกลับได้คิดว่า มิตรที่แท้จริงคือคุณงามความดีศรีของสตรีคือการหมั่นปรนนิบัติภัสดาและพ่อแม่ของสามีพร้อมด้วยบริวารชนด้วยน้ำใจอันงาม จึงกลับมาอ้อนวอนขอบุตร ขอให้เป็นที่พึ่ง ต่อไปจะคำนึงถึงแต่ความสุขของผู้อื่น ไม่ให้ปู่และพ่อของเจ้าต้องตรอมตรมขมขื่นอีกต่อไป

บุตรผู้เป็นบัณฑิตเห็นว่า มารดาสำนึกผิดแล้วจึงให้อภัย นำความนั้นบอกบิดาและปู่ ให้ท่านทั้งสองให้อภัยในความพลั้งพลาดแต่หนหลัง เมื่อรู้ว่าท่านมีใจอ่อนโยนแล้วก็นำมารดามากราบขอขมา และขอให้มารดาดำรงมั่นอยู่ในธรรมแห่งผู้ครองเรือน ปรนนิบัติสามีและพ่อของสามีอย่างดี มารดาและบิดาตั้งอยู่ในโอวาทของบุตรผู้มีปรีชา ได้ทำบุญทำทานตามสมควรแก่ฐานะของตน สิ้นชีพแล้วไปสู่สุคติโลกสวรรค์

ดูก่อนภราดา พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงนำเรื่องในอดีตนี้มาเล่าจบแล้ว ทรงประกาศอริยสัจ ในการจบอริยสัจ อุบาสกนั้นได้บรรลุโสดาปัตติผล เป็นอริยบุคคลในพระพุทธศาสนา พระศาสดาทรงประชุมชาดกว่า บิดา บุตร และสะใภ้ในกาลนั้น ได้มาเป็นบิดา บุตร และสะใภ้ในกาลนี้ ส่วนเด็กน้อยผู้เป็นบัณฑิตมิใช่ใครอื่น ที่แท้คือตถาคตนี้เอง

๑๑.
ผู้อันธรรมคุ้มครองแล้ว

ดูก่อนท่านผู้แสวงสันติวรบท ข้าพเจ้าได้กล่าวแล้วว่า การปลูกฝังคุณธรรมเป็นเรื่องยากในหมู่มนุษย์ โดยธรรมชาติแล้วมนุษย์เป็นผู้เห็นแก่ตัวและพวกพ้องของตัว ทำนองเดียวกับสัตว์โลกประเภทอื่นๆ ต่างแต่เพียงว่ามนุษย์สามารถฝึกตน อบรมตน พัฒนาตนให้ดีขึ้น ให้เป็นผู้ไม่เห็นแก่ตัว ให้เป็นผู้เสียสละเพื่อผู้อื่น หรือเพื่อคุณธรรมได้ ทั้งนี้หมายเฉพาะมนุษย์ผู้รู้จักฝึกตนเท่านั้น พระศาสดาของเราตรัสไว้มิใช่หรือว่า **"บุคคลผู้มีตนซึ่งฝึกดีแล้ว ย่อมได้ที่พึ่งซึ่งได้โดยยาก"**

เมื่อได้ปลูกฝังคุณธรรมให้มั่นคงในตนและตระกูลของตนแล้ว ย่อมได้ความมั่นใจบางอย่าง เช่น เป็นผู้มีอายุยืน สิ้นชีวิตเพราะอายุขัย ไม่ตายเมื่อยังหนุ่มเป็นต้น ดังเรื่องของ**ธรรมบาลกุมาร** ที่พระศาสดาทรงเล่าให้พระพุทธบิดาทรงสดับ ใจความสำคัญมีดังนี้

เมื่อพระพุทธองค์เสด็จกรุงกบิลพัสดุ์ครั้งแรก ประทับอยู่ ณ นิโครธาราม พระเจ้าสุทโธทนะ พุทธบิดาเสด็จมาเฝ้า ถวายข้าวต้มตอนเช้า ขณะที่เสวยนั้น พระพุทธบิดาตรัสเล่าว่า "เมื่อพระพุทธองค์ทรงทำความเพียรเพื่อพระโพธิญาณอยู่นั้น ได้มีเทวดามาบอก

หม่อมฉันว่า พระสิทธัตถะกุมารสิ้นชีวิตเสียแล้วเพราะอาหารน้อย หม่อมฉันไม่เชื่อ บอกกับเทวดาว่า พระสิทธัตถะจะไม่สิ้นพระชนม์ก่อนที่จะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า”

“มหาบพิตร ไม่เพียงแต่ในบัดนี้เท่านั้น ที่พระองค์ไม่ทรงเชื่อ แม้ในกาลก่อนสมัยที่ทรงเป็นบิดาของธรรมบาลกุมาร พระองค์ก็ไม่ทรงเชื่อแล้วเหมือนกัน” พระศาสดาตรัส และได้ทรงนำเรื่องของพระองค์และพระพุทธบิดามาตรัสเล่าดังนี้

ในอดีตกาล ในแคว้นกาสี มีหมู่บ้านพราหมณ์หมู่หนึ่ง ชื่อหมู่บ้านธรรมบาล เพราะคนในหมู่บ้านต่างก็คุ้มครองธรรม รักษาธรรม ประพฤติอยู่ในธรรม คือกุศลกรรมบท ๑๐ และรักษาอุโบสถศีลเป็นต้น พระโพธิสัตว์เกิดในหมู่บ้านนั้น ชื่อธรรมบาลกุมาร เมื่อเจริญไปแล้ว บิดามอบทรัพย์ให้พันหนึ่งเพื่อไปศึกษาศิลปวิทยา ณ เมืองตักกสิลา เขาเรียนดี ประพฤติดี จึงได้รับแต่งตั้งจากอาจารย์ให้เป็นหัวหน้ามานพจำนวน ๕๐๐ คน วันหนึ่งบุตรคนโตของอาจารย์สิ้นชีวิตลง ใครๆ พากันร้องไห้คร่ำครวญด้วยความเสียดาย มีแต่ธรรมบาลกุมารเท่านั้นที่ไม่ร้องไห้คร่ำครวญ

เขาบอกเพื่อนร่วมสำนักว่า สงสัยว่า ทำไมบุตรของอาจารย์จึงต้องตายตั้งแต่ยังหนุ่ม เพื่อนถามว่า ในเรือนของท่านไม่มีใครตายตั้งแต่ยังหนุ่มเลยหรือ ? เขาตอบว่าไม่มี ไม่เคยมีจริงๆ เขาตายเมื่อชราทั้งนั้น

มาณพเหล่านั้น นำเรื่องที่สนทนากับธรรมบาลกุมารไปเล่าให้อาจารย์ฟัง อาจารย์แปลกใจ อยากจะทดลองแสวงหาความจริง จึงเรียกธรรมบาลมาถามว่าเป็นจริงอย่างนั้นหรือ ธรรมบาลกุมารยืนยันตามนั้น อาจารย์จึงมอบหน้าที่สั่งสอนศิษย์ให้ธรรมบาลเป็น

ชั่วคราว ท่านเองจะเดินทางไปต่างเมือง ดังนี้แล้ว ให้คนรับใช้หากระดูกแพะมาล้างให้สะอาดใส่กระสอบ แล้วเดินทางไปยังแคว้นกาสี ถึงหมู่บ้านของธรรมบาล เมื่อถึงเรือนแห่งบิดาของธรรมบาล ท่านยืนอยู่หน้าประตู ให้คนรับใช้ของบ้านนั้นบอกเจ้าของบ้านว่า อาจารย์ของธรรมบาลมาหา

คนในบ้านนั้น เริ่มประพฤติธรรมคือ **อาคันตุกวัตร** ตั้งแต่ประตูบ้านทีเดียว ด้วยการปราศรัยด้วยถ้อยคำที่น่ารัก คนรับใช้หลายคนมาช่วยกัน บางคนรับร่มและรองเท้าของอาจารย์ บางคนรับกระสอบจากคนรับใช้ของอาจารย์ เชื้อเชิญให้เข้าไปข้างใน พราหมณ์เจ้าของบ้านออกมาต้อนรับ เชื้อเชิญให้นั่งบนตั่ง เอาน้ำมันมาทาเท้าให้ ถามถึงธุระที่มา เลี้ยงด้วยโภชนะอันประณีต

เมื่ออิ่มหนำแล้วอาจารย์ก็กล่าวถึงธรรมบาลกุมารว่าเป็นคนดี มีสติปัญญาดี เรียนจบไตรเภทและศิลปศาสตร์ ๑๘ ประการ แต่น่าเสียดายเหลือเกิน บัดนี้ตายเสียแล้วด้วยโรคบางอย่าง สังขารทั้งหลายไม่เที่ยง ท่านพราหมณ์อย่าเศร้าโศกเสียใจเลย

พราหมณ์ได้ฟังดังนั้น ก็ตบมือหัวเราะขึ้น เมื่ออาจารย์ถามว่าทำไมจึงหัวเราะเช่นนั้น พราหมณ์กล่าวว่า เป็นไปไม่ได้ที่ธรรมบาลกุมารจะตายเมื่อยังหนุ่ม ตระกูลของเรา ๘ ชั่วคนมาแล้ว ไม่มีใครตายเมื่อยังหนุ่ม

"ท่านไม่เห็นกระดูกบุตรของท่านหรือ ?" อาจารย์ถาม

"เห็นกระดูก" พราหมณ์ตอบ "แต่คงเป็นกระดูกแพะหรือกระดูกสุนัขเป็นแน่ ไม่ใช่กระดูกบุตรของข้าพเจ้า"

ขณะนั้นคนในบ้านทั้งหมดได้ทราบว่า อาจารย์นำข่าวเรื่องธรรมบาลกุมารตายมาบอก จึงพากันหัวเราะขึ้นพร้อมกันด้วย

อาจารย์ยิ่งประหลาดใจมากขึ้น จึงถามพราหมณ์ว่า "อะไรทำให้ท่านมั่นใจเหลือเกินว่า บุตรของท่านจะไม่ตายตั้งแต่ยังหนุ่ม"

พราหมณ์จึงกล่าวว่า "ตระกูลของเราล้วนประพฤติธรรม ตั้งมั่นอยู่ในธรรม พวกเราชอบใจธรรมของสัตบุรุษ ไม่พอใจธรรมของอสัตตบุรุษ **พวกเราให้ทาน รักษาศีล และอบรมจิตด้วยดี สงเคราะห์คนกำพร้าและคนเดินทาง ประพฤติธรรมของผู้ครองเรือน หรือธรรมของสามีภรรยา เป็นต้น**"

และแล้ว พราหมณ์ได้กล่าวถึงอานิสงส์ของการประพฤติธรรมว่า

"ธรรมย่อมรักษาผู้ประพฤติธรรม ธรรมที่ประพฤติดีแล้วย่อมนำสุขมาให้ นี่คืออานิสงส์ในธรรมที่ประพฤติดีแล้ว ผู้ประพฤติธรรมย่อมไม่ไปสู่ทุคติ ธรรมย่อมรักษาผู้ประพฤติธรรมเหมือนร่มคันใหญ่ในฤดูฝน (ย่อมป้องกันผู้ถือร่มมิให้เปียกฝน) ธรรมบาลกุมารบุตรของเราอันธรรมคุ้มครองแล้ว ย่อมไม่ตายตั้งแต่ยังหนุ่ม กระดูกนั้นคงเป็นกระดูกของสัตว์อื่นเป็นแน่แท้ ลูกของเราจะต้องอยู่เป็นสุข"

อาจารย์ได้ฟังดังนั้น มีความชื่นชมยินดียิ่งนัก กล่าวว่า "การมาของข้าพเจ้าคราวนี้ไม่ไร้ผล ได้ประโยชน์อย่างยิ่ง อนึ่งข้าพเจ้าขอโทษที่กล่าวเท็จ เอากระดูกแพะมาลวงว่าเป็นกระดูกของธรรมบาลกุมาร มุ่งเพียงเพื่อทดสอบความจริงเท่านั้น" ดังนี้แล้วขอให้บิดาของธรรมบาลบอกธรรมที่ควรประพฤติ ยับยั้งอยู่ที่นั้น ๒ - ๓ วัน แล้วลากลับไป

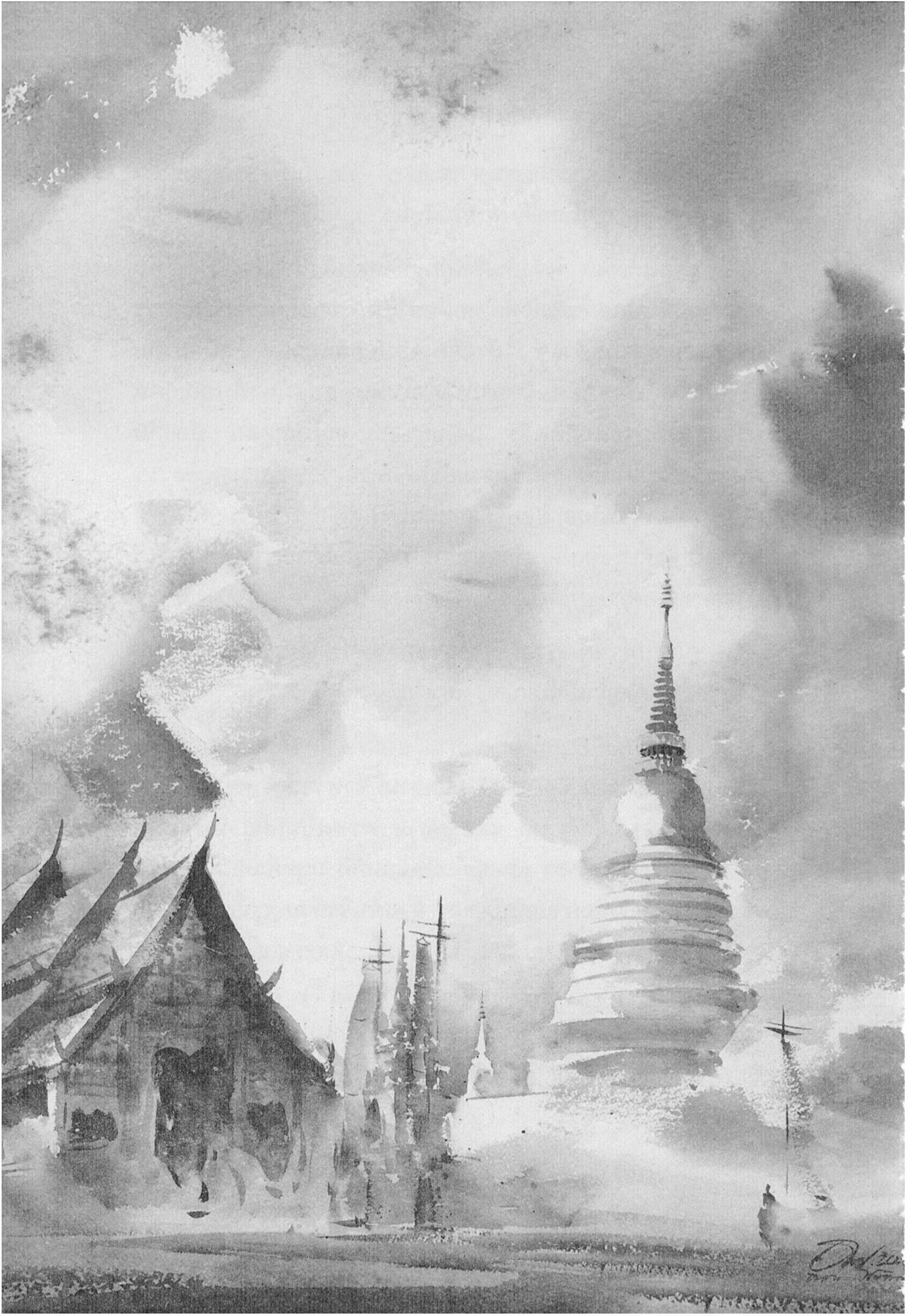
พระบรมศาสดาตรัสเล่าเรื่องนี้จบแล้ว ทรงประกาศอริยสัจ ในการจบอริยสัจ พระเจ้าสุทโธทนะทรงบรรลุอนาคามิผล พระทศพลตรัสว่า ธรรมบาลกุมารในครั้งนั้นหาใช่ใครอื่นไม่ ที่แท้คือ

ตถาคตนี้เอง บิดาของธรรมบาลกุมาร คือสมเด็จพระพุทธบิดา ส่วนอาจารย์ทิศาปาโมกข์คือพระสารีบุตร

ดูก่อนภราดา **พลังอันศักดิ์สิทธิ์ยิ่งกว่าสิ่งใดในโลกนี้ ก็คือบุญบารมีที่บุคคลสั่งสมไว้ทั้งในอดีตชาติและชาติปัจจุบัน โดยการทำคุณงามความดีต่างๆ ด้วยจิตใจที่มั่นคงแน่วแน่ เมื่อมาถึงระดับหนึ่ง บุคคลย่อมมีความมั่นใจในตน และมั่นใจในบุญกุศลหรือธรรมที่ประพฤติดีแล้ว เหมือนร่มคันใหญ่ในฤดูฝน ป้องกันคนผู้กางกั้นมิให้เปียก** อนึ่ง ธรรมย่อมคุ้มครองรักษาผู้ประพฤติธรรม ผู้มีธรรม มีแต่ช่วยยกเชิดชู ช่วยหนุนให้ฟูเฟื่องขึ้น ให้ประสบความสำเร็จในสิ่งที่ประสงค์ บางอย่างบุคคลย่อมได้ด้วยความเพียร แต่บางอย่างบุคคลย่อมได้ด้วยบุญ

ดูก่อนท่านผู้แสวงบุญ พระศาสดาของเราได้ทรงแสดงอานิสงส์แห่งบุญไว้เป็นอันมาก เช่น

“ขุมทรัพย์คือบุญนี้ ย่อมอำนวยผลที่น่าใคร่ทั้งปวงแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย สิ่งเหล่านี้คือ **ความมีผิวพรรณดี ความมีเสียงไพเราะ ความมีสัณฐานดี และรูปงาม ความเป็นใหญ่ มีบริวารดี ความสุขอย่างพระราชา และสุขในทิพยสมบัติ มนุษย์สมบัติ สวรรค์สมบัติ ตลอดถึงนิพพานสมบัติ ฯลฯ ล้วนสำเร็จด้วยบุญทั้งสิ้น** ความพรั่งพร้อมด้วยบุญมีประโยชน์มากอย่างนี้ นักปราชญ์ผู้เป็นบัณฑิตทั้งหลายจึงสรรเสริญบุคคลผู้มีบุญอันได้ทำไว้แล้ว อนึ่ง บุญญนิธินี้ไม่ทั่วไปแก่ผู้อื่น (เป็นของเฉพาะตน) โจรก็ลักไปไม่ได้ เพราะฉะนั้นนักปราชญ์จึงควรทำบุญอันจะติดตามตนไปได้ในสัมปรายภพ”

๑๓.
ทานมัย

ดูก่อนท่านผู้แสวงบุญ อานุภาพแห่งบุญย่อมมีอยู่เป็นอันมาก แม้พระเจ้าอโศกมหาราช และพระนางอสันธิมิตตา อัครมเหสี มีอานุภาพและความเจริญสุขถึงปานนั้น ก็ด้วยผลบุญที่เคยทรงทำไว้

ในอดีตกาล ในกรุงพาราณสี มีพ่อค้าคนหนึ่งตั้งร้านขายน้ำผึ้งอยู่ในตลาด ครั้งนั้นพระปัจเจกพุทธเจ้าองค์หนึ่ง ณ ภูเขาคันธมาทน์ป่วยเป็นวรรณโรค จะต้องได้น้ำผึ้งเป็นเภสัช พระปัจเจกพุทธเจ้าผู้เป็นเพื่อนกัน มายังเมืองพาราณสีเพื่อแสวงหาน้ำผึ้ง พบนางทาสีคนหนึ่งกำลังทูนหม้อน้ำไปท่าน้ำ เห็นพระปัจเจกพุทธเจ้า นางจึงถามด้วยความเอื้อเฟื้อว่า จะไปไหนและต้องการสิ่งใด พระปัจเจกพุทธเจ้าตอบว่า ต้องการน้ำผึ้งเพื่อนำไปทำยา นางเหยียดมือออกชี้ตลาดน้ำผึ้งว่า

“พระคุณเจ้า นิมนต์ไปทางนั้นเถิด ตลาดน้ำผึ้งอยู่ที่นั่น”

และแล้วนางก็เดินตามไปด้วยหวังว่า ‘ถ้าพ่อค้าน้ำผึ้งไม่ถวายแก่พระปัจเจกพุทธเจ้า เราจักซื้อถวายเองแล้วค่อยหาทรัพย์มาใช้หนี้

ภายหลัง' นางได้เดินตามพระปัจเจกพุทธเจ้าไปและยืนอยู่หน้าร้านขายน้ำผึ้ง

พ่อค้าได้เห็นแล้วมีจิตยินดี นำน้ำผึ้งมาถวายเต็มบาตร จนล้นออกมาภายนอกบาตรหยดลงสู่พื้น เขาเลื่อมใสยิ่งนัก ตั้งจิตปรารถนาว่า "พระคุณเจ้า ด้วยอานิสงส์แห่งทานนี้ ด้วยอานุภาพแห่งบุญนี้ ข้าพเจ้าพึงครองสมบัติเป็นพระราชาผู้ยิ่งใหญ่ในชมพูทวีป และขออาชญาของข้าพเจ้าพึงแผ่ไป แม้ทั้งบนอากาศและภายใต้แผ่นดิน"

พระปัจเจกพุทธเจ้า กล่าวอนุโมทนาว่า "จงเป็นอย่างนั้นเถิดอุบาสก" แล้วกลับไป นางทาสีถามพระปัจเจกพุทธเจ้าว่า ท่านได้น้ำผึ้งแล้วหรือ ท่านตอบว่าได้แล้ว จนล้นบาตร และพ่อค้าปรารถนาความเป็นพระราชาผู้ยิ่งใหญ่ในชมพูทวีป นางได้ฟังดังนั้นจึงตั้งความปรารถนาเป็นอัครมเหสีของพระราชานั้น

ดูก่อนภราดา พ่อค้าน้ำผึ้งในครั้งนั้นมิใช่ใครอื่น คือพระเจ้าอโศกมหาราชนี่เอง ส่วนนางทาสีในครั้งนั้น คือพระนางอสันธิมิตตาอัครมเหสีของพระองค์ ข้อพระหัตถ์และข้อพระบาทของพระนางกลมกลึงเกลี้ยงเกลาสวยงามยิ่งนัก เพราะอานิสงส์แห่งการเหยียดมือออกชี้ทางไปตลาดน้ำผึ้งแก่พระปัจเจกพุทธเจ้า ดูเถิด ดูอานิสงส์แห่งการทำบุญร่วมกันและทำด้วยศรัทธาเลื่อมใสอย่างแท้จริง

ดูก่อนท่านผู้แสวงสันติวรบท ในการทำบุญทำทานนั้น จาคเจตนา คือความตั้งใจในการเสียสละ นับว่ามีความสำคัญมาก แม้เพียงความไม่โลภซึ่งประกอบด้วยจาคเจตนา ท่านก็จัดเป็นทานเหมือนกัน การให้อภัยในชีวิตและทรัพย์สินของผู้อื่นหรือการรักษาศีล ๕ ท่านจัดเป็นอภัยทาน ซึ่งมีความสำคัญในหมู่มนุษย์มาก การ

ตั้งใจแนะนำพร่ำสอนผู้อื่นให้เว้นทางแห่งความชั่ว ดำรงอยู่ในทางแห่งความดี ท่านเรียกว่า ธรรมทาน ซึ่งเป็นทานที่มีผลเลิศกว่าทานอื่นๆ สมจริงดังพระพุทธดำรัสว่า "การให้ธรรมย่อมชนะหรือเลิศกว่าการให้ทั้งปวง รสแห่งธรรมย่อมชนะรสทั้งปวง ความยินดีในธรรมย่อมชนะความยินดีทั้งปวง และความสิ้นตัณหาย่อมชนะทุกข์ทั้งปวง"

ดูก่อนภราดา พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ว่า "ภิกษุทั้งหลาย ทักษิณาหรือทานที่ประกอบด้วยองค์ ๖ เหล่านี้ (ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก) คือองค์ประกอบของผู้ให้ (ทายก) มี ๓ องค์ประกอบของผู้รับ (ปฏิคาหก) มี ๓ องค์ของทายก ๓ คือ ก่อนให้มีใจยินดี กำลังให้มีใจผ่องใส ให้แล้วมีใจชื่นบาน องค์ของปฏิคาหกมี ๓ เหมือนกันคือ เป็นผู้ปราศจากราคะ หรือปฏิบัติเพื่อเป็นผู้ปราศจากราคะ เป็นผู้ปราศจากโทสะ หรือปฏิบัติเพื่อปราศจากโทสะ เป็นผู้ปราศจากโมหะ หรือปฏิบัติเพื่อปราศจากโมหะ ภิกษุทั้งหลาย การประมาณบุญเพราะทานอันประกอบด้วยองค์ ๖ นี้ มิใช่สิ่งที่จะทำโดยง่ายเลยว่า 'ความหลั่งไหลแห่งบุญ ความหลั่งไหลแห่งกุศลว่า มีประมาณเท่านี้ๆ นำสุขมาให้ ให้อารมณ์เลิศด้วยดี มีวิบากเป็นสุข เป็นไปพร้อมเพื่อเกิดในสวรรค์ ย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์สุขอันน่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ กองบุญนั้นนับเป็นกองบุญใหญ่ นับไม่ได้ (อสงฺเขยฺโย) ประมาณไม่ได้ (อปฺปเมยฺโย) ทำนองเดียวกับน้ำในมหาสมุทร นับไม่ได้ ประมาณไม่ได้ว่าเท่านั้นเท่านี้ แต่ถือได้ว่าเป็นกองน้ำใหญ่สุดประมาณทีเดียว'

ภราดา จริงอยู่ พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า "ทานที่ให้แก่ผู้มีศีลย่อมมีผลมาก ที่ให้แก่ผู้ทุศีลหามีผลมากอย่างนั้นไม่" แต่ถ้าบุคคล

ทำความยำเกรงในสงฆ์ ทำอุทิศสงฆ์ แม้ทานที่เขาให้แก่สมณะทุศีลก็ยังมีผลมากกว่าถวายแก่พระอรหันต์โดยแท้ ข้อนี้เป็นเรื่องแปลกแต่จริง สมดังที่พระพุทธเจ้าตรัสแก่พระอานนท์ว่า **"ดูก่อนอานนท์ ไม่ว่าจะกล่าวโดยปริยายใด ปาฏิบุคคลิกทาน (ทานที่ให้เจาะจงบุคคล) จะมีผลมากกว่าสังฆทานไม่ได้"**

ภราดา ทานซึ่งประกอบด้วยองค์ ๖ นี้ พระศาสดาทรงแสดงแก่ภิกษุทั้งหลายที่เชตวนาราม เมืองสาวัตถี เรื่องมีอยู่ว่า วันหนึ่งอุบาสิกาคนหนึ่งชื่อ **เวฬุกัณฏกีนันทมาตา** ได้บำเพ็ญทักษิณาประกอบด้วยองค์ ๖ ในภิกษุสงฆ์ มีพระสารีบุตรและพระโมคคัล-ลานะเป็นประมุข พระผู้มีพระภาคทรงทอดพระเนตรด้วยทิพยจักษุแล้วตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายมาเฝ้า ทรงเล่าให้ฟังถึงเรื่องที่อุบาสิกาบำเพ็ญทักษิณาซึ่งประกอบด้วยองค์ ๖ ดังกล่าวแล้ว

คราวหนึ่ง เมื่อพระศาสดาประทับอยู่ ณ กุฎาคารศาลา ป่ามหาวัน เมืองเวสาลี สีหเสนาบดีแห่งนครเวสาลีนั้นเข้าเฝ้า ขอให้ทรงแสดงผลแห่งทานที่เห็นได้ในปัจจุบัน พระผู้มีพระภาคทรงแสดงอานิสงส์แห่งทาน ๕ ประการ คือ

๑. ผู้ให้ย่อมเป็นที่รักเป็นที่พอใจของผู้รับ
๒. คนดีเป็นอันมาก ย่อมพอใจคบหาสมาคมกับผู้นั้น
๓. เกียรติคุณอันงามย่อมฟุ้งขจรไปไกล
๔. เป็นผู้แกล้วกล้า ไม่เก้อเขินในการเข้าสมาคม
๕. เมื่อสิ้นชีพแล้วย่อมบังเกิดในสุคติโลกสวรรค์

สีหเสนาบดีกราบทูลว่า ผลแห่งทาน ๔ อย่างข้างต้น เขาเห็นได้ด้วยตนเอง ตัวท่านเองเป็นพยานได้ว่าเป็นจริง แต่ประการที่ ๕ ท่านไม่เห็นด้วยตนเอง แต่เชื่อพระผู้มีพระภาค

ดูก่อนภราดา ผู้ฉลาดย่อมเชื่อผู้รู้บ้าง พิจารณาด้วยปัญญาของตนบ้าง ลองปฏิบัติดูบ้างว่ามีผลเป็นสุขหรือเป็นทุกข์ มีโทษหรือมีคุณ ถ้ามีผลเป็นสุขและมีคุณก็ทำต่อไป ถ้ามีผลเป็นทุกข์และมีโทษก็ตั้งใจงดเว้นหรือเลิกละเสีย พระพุทธองค์ตรัสเตือนไว้ว่า

"ถ้าบุคคลทำบาป ก็อย่าทำบาปบ่อยๆ ไม่ควรพอใจในบาปนั้น เพราะการสั่งสมบาปเป็นเหตุให้เกิดทุกข์ ถ้าบุคคลทำบุญ ควรทำบุญนั้นบ่อยๆ ควรทำความพอใจในบุญ เพราะการสั่งสมบุญเป็นเหตุให้เกิดสุข

ดูก่อนท่านผู้มุ่งบารมี การสั่งสมมีความหมายและมีความสำคัญต่อชีวิตมาก คนสั่งสมสิ่งใดบ่อยๆ ย่อมเพียบพร้อมไปด้วยสิ่งนั้น คนสั่งสมบุญย่อมเต็มไปด้วยบุญ สั่งสมบาปเต็มไปด้วยบาป สั่งสมความรู้ย่อมเต็มไปด้วยความรู้ เปรียบเหมือนหยาดน้ำที่ตกลงทีละหยดย่อมทำภาชนะให้เต็มได้

"จงดูการสั่งสมจอมปลวกของตัวปลวก การสั่งสมน้ำผึ้งของตัวผึ้ง ส่วนในด้านสิ้นเปลือง จงดูการสิ้นไปทีละน้อยแห่งยาหยอดตา"

ผู้มีความเพียรย่อมสะสมความรู้และความดีทีละน้อย นานวันเข้า ย่อมมากไปด้วยความรู้และความดี ส่วนผู้เกียจคร้านมัวผัดวันประกันพรุ่ง และมัวอ้างนั่นอ้างนี่เพื่อจะไม่ทำความดี และไม่แสวงหาความรู้ นานวันเข้า ก็ย่อมมากไปด้วยความชั่วและความโง่เขลา **ชีวิตของคนเราไม่ยาวนานนัก แม้เพียงแสวงหาความรู้และสะสมความดีก็ไม่ทันแก่เวลาเสียแล้ว จะมีเวลาที่ไหนไปสะสมอวิชชาและความชั่วเล่า**

ความเกียจคร้านเป็นภัยใหญ่ในชีวิตมนุษย์ ความเกียจคร้านจะไปลบล้างคุณธรรมอื่นๆ เสียสิ้น **ส่วนความเพียรจะช่วยหนุน**

คุณธรรมอื่นที่มีอยู่น้อยให้สมบูรณ์ขึ้น เช่นคนผู้มีสติปัญญาน้อยย่อมชดเชยได้ด้วยใช้ความเพียรให้มากขึ้น

ดูก่อนท่านผู้แสวงบุญ บุคคลผู้มีปัญญา ควรสั่งสมอุปนิสัยอันดีงามให้แก่ตนอยู่เสมอ เช่น อุปนิสัยในการให้ทาน (ทานุปนิสัย) อุปนิสัยในการรักษาศีล (สีลุปนิสัย) และอุปนิสัยในการอบรมจิตให้สว่างสงบ (ภาวนูปนิสัย)

ผู้ฝึกฝนมาดีในการเสียสละ ย่อมสละได้โดยง่าย ไม่ต้องฝืนใจมาก เป็นการปฏิบัติธรรมในเรื่องความเสียสละได้โดยไม่ยาก และสามารถทำได้อย่างสม่ำเสมอ ย่อมให้ได้แม้ซึ่งสิ่งที่ผู้อื่นให้โดยยากอย่างยิ่ง เช่น อวัยวะอันเป็นที่รักและแม้แต่ชีวิต[๑] สมดังที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า

"เมื่อสัตบุรุษให้สิ่งที่ให้ได้โดยยาก ทำสิ่งที่ทำได้โดยยากอยู่ อสัตตบุรุษทำตามไม่ได้ เพราะธรรมของสัตบุรุษทำตามได้ยาก เพราะฉะนั้น คติคือ ทางดำเนินหรือทางไปของสัตบุรุษและอสัตบุรุษย่อมต่างกัน อสัตบุรุษย่อมไปนรก ส่วนสัตบุรุษย่อมไปสวรรค์"

ผู้ฝึกฝนมาดีในเรื่องศีล ย่อมรักษาศีลได้โดยง่าย การประพฤติล่วงศีลด้วยซ้ำไป เขาทำได้โดยยาก เพราะมีหิริและโอตตัปปะคอยควบคุมกำกับอยู่ ให้รู้สึกละอายตนเองและเกรงกลัวต่อผลแห่งบาปกรรม จึงงดเว้นความชั่วได้โดยสมัครใจ หาใช่เพราะมีใครบังคับไม่

พระพุทธองค์ตรัสว่า

---

[๑] โปรดดู สีวิราชชาดก อรรถกถาชาดก วีสตินิบาต ซึ่งในที่นั้นกล่าวถึงพระโพธิสัตว์ คือ พระเจ้าสีวิราช ทรงสละดวงตาของพระองค์แก่ผู้ตาบอดที่มาขอ

“คนดี ทำดีได้ง่ายทำชั่วได้ยาก คนชั่ว ทำชั่วได้ง่ายทำดีได้ยาก ความชั่วอันพระอริยเจ้าทำได้โดยยากอย่างยิ่ง”

ดูก่อนท่านผู้แสวงคุณอันยิ่งใหญ่ ที่คนมักพูดกันว่า ‘ทำชั่วง่าย ทำดียากนั้น’ เป็นจริงเพียงครึ่งเดียว คือจริงสำหรับคนชั่วเท่านั้น แต่สำหรับคนดีแล้ว ทำดีง่ายทำชั่วยาก ดังพระพุทธพจน์ที่กล่าวมา การหมั่นรักษาศีลเป็นการหัดเว้นชั่วและทำดี ด้วยกาย วาจา อย่างน้อยเป็นการควบคุมกายวาจาให้ห่างจากโทษภัยต่างๆ เมื่อนานเข้าก็จะเป็นผู้มีกายวาจาสะอาดอยู่เสมอ

ผู้ฝึกฝนมาดีในเรื่องภาวนา คือการอบรมจิต ย่อมทำให้จิตใจสงบรวมลงเป็นหนึ่ง (เอกัคคตา) ได้ง่าย จิตที่ยังไม่ได้ฝึก ย่อมเป็นเหมือนสัตว์เถื่อน ไม่ควรแก่การงาน แต่เมื่อฝึกให้ดีแล้ว ย่อมเป็นเหมือนสัตว์เป็นต้นว่าช้างหรือม้าที่ฝึกให้เชื่องแล้ว ย่อมควรแก่การงาน ดังที่พระพุทธองค์ตรัสว่า

“ภิกษุทั้งหลาย เรามองไม่เห็นสิ่งอื่นแม้อย่างเดียว ที่อบรมดีแล้ว ย่อมควรแก่การงานและเป็นไปเพื่อประโยชน์ใหญ่เหมือนจิต ภิกษุทั้งหลาย จิตที่อบรมดีแล้วย่อมควรแก่การงานและเป็นไปเพื่อประโยชน์ใหญ่ ส่วนจิตที่มิได้อบรม ย่อมไม่ควรแก่การงาน และย่อมเป็นไปเพื่อโทษใหญ่ อนึ่ง จิตที่มิได้อบรมให้ดีย่อมนำแต่ทุกข์มาให้ ส่วนจิตที่อบรมดีแล้วย่อมนำแต่สุขมาให้”[๑]

การอบรมจิตให้ดี จึงควรเป็นงานหลัก งานสำคัญของมนุษย์ เพราะเมื่อจิตดีแล้วย่อมพลอยทำให้งานที่ทำนั้นพลอยดีไปด้วย และมีผลเป็นความสงบสุขทั้งแก่ตนและผู้อื่น

---

[๑] อังคุตรนิกาย เอกนิบาต ๒๐/๒๒-๓๐

๑๓.
ผลแห่งความเพียร

ดูก่อนภราดา บุคคลแม้ทำบาปมามาก แต่เมื่อรู้สึกตัวรีบกลับตัวเสีย แล้วให้ทาน รักษาศีล และเจริญภาวนา มีความเพียรไม่ย่อหย่อน ย่อมได้ที่พึ่งอันเกษมในศาสนานี้ ดังเรื่องของ**สามเณรมิลกะ** ต่อไปนี้

สมัยเมื่อเป็นคฤหัสถ์ พระมิลกะ เลี้ยงชีพด้วยปาณาติบาตเป็นประจำ วางขวากดักบ่วงไว้ในป่าอย่างละ ๑๐๐ (หนึ่งร้อย) สะสมบาปไว้เป็นอันมาก

วันหนึ่ง นายมิลกะกินเนื้อปิ้งในที่ๆ ดักบ่วงนั่นเอง เกิดกระหายน้ำ จึงเดินไปเปิดหม้อน้ำที่พระเถระรูปหนึ่งผู้อยู่ป่าวางไว้ ท่านกำลังเดินจงกรมอยู่ เขาไม่เห็นน้ำเลยแม้แต่หยดเดียว จึงโกรธพระเถระกล่าวคำด่าออกมาว่า “ภิกษุ ท่านกินข้าวของชาวบ้านแล้วมัวแต่นอนเกียจคร้านอยู่ น้ำประมาณยาหยอดตาก็ไม่ได้ตักไว้ ทำอย่างนี้ไม่ควรเลย”

พระเถระคิดว่า 'เราตักน้ำไว้เต็มหม้อทีเดียว เหตุไฉนนายมิลกะจึงกล่าวเช่นนี้' จึงเดินไปดู เห็นน้ำเต็มหม้อ บอกให้เขาทราบว่าน้ำเต็มหม้ออยู่ พอนายมิลกะจักตักดื่ม หม้อนั้นกลายเป็นว่างเปล่าแห้งผากไม่มีน้ำเลย พระเถระต้องตักให้ดื่ม เขาดื่มถึง ๓๒ ขันเล็กด้วยความกระหาย เกิดสังเวชสลดใจว่า 'กรรมของเราจริงหนอ หม้อน้ำที่เต็มเปี่ยมด้วยน้ำ กลับกลายแห้งผากเหมือนกระเบื้องร้อน อนาคตแห่งชีวิตของเราจักเป็นเช่นไรหนอ'

เขาวิตกกังวลถึงชีวิตในอนาคต กลัวต่อเวรกรรมจึงขอบวชต่อพระเถระ เมื่อบวชแล้วขณะที่เจริญสมาธิภาวนา หรือวิปัสสนาภาวนา สถานที่ๆ ท่านเคยฆ่าเนื้อและสุกรก็ดี สถานที่ๆ ท่านเคยดักบ่วงและขวากก็ดีมาปรากฏให้เห็นจนไม่อาจสำรวมจิตให้เป็นหนึ่งได้ มีแต่ความฟุ้งซ่านรำคาญ จิตไม่ดำเนินไปในวิถีแห่งกรรมฐาน หรือสมาธิภาวนาเลย ท่านคิดว่า การบวชของท่านไม่มีประโยชน์อันใด ปรารถนาจะลาสิกขา สึกไปครองเพศฆราวาสอย่างเดิม จึงเข้าไปหาพระเถระ เล่าเรื่องนั้นให้ฟัง พระเถระบอกให้ไปตัดไม้สดๆ มากองไว้เป็นกองใหญ่แล้วเอาไฟจุด แต่ไม่สามารถจะจุดให้ติดได้ พระเถระจึงนำไฟ ประมาณเท่าแสงหิ่งห้อยจากอเวจีมหานรกมาด้วยฤทธิ์ จ่อเข้าที่กองไม้สดนั้น เพียงขณะเดียวไม้กองใหญ่ก็ถูกเผาสิ้น เหมือนเผาใบไม้แห้ง สามเณรมิลกะมองดูด้วยความพิศวงอย่างที่สุด พระเถระกล่าวว่า "ถ้าเธอสึกออกไปเธอจะต้องตกนรกหมกไหม้ในอเวจีอย่างแน่นอน"

จำเดิมแต่เห็นไฟอเวจีแล้ว สามเณรมิลกะมีจิตครั่นคร้ามกลัวต่อไฟนรกนั้น วอนถามพระเถระผู้อาจารย์ว่า "พระพุทธศาสนาสามารถนำสัตว์ออกจากทุกข์ได้จริงหรือ?"

เมื่อได้รับการยืนยันจากพระเถระแล้ว สามเณรมิลกะได้ให้คำมั่นกับอาจารย์ว่า “เมื่อพระพุทธศาสนาเป็นนิยยานิกธรรมจริงแล้ว กระผมจะพยายามเปลื้องตนให้พ้นทุกข์ให้จงได้ ท่านอาจารย์อย่าได้เป็นห่วงเลย”

ตั้งแต่นั้นมา สามเณรมิลกะได้ใช้ความเพียรพยายามอย่างยิ่งยวดในการบำเพ็ญสมณธรรม เมื่อง่วงนอนก็เอาฟางชุบน้ำให้เปียกแล้ววางไว้บนศีรษะ นั่งห้อยเท้าลงในสระน้ำ วันหนึ่ง พระเถระได้ให้โอวาทแก่เธอว่า

“ยศย่อมเจริญแก่บุคคลผู้หมั่นเพียร มีสติ มีการงานสะอาด มีปกติใคร่ครวญก่อนแล้วจึงทำ เป็นผู้สำรวมดีแล้ว เป็นอยู่โดยธรรม และไม่ประมาท”

สามเณรน้อยรับโอวาทของพระเถระด้วยความเคารพ และตั้งใจอย่างมั่นคงว่า เราจะต้องเป็นผู้มีความเพียร มีสติ ฯลฯ สำรวม เป็นอยู่โดยธรรมและไม่ประมาท

เธอยืนอยู่ ณ ที่นั้นเอง สามารถตัดสังโยชน์เบื้องต่ำ ๕ อย่างได้ สำเร็จเป็นพระอนาคามี เป็นผู้ไม่กลับมาสู่โลกนี้อีก

กรรมอันไม่มีโทษ คือการให้ทาน รักษาศีล เจริญภาวนา หรือการช่วยเหลือผู้อื่นในกิจที่ชอบ อันท่านเรียกว่า **‘ไวยาวัจจะ’** เป็นสิ่งที่ควรทำโดยแท้

ดูก่อนท่านผู้แสวงบุญ ถ้ามนุษย์ในโลกนี้ เว้นจากการเบียดเบียนกัน ต่างเต็มใจช่วยเหลือเอื้อเฟื้อกันด้วยน้ำใจอันงามแล้ว โลกนี้จะข้ามพ้นความยากเข็ญเป็นอันมาก แต่ความเห็นแก่ตัวและเห็นแต่ตัวของคนเรามีมากเกินไป จนมองไม่เห็นความเดือดร้อนของ

ผู้อื่นและไม่เห็นแก่ผู้อื่น โลกของเรา จึงอยู่ในสภาพที่เดือดร้อนวุ่นวายและมีภาระอันหนักอยู่มิเว้นวาย

การมีน้ำใจช่วยเหลือผู้อื่นในกิจที่ชอบนั้น เป็นสิ่งที่ทำได้โดยไม่ยากเลย ถ้ามนุษย์เราปลูกฝังคุณธรรม คือความกรุณาให้มีในใจอยู่เสมอ ความกรุณาจะมีลักษณะให้ทนไม่ได้ต่อความทุกข์ ความเดือดร้อนของผู้อื่น มีความหวั่นใจต่อความทุกข์ของผู้อื่นเสมอด้วยความทุกข์ของตน มองคนทั้งหลายเห็นเป็นเสมือนญาติพี่น้องของตนเป็นน้องบ้าง พี่บ้าง ลุงป้า น้า อา บ้าง มารดา บิดา ปู่ย่า ตายายของตนบ้าง เมื่อทำใจได้อย่างนี้ จิตใจย่อมอ่อนโยนพร้อมที่จะช่วยเหลือเอื้อเฟื้อเขาให้พ้นทุกข์ มีความอิ่มเอิบใจเมื่อได้ทำความดี แม้จะเหนื่อยกายบ้างแต่ก็สบายใจ อิ่มใจ และสุขใจ สิ่งที่ทำนั้นยังจะอำนวยวิบากสมบัติให้ในสัมปรายภพอีกด้วย ตัวอย่างเช่นเรื่องของช่างชุนคนหนึ่ง

ในอุตตราปถชนบท (อินเดียเหนือ) พระเจ้าอังกุรราชกุมารมีพี่น้องด้วยกัน ๑๑ พระองค์ เป็นหญิงหนึ่ง พระนามว่าอัญชนเทวีเมื่อพระราชบิดาสิ้นพระชนม์แล้ว ได้แบ่งราชสมบัติออกเป็น ๑๐ ส่วนเฉพาะพี่น้องที่เป็นชาย ทรงลืมพระเชษฐภคินีไป พอนึกได้ก็แบ่งใหม่เป็น ๑๑ ส่วน แต่**อังกุรราชกุมาร** ทรงเสนอว่า ไม่ต้องแบ่งใหม่ขอให้ส่วนของพระองค์แก่พระพี่นาง ส่วนพระองค์เองจะทำการค้าขอให้พี่ๆ สละเงินภาษีในชนบทให้แก่พระองค์ เพื่อเป็นทุนในการค้าขายทุกพระองค์ตอบตกลงตามข้อเสนอของอังกุรราชกุมาร

อังกุรราชกุมาร ทรงทำอาชีพค้าขาย ทรงมีอัธยาศัยในการบริจาค จึงถวายมหาทานทุกวัน ทรงมีคนรับใช้คนหนึ่ง ทรงมอบหมายให้รักษาเรือนคลัง เขาเป็นคนมุ่งประโยชน์ มีน้ำใจดีและซื่อสัตย์

อังกุรราชกุมาร จึงนำกุลธิดา (หญิงผู้มีตระกูล) คนหนึ่งมาให้เป็นภรรยา เขาสิ้นชีวิตลงขณะที่บุตรยังอยู่ในครรภ์ เมื่อเด็กซึ่งเป็นบุตรของเขาโตขึ้น ได้มีการวินิจฉัยกันว่า เด็กคนนี้เป็นทาสหรือเป็นไท (บิดาของเขาเป็นทาสของอังกุรราชกุมาร) พระนางอัญชนเทวีพระพี่นางทรงทราบเรื่องนี้ ทรงชี้ขาดว่าเด็กเป็นไท (เป็นเสรีชน) เพราะมารดาของเขามิได้เป็นทาส ทรงเปลื้องเด็กนั้นจากความเป็นทาสเสียได้ แต่เด็กมีความละอายจึงไม่ยอมอยู่ในที่นั้น จึงเดินทางไปอยู่ ณ โรรุวนคร แต่งงานกับธิดาของช่างชุน เลี้ยงชีพด้วยการรับชุนผ้าอยู่ใกล้บ้านของเศรษฐีคนหนึ่งชื่อ **อสัยหะ**

อันว่า อสัยหเศรษฐีนั้นเป็นผู้มีอัธยาศัยงาม มีจิตใจกว้างขวาง เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ อาทรต่อความเป็นอยู่ของคนยากไร้ ให้ตั้งโรงทานเพื่อคนเข็ญใจ อนาถา และคนเดินทาง เนื่องจากบ้านของช่างชุนอยู่ต้นทาง เมื่อคนเข็ญใจหรือคนอนาถามาถึง ไม่รู้จักบ้านของอสัยหเศรษฐีก็ถามช่างชุน ช่างชุนคิดอย่างคนเป็นสัมมาทิฏฐิว่า ‘เราเกิดมาเป็นคนยากจน เห็นจะเป็นเพราะไม่ได้ทำบุญไว้ในปางก่อน แม้บัดนี้ก็ไม่มีอะไรที่จะให้ใคร เราควรเป็นคนมีน้ำใจบอกทางแก่คนขอทานทุกคน’ เขาคิดดังนี้ จึงชี้ทางให้คนขอทานด้วยความยินดี

ต่อมาเมื่อสิ้นชีพลง เขาไปเกิดเป็นรุกขเทพประจำอยู่ ณ ต้นไทรใหญ่ต้นหนึ่งซึ่งมีเงาครึ้ม มีกิ่งก้านสาขาไพศาล อยู่ในทะเลทราย เมื่อเขาปรารถนาสิ่งใดๆ เพียงแต่เหยียดมือออกแล้วนึกว่า ‘ขอสิ่งนั้นจงมี’ สิ่งนั้นก็จะปรากฏขึ้น นี่คือ **อานิสงส์แห่งไวยาวัจจมัยกุศล** คือการช่วยชี้ทางแก่คนเข็ญใจในสมัยที่เขาเป็นช่างชุน

คราวหนึ่ง อังกุรราชกุมาร นำขบวนเกวียนไปค้าขาย ผ่านทะเลทราย เสด็จถึงที่กันดารนั้น ทรงหลงทางวนเวียนอยู่หลายวัน

อาหารสำหรับชาวเกวียน หญ้าและน้ำสำหรับโคหมดเกลี้ยง ทุกคนนึกถึงความตายรออยู่ข้างหน้าไม่ไกลนัก

แต่การที่เคยช่วยเหลือผู้อื่นไว้ด้วยความบริสุทธิ์ใจไม่เคยไร้ผล รุกขเทพซึ่งสถิต ณ ต้นไทรใหญ่ ระลึกถึงอุปการะที่อังกุรราชกุมารเคยทำไว้แก่ครอบครัวของตนในกาลก่อน จึงทำต้นไทรให้ปรากฏแก่อังกุรราชกุมาร (อาจโดยวิธีชักนำมาสู่ต้นไทรนั้น หรือถ้าไม่ต้องการให้เห็น ก็อำพรางเสียด้วยเทพฤทธิ์ก็ย่อมได้)

อังกุรราชกุมาร ทอดพระเนตรเห็นต้นไทรใหญ่ ทรงร่าเริงยินดีเข้าประทับใต้ต้นไทร รุกขเทพเหยียดมือออก อธิษฐานให้น้ำปรากฏขึ้น ให้พวกเกวียนอิ่มหนำด้วยน้ำดื่มที่สะอาดบริสุทธิ์ ต่อจากนั้นชาวเกวียนปรารถนาสิ่งใดๆ ก็เนรมิตสิ่งนั้นๆ ให้ตามต้องการ อังกุรราชกุมาร ทอดพระเนตรเห็นดังนั้นแปลกพระทัย ตรัสถามว่า ฤทธิ์ของท่านนี้สำเร็จด้วยบุญอะไร รุกขเทพจึงเล่าเรื่องทั้งปวงในอดีตถวายให้ทรงทราบ

ดูก่อนท่านผู้แสวงบุญ ขอได้โปรดพิจารณาดูเถิดว่า คุณความดีที่บุคคลทำไว้ด้วยความตั้งใจดี มีผลอย่างไร แม้คนไม่มีทรัพย์ก็ทำความดีได้ด้วยกำลังกาย กำลังความคิด และกำลังใจอันแน่วแน่เด็ดเดี่ยวว่าเราจะทำ **ในสังคมมนุษย์นั้น ถ้าไม่ขาดแคลนน้ำใจต่อกันแล้ว อะไรเล่าจะขาดแคลน** คนเราในสังสารวัฏอันยาวนานนี้ ย่อมเคยเกิดกันมาทุกแบบ เป็นนั่นบ้างเป็นนี่บ้าง ต่ำบ้าง สูงบ้าง มั่งคั่งบ้าง ยากจนขัดสนบ้าง ดังพระพุทธพจน์ต่อไปนี้

“ท่านผู้เห็นภัยในสังสารวัฏทั้งหลาย สังสารวัฏนี้ยาวนานเหลือเกิน เงื่อนต้น เงื่อนปลายไม่ปรากฏสำหรับสัตว์ทั้งหลายผู้มีอวิชชาเป็นเครื่องกางกั้น มีตัณหาเป็นเครื่องร้อยรัด แล่นไป ท่องเที่ยวไปอยู่

"ภิกษุทั้งหลาย เมื่อพวกเธอเห็นคนตกทุกข์ได้ยากเข็ญใจ เธอทั้งหลายพึงคิดว่า แม้เราก็คงเคยเป็นอย่างนี้ เคยเสวยทุกข์เข็ญปานนี้มาแล้ว เพราะเหตุไรจึงควรคิดอย่างนี้เล่า ภิกษุทั้งหลาย เพราะสังสารวัฏเป็นสิ่งยาวนาน เงื่อนต้น เงื่อนปลายไม่ปรากฏ ฯลฯ ภิกษุทั้งหลาย เท่านี้ก็น่าจะเพียงพอแล้ว เพื่อจะเบื่อหน่าย เพื่อจะคลายกำหนัดในสังขารทั้งปวง เพื่อจะพ้นไปเสียจากสังขารทั้งปวง

"ภิกษุทั้งหลาย เมื่อพวกเธอเห็นคนที่มีความสุข ความพรั่งพร้อม เธอทั้งหลายพึงคิดว่า แม้เราก็เคยเสวยความสุขสำราญอย่างนี้มาแล้วเหมือนกัน ฯลฯ (เพื่อจะได้ไม่เห่อเหิมทะยาน เสวยความสุขซ้ำซากอยู่อย่างนั้น) เพียงเท่านี้ก็น่าจะพอแล้ว เพื่อจะเบื่อหน่าย..."[๑]

ดูก่อนท่านผู้แสวงคุณอันประเสริฐ แม้เพียงชาติเดียว วิถีชีวิตของคนเราบางคนก็ยังเปลี่ยนไปได้เป็นอันมาก ทั้งนี้นอกจากกรรมในอดีตแล้ว คุณธรรมในปัจจุบันก็มีความสำคัญอยู่เป็นอันมาก ในการเบนวิถีชีวิตคน ข้าพเจ้าขอนำเรื่องสัก ๒ เรื่องมาประกอบข้อความตอนนี้ เรื่องหนึ่งคือเรื่องของ **พระเจ้าอัฒมาสก** ซึ่งแสดงถึงคุณธรรมแห่งความขยัน ความมั่นคง ความมีน้ำใจเด็ดเดี่ยว อีกเรื่องหนึ่งคือเรื่องของ **บุตรเศรษฐีซึ่งมีทรัพย์มาก** แต่ตกต่ำจนสิ้นเนื้อประดาตัว เพราะการมิได้ตั้งตนไว้โดยชอบ

เรื่องพระเจ้าอัฒมาสก เป็นดังนี้

ทางทิศอุดรแห่งประตูเมืองพาราณสี มีบุรุษยากจนคนหนึ่งทำงานรับจ้างตักน้ำแก่คนทั้งหลาย เขาเป็นคนมีกำลังแข็งแรง และขยันหมั่นเพียร มีความตั้งใจจริง คราวหนึ่งรับจ้างตักน้ำได้เงินมา

---

[๑] สังยุตตนิกาย นิทานวรรค ๑๖/๒๒๑ ข้อ ๔๔๓ - ๔๔๔

ครึ่งมาสก[๒] เอาแอบฝังที่ใกล้กำแพงประตูเมือง ต่อมาเขาย้ายไปรับจ้างขนน้ำในที่อื่นๆ สุดแล้วแต่จะมีคนจ้าง จนไปถึงใกล้ประตูเมืองด้านใต้ ไปได้ภรรยาที่นั่น เป็นหญิงยากจนทำงานรับจ้างเหมือนกัน

วันหนึ่งเป็นวันเล่นมหรสพสนุกของชาวเมือง ภรรยาถามสามีว่ามีทรัพย์บ้างหรือไม่ สามีบอกว่า มีอยู่ครึ่งมาสก แต่ฝังไว้ใกล้ประตูเมืองทิศอุดรนานแล้ว มันไกลเหลือเกิน ภรรยาขอร้องให้ไปเอาทรัพย์นั้นมา บอกว่าของนางเองก็มีครึ่งมาสกเหมือนกัน เมื่อรวมกันแล้วก็พอจะซื้อของหอมดอกไม้และของเล็กๆ น้อยๆ เล่นมหรสพกับชาวบ้านได้ ฝ่ายสามีเห็นด้วยรับปากภรรยาแล้วรีบออกเดินทาง วิ่งบ้าง เดินบ้าง ฝ่าเปลวแดดยามเที่ยงวันซึ่งกำลังร้อนจัดผ่านพระลานหลวงของพระเจ้ากรุงพาราณสี พระราชาทอดพระเนตรเห็นบุรุษผู้นั้นเดินบ้าง วิ่งบ้าง ร้องเพลงบ้าง ผ่านหน้าพระลานหลวงไปด้วยใจร่าเริงท่ามกลางแสงแดดอันแผดกล้า ทรงฉงนพระทัย จึงรับสั่งให้ราชบุรุษไปนำเขามาเฝ้า เห็นแล้วทรงมีพระทัยกรุณา ตรัสถามว่า

"จะไปไหนพ่อคุณ แดดร้อนอย่างนี้ ?"

"จะไปเอาทรัพย์ พระเจ้าข้า" เขากราบทูลอย่างนอบน้อม

"ที่ไหน ?"

"ที่ใกล้ประตูเมืองทางทิศอุดร พระเจ้าข้า"

"คงจะมากซินะ จึงอุตส่าห์ฝ่าเปลวแดดไปอย่างนี้"

"ไม่มาก พระเจ้าข้า แค่ครึ่งมาสกเท่านั้นเอง"

"อ้อ" พระราชาทรงอุทาน มีพระทัยกรุณามากขึ้น

---

[๒] ๕ มาสก = บาทของอินเดียในสมัยพุทธกาล

"จะเอาไปทำอะไร ? เงินครึ่งมาสกน่ะ"

"เอาไปซื้อของเล่นมหรสพกับภรรยา พระเจ้าข้า"

"จะพอหรือ เงินเท่านี้"

"ของภรรยาอีกครึ่งมาสกพระเจ้าข้า เอามารวมกัน"

"ก็คงไม่พออยู่ดี" พระราชาตรัส "แต่เอาเถอะ เงินจำนวนนี้เราจะให้ เจ้ากลับบ้านไปเล่นมหรสพกับภรรยา"

"เป็นพระมหากรุณาธิคุณล้นเกล้า พระเจ้าข้า แต่ข้าพระองค์ต้องไปเอาทรัพย์ที่ฝังไว้มาด้วย"

"เงินเพียงเท่านี้จะฝ่าเปลวแดดที่ร้อนแรงไปทำไม"

"แต่ความรัก มันร้อนแรงยิ่งกว่าเปลวแดด พระเจ้าข้า"

พระราชาทรงพระสรวลอย่างพอพระทัย ในคำตอบของเขา ทรงดำริว่า คนคนนี้ฉลาดแหลมคมและมีความตั้งใจเด็ดเดี่ยวไม่โลเล เพื่อจะทดลองเขาต่อไป จึงตรัสว่าจะพระราชทานเงินให้ หนึ่งมาสก สองมาสก สูงเรื่อยขึ้นไปจนถึงร้อย ถึงพันหมื่นและแสน แล้วให้เขากลับ แต่ชายผู้นั้น ก็ยังคงยืนยันว่าจะไปเอาทรัพย์ของเขาจำนวนครึ่งมาสกอยู่นั่นเอง พระราชาทรงพอพระทัยในความเด็ดเดี่ยวของเขา ทรงให้ราชบุรุษนำเขาไปอาบน้ำลูบไล้ด้วยเครื่องหอม นุ่งห่มด้วยผ้าใหม่มีค่ามากควรแก่ราชูปโภค แล้วให้ประชุมข้าราชบริพารมุขมนตรี แล้วตรัสในที่ประชุมว่า

"บุรุษผู้นี้มีปัญญา มีความอดทน มีความเพียร มีความตั้งใจเด็ดเดี่ยว มีคุณธรรมสมควรเป็นผู้ใหญ่ เป็นผู้ปกครองบ้านเมือง เพราะฉะนั้นเราจึงตั้งเขาให้เป็นสหายของเรา ช่วยกันปกครองบ้านเมืองให้

ร่มเย็นเป็นสุขต่อไป เราให้เขาครองราชสมบัติครึ่งหนึ่งของกรุงพาราณสีนี้"

ทรงให้เตรียมพิธีราชาภิเษกในวันนั้น บุรุษผู้ยากไร้ได้เป็นพระราชาเพราะเหตุที่มีคุณธรรมมั่นคง ทรงพระนามว่า **อัฒมาสกราชา** (พระราชาครึ่งมาสก) พระเจ้าอุทัยราชทรงสั่งสอนรัฐประศาสนศาสตร์ให้ด้วยพระองค์เอง ไม่นานนัก พระเจ้าอัฒมาสกก็ทรงชำนาญในการปกครอง เป็นที่รักเคารพอย่างจริงใจของประชาราษฎร ทรงมีคุณธรรมเป็นพื้นฐานอยู่แล้ว ทรงทำพระองค์เป็นตัวอย่างในด้านคุณธรรม ราษฎรทั้งหลายได้เห็นผลแห่งความมั่นคงในคุณธรรมจากชีวิตของพระราชานั่นเอง จึงพากันประพฤติตามโดยไม่ยาก

ดูก่อนท่านผู้สืบมรรคาแห่งความดี พระศาสดาของเราตรัสไว้มิใช่หรือว่า

"เมื่อโคกำลังข้ามฟาก ถ้าโคนายฝูงนำไปตรง โคทั้งปวงก็คงไปตรงเช่นเดียวกัน ทั้งนี้เพราะผู้นำนำไปตรงฉันใด ในหมู่มนุษย์ก็เช่นเดียวกัน ผู้ใดได้รับสมมติให้เป็นผู้ประเสริฐ เป็นหัวหน้า ถ้าผู้นั้นประพฤติธรรมดำเนินตามธรรม คนทั้งปวงก็คงจะดำเนินตามธรรมด้วย ถ้าพระราชาหรือผู้ปกครองรัฐ เป็นผู้ประพฤติธรรมประกอบด้วยธรรมแล้ว ชาวแว่นแคว้นทั้งปวงก็จะอยู่เย็นเป็นสุข"

อีกเรื่องหนึ่งคือเรื่องบุตรเศรษฐีผู้มีทรัพย์มาก ซึ่งได้เปลี่ยนแปลงชีวิตของตนเป็นอันมากในชีวิตเดียว เพราะเหตุที่ตั้งตนไว้ไม่ชอบไม่ถูกต้อง เรื่องย่อเป็นอย่างนี้

เศรษฐีในกรุงพาราณสีคนหนึ่ง มีทรัพย์ ๘๐ โกฏิ (๘๐๐ล้าน) ได้มอบทรัพย์นั้นให้เป็นมรดกแก่บุตรของตน เขาไม่ให้บุตรศึกษา

เล่าเรียนอะไร เพราะเห็นว่าทรัพย์เท่านี้มีมากพอที่ลูกจะใช้หาความสุขไปได้ตลอดชีวิต แต่เขาคิดผิด

ท่านจึงว่า มารดาเป็นไพรี บิดาเป็นศัตรูเพราะไม่ให้บุตรศึกษา บุตรนั้นจะไม่สง่างามในท่ามกลางชุมชน เหมือนนกยางท่ามกลางฝูงหงส์

เด็กหนุ่มได้แต่งงานกับกุมารีแห่งตระกูลมีทรัพย์ ๘๐ โกฏิเหมือนกัน เมื่อมารดาบิดาล่วงลับไปแล้ว ทั้งสองช่วยกันผลาญทรัพย์ ๑๖๐ โกฏิ จนหมดสิ้น เศรษฐีหนุ่มติดสุรา ใช้ทรัพย์ไปในการดื่มสุราและหาความเพลิดเพลินอื่นๆ อันเป็นอบายมุขทั้งนั้น ไม่ประกอบการงานใดๆ เลย รายได้ไม่มี มีแต่การใช้จ่ายให้หมดไป เพื่อนฝูงก็มีแต่นักเลงสุราปอกลอกกิน ในที่สุดเศรษฐีนั้นก็กลายเป็นขอทาน

วันหนึ่งพระศาสดาทอดพระเนตรเห็นเศรษฐีและภรรยายืนอยู่ที่ประตูโรงฉัน คอยรับอาหารที่เหลือจากภิกษุและสามเณร

พระองค์ทำอาการแย้ม พระอานนท์ทูลถามจึงตรัสว่า "อานนท์เธอจงดูเศรษฐีมีทรัพย์มากถึง ๑๖๐ โกฏิ แต่ผลาญหมดแล้วเที่ยวขอทาน ถ้าเขาประกอบการงานในวัยต้นจะได้เป็นเศรษฐีที่หนึ่งของนครนี้ ถ้าออกบวชจักได้บรรลุอรหัตตผล ภรรยาของเขาจะบรรลุอนาคามิผล ถ้าทำงานในมัชฌิมวัยจะได้เป็นเศรษฐีที่ ๒ ออกบวชจะได้สำเร็จอนาคามิผล ภรรยาของเขาจะได้เป็นสกทาคามี ถ้าทำงานในปัจฉิมวัย จักได้เป็นเศรษฐีชั้นที่ ๓ ออกบวช จะได้เป็นสกทาคามี ภรรยาของเขาจักได้เป็นโสดาบัน แต่บัดนี้เขาเสื่อมหมดแล้วทั้งโภคะของคฤหัสถ์และสามัญผล (ผลแห่งสมณะ ผลทางธรรม) ดังนี้แล้วตรัสพระคาถาว่า

"คนเขลาไม่รีบประพฤติพรหมจรรย์ (ทำความดี) ไม่รีบขวนขวายหาเสียตั้งแต่วัยหนุ่มสาว ย่อมซบเซาเหมือนนกกระเรียนแก่ ซบเซาอยู่ในหนองน้ำที่มีแต่เปือกตม ปลาหมดเสียแล้ว เข้านอนทอดถอนระลึกถึงความหลัง เหมือนลูกศรตกจากแล่งแล้ว (ไม่มีกำลังวิ่งอีก)"

การทำความดีนั้น ท่านว่าให้ทำทุกวัน และทำไปตั้งแต่วัยต้นๆ ไม่ต้องรอให้แก่เสียก่อนแล้วจึงค่อยทำ จะเป็นการเข้าป่าจวนค่ำ ได้ไม้ไม่กี่ต้น หรือ 'เจอไม้งามเมื่อขวานบิ่นเสียแล้ว' หมายความว่า เที่ยวระหกระเหินทำความชั่วช้าสามานย์อยู่ได้ตั้งแต่เด็กจนแก่ ไม่รู้คุณค่าของความดีและศาสนา แต่พอรู้ได้ก็แก่จวนตายเสียแล้ว ให้รู้สึกเสียดายว่าได้ทำความดีน้อยไป จะขอยืดเวลาต่อมัจจุราชก็ไม่ได้ เพราะท่านให้เวลามาตั้งมากแล้ว มัวเอาไปใช้อย่างอื่นเสีย

ด้วยเหตุนี้ท่านจึงสอนให้รีบทำความดี รีบหนีความชั่ว เพราะชีวิตคนรู้ไม่ได้ว่าจะตายเมื่อไร ถ้าคิดว่ารอให้แก่เสียก่อนแล้วค่อยทำความดี ถ้ามีอันเป็นอยู่ไม่ทันถึงแก่ ตายเสียก่อนจะทำอย่างไร มิเสียโอกาสในการทำความดีในการพัฒนาจิตใจไปชาติหนึ่งหรือ ? เพราะฉะนั้นจึงไม่ควรประมาท ควรรีบทำความดีเสียแต่ยังหนุ่มสาว

อีกประการหนึ่ง การหาทรัพย์ก็ควรรีบหาในวัยหนุ่มสาวเหมือนกัน พลาดโอกาสแล้วตั้งตัวยาก และจะลำบากมากในภายแก่ ใครมัวลุ่มหลงเพลิดเพลินเสียในวัยหนุ่มสาว มิได้เก็บทรัพย์สมบัติเผื่อไว้ใช้บ้างในยามชรา พอความแก่มาถึงเข้าจริง ทำอะไรไม่รอด หาทรัพย์ไม่สะดวกจะเดือดร้อนไปจนตาย จะหวังพึ่งลูกหลานนั้นยาก เพราะเขามีภาระ ต้องเลี้ยงลูกเลี้ยงเมียหรือผัวของเขาเหมือนกัน เหลือแล้วเขาถึงจะเอื้อเฟื้อมาถึงคนแก่ เพราะฉะนั้นควรเตรียมตัวไว้สำหรับเป็นที่พึ่งแห่งตนในวัยชราด้วย จึงจะชอบ ลูกหลานส่วนมากก็ชอบเคารพยำเกรงคนแก่ที่ไม่ต้องพึ่งเขา

การหาทรัพย์นั้น ควรหาในทางสุจริต ถ้าหาทางนี้ไม่ได้ก็อย่าหาเลย เพราะพลาดพลั้งไปกอบโกยทางทุจริตเข้า จะต้องไปรับโทษชดใช้ในนรกหนักนัก ไม่คุ้มกัน ยอมอดยอมจนดีกว่าการแสวงหาทรัพย์โดยไม่ชอบธรรม

อย่างไรก็ตาม ควรพยายามตั้งตัวให้ได้เสียแต่วัยกลางคนเป็นอย่างช้า

คำอุปมาในพระพุทธพจน์นี้ ที่ว่าเหมือนลูกศรที่ตกจากแล่งนั้น อธิบายว่า ลูกศรเมื่อยิงไปแล้วพ้นจากแล่งแล้ว เมื่อตกลงยังพื้นดิน ไม่มีใครหยิบขึ้นมา มันก็คงจมดินอยู่อย่างนั้น คนที่ปล่อยให้วัยทั้ง ๓ ล่วงไปโดยตั้งตัวไม่ได้ก็เช่นเดียวกัน จะต้องนอนทอดถอนระลึกถึงความหลังแล้วเสียใจ

ดูก่อนท่านผู้แสวงหาตน ข้าพเจ้าขอกล่าวย้ำอีกครั้งหนึ่งว่าคนเรามีเวลาเท่าๆ กัน คือวันหนึ่งมี เช้า สาย บ่าย เย็น กลางคืนก็มี ๓ ยามคือปฐมยาม มัชฌิมยาม และปัจฉิมยาม เวลาเหล่านี้จะเป็นประโยชน์ต่อผู้ที่ทำสิ่งอันเป็นประโยชน์และจะมีโทษต่อผู้ทำสิ่งอันเป็นโทษ ผู้ฉลาดย่อมรู้จักให้เกียรติแก่เวลา เคารพต่อเวลา ให้ความสำคัญต่อเวลา ไม่พร่าเวลาหรือฆ่าเวลาเสีย ผู้ใดฆ่าเวลาบ่อยๆ เวลาจะฆ่าเขาในกาลต่อมา โดยธรรมดา เวลาย่อมกินสรรพสัตว์ พร้อมด้วยตัวมันเองอยู่แล้ว เมื่อเป็นดังนี้ ก็ควรประกอบงานให้มีปัญญา มีศีล มีศรัทธา และมีความเสียสละ เพื่อจักได้ไม่เสียใจภายหลัง หากมีทรัพย์ ก็พึงใช้ทรัพย์นั้นให้เป็นประโยชน์ตนและประโยชน์ผู้อื่น ทรัพย์ที่มิได้ใช้ประโยชน์จะต่างอะไรกับก้อนดินก้อนหิน มันยังจะให้โทษในการที่ต้องระวังรักษา ต้องเป็นภาระอันอาจต้องเสียชีวิตเพื่อป้องกันรักษานั้นด้วย แต่ผู้ที่ใช้ทรัพย์ไปในทางมีโทษ เช่น บุตรเศรษฐีดังกล่าวมา

ย่อมก่อให้เกิดความเสียหายอย่างร้ายแรงทั้งแก่ตนและผู้อื่น คนจนตั้งตนไว้ชอบย่อมจะดีกว่าคนมั่งมีตั้งตนไว้ผิด เพราะการตั้งตนไว้ผิดเช่นนั้น นอกจากจะเป็นโทษในโลกนี้แล้ว ยังจะเป็นโทษในโลกหน้าอีกด้วย

ดูก่อนท่านผู้แสวงธรรม ด้วยประการดังกล่าวมานี้ ท่านจะเห็นว่าในชีวิตคนเรา **การตั้งตนไว้ชอบมีความสำคัญมาก** ในการตั้งตนไว้ชอบนั้นจะต้องมีธรรมเป็นเครื่องตั้งตน เป็นเครื่องดำเนินและเป็นที่พึ่งพำนัก ดังพระพุทธภาษิตว่า

"ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงมีตนเป็นที่พึ่งเถิด อย่าได้มีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่งเลย ภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ไม่มีที่พึ่งอยู่ลำบาก อยู่เป็นทุกข์" เป็นต้น

ทรงแสดงธรรมหรือหลักปฏิบัติสำหรับเป็นที่พึ่งไว้ ๑๐ ประการ เรียกว่า **นาถกรณธรรม** กล่าวคือ

๑. **ศีล** ความประพฤติดีงาม ความเป็นผู้มีกายวาจาสุภาพเรียบร้อย เว้นโทษทางกาย วาจาอันเป็นไปเพื่อเบียดเบียนตนและผู้อื่น มีอาชีพบริสุทธิ์

๒. **พาหุสัจจะ** ความเป็นผู้ศึกษาเล่าเรียนมาก ความเป็นผู้คงแก่เรียน มีความเข้าใจลึกซึ้ง กว้างขวางในแขนงวิชาของตน

๓. **กัลยาณมิตตตา** ความมีกัลยาณมิตร มีเพื่อนดี มีที่ปรึกษาดี

๔. **โสวจัสสตา** ความเป็นผู้ว่าง่าย สอนง่าย ไม่ดื้อดึง ยอมรับฟังเหตุผล

๕. **กิงกรณีเยสุ ทักขตา** ความขยันช่วยเหลือกิจธุระของผู้อื่นในทางที่ถูกต้อง ไม่ดูดาย ไม่ใจจืด เอาใจใส่ในกิจธุระของผู้อื่นที่ตนพอจะช่วยเหลือได้

๖. **ธัมมกามตา** เป็นผู้ใคร่ในธรรม ชื่นชมยินดีในการศึกษาและปฏิบัติธรรมให้ยิ่งๆ ขึ้นไป และส่งเสริมผู้อื่นให้ทำเช่นนั้นด้วย

๗. **วิริยารัมภะ** ความเพียรไม่ย่อหย่อน รู้จักริเริ่มก้าวไปข้างหน้า ไม่ถอยกลับ มีความบากบั่นมั่นคงเพื่อละความชั่ว ประพฤติความดี ใช้เรี่ยวแรงกำลัง และความบากบั่นมั่นคง ไม่ทอดธุระในกุศลธรรมทั้งหลาย

๘. **สันโดษ** ความพอใจด้วยปัจจัย ๔ ตามมีตามได้อันเป็นของๆ ตน ไม่โลภอยากได้ของผู้อื่น ไม่แสวงหาปัจจัย ๔ มาเลี้ยงชีพโดยทางมิชอบ

๙. **สติ** ประกอบด้วยสติอันเป็นธรรมคุ้มครองรักษาตน มิได้ประมาท รู้จักจดจำ ระลึกได้ซึ่งกิจที่เคยทำคำที่เคยพูด ไม่หลงลืม ไม่ประมาท

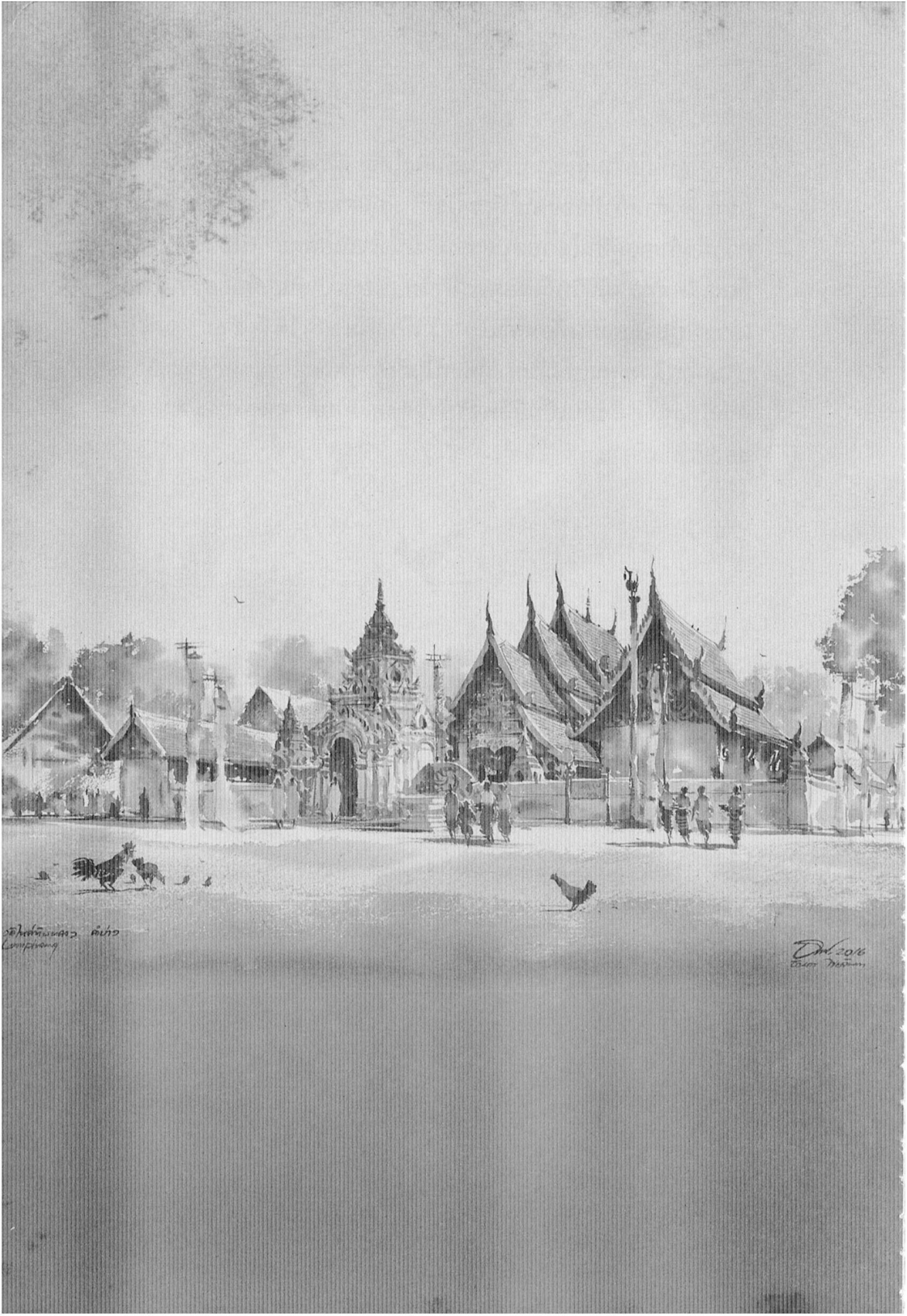
๑๐. **ปัญญา** ประกอบด้วยปัญญา รู้จักเหตุผล หยั่งรู้ความเกิดขึ้นและความดับไปของสิ่งทั้งหลายตามที่เป็นจริง อนึ่ง เป็นผู้ประกอบด้วยปัญญาอันประเสริฐอันทำให้สิ้นทุกข์ได้[๑]

---

[๑] นาถกรณธรรม ๑๐ นี้ ได้อธิบายไว้พิสดารแล้วในหนังสือเรื่อง "การช่วยเหลือตนเอง" สภาการศึกษา มหามกุฏราชวิทยาลัย จัดพิมพ์ และหนังสือเรื่อง "ธรรมและชีวิต" บรรณาคารจัดพิมพ์

ดูก่อนท่านผู้แสวงหาคุณอันยิ่งใหญ่ **ผู้ที่ตั้งมั่นอยู่ในคุณงามความดี ทำหน้าที่ของตนให้สมบูรณ์ ยอมสละความสุขของตนเพื่อความสุขของผู้อื่นโดยชอบธรรม มีน้ำใจเสียสละ เมื่อถึงคราวที่ต้องเสียสละแม้ชีวิตก็เสียสละได้นั้น ย่อมเป็นที่ยกย่องสรรเสริญเคารพบูชาของคนทั้งหลาย** แม้เป็นเพียงสัตว์ดิรัจฉาน แต่ถ้าประกอบด้วยคุณเช่นนั้น ก็ยังเป็นที่เคารพสักการะแห่งพระราชา ดังเรื่องพญาลิงอันเป็นอดีตจริยาแห่งองค์สมเด็จพระบรมศาสดาของเราทั้งหลาย

2016

๑๔.
ญาตัตถจริยา

วันหนึ่ง ที่พระเชตวันมหาวิหาร ภิกษุทั้งหลายสนทนากัน ณ ธรรมสภา เรื่องพระศาสดาทรงบำเพ็ญประโยชน์แก่พระญาติ พระพุทธองค์เสด็จมา ทรงทราบเรื่องที่ภิกษุสนทนากันแล้ว ตรัสว่า ไม่เพียงแต่ในบัดนี้เท่านั้น แม้ในกาลก่อนก็เคยทรงบำเพ็ญประโยชน์แก่พระญาติมาแล้วเหมือนกัน คือ

ชาติหนึ่ง ทรงถือกำเนิดเป็นพญาลิง สูงใหญ่ ล่ำสัน มีกำลังวังชามาก มีบริวารมากเป็นจำนวนหมื่น อยู่ในป่าใหญ่ ณ ที่นั่นมีต้นมะม่วงใหญ่ต้นหนึ่ง มีผลใหญ่ประมาณเท่าหม้อ รสหอมหวานอร่อย เนื่องจากกิ่งมะม่วงบางส่วนแผ่ปกคลุมลงไปในแม่น้ำ ผลมะม่วงสุกจึงอาจหล่นลงไปในแม่น้ำได้ และภัยอันตรายอาจเกิดจากฝูงวานรเพราะผลมะม่วงที่ตกลงไปในน้ำนั้น

ข้อนี้เป็นความคิดเห็นการณ์ไกลของหัวหน้าที่มีปัญญาแหลมคม คาดการณ์ล่วงหน้าได้ ด้วยเหตุนี้ พญาวานรจึงให้บริวารทั้งหมดช่วยกันเก็บผลมะม่วงทั้งสุกทั้งอ่อนที่กิ่ง ซึ่งแผ่ลงไปในน้ำนั้นให้หมดสิ้นไม่ให้เหลือ ให้คอยดูแลอยู่ทุกวัน

แต่ถึงกระนั้น ก็ยังลอดตาไปได้ คือมีมะม่วงผลหนึ่งซ่อนอยู่ในรังมดแดง ลอดตาของวานรเป็นอันมากไปได้ เมื่อสุกแล้วก็หล่นลงในแม่น้ำ ลอยไปตามน้ำ ชาวประมงกลุ่มหนึ่งเก็บได้ นำไปถวายพระราชา เมื่อตรัสถามว่าเป็นผลอะไร ชาวประมงไม่ทราบและทูลว่าพวกพรานไพรคงจะทราบ ทรงให้เรียกพวกพรานไพรมาตรัสถาม ทรงทราบว่าเป็นผลมะม่วงสุก ทรงให้พรานไพรลองกินดูก่อน แล้วลองเสวยดู และให้ข้าราชบริพารกินคนละเล็กน้อยเป็นการลอง ปรากฏว่ารสแห่งผลมะม่วงสุกนั้นแผ่ซาบซ่านไปทั่วพระสรีระ ทรงติดในรสมะม่วง ทรงทราบจากพวกพรานว่าต้นของมะม่วงนี้อยู่ในป่าหิมพานต์เหนือน้ำขึ้นไป จึงรับสั่งให้ต่อเรือขนาน ถ่อเรือทวนกระแสน้ำขึ้นไปหลายวันจึงถึง ต้นมะม่วงนั้นเป็นต้นใหญ่แผ่กิ่งไพศาล ร่มครึ้ม เสด็จขึ้นบรรทมใต้ต้น เสวยผลมะม่วงสุก ซึ่งมีรสเลิศจริงๆ แล้วทรงบรรทมหลับไป ราชบุรุษได้ก่อไฟไว้ทุกทิศ วางเวรยามไว้อย่างแข็งขัน พวกลิงไม่อาจมากินมะม่วงได้ ต่อเมื่อเที่ยงคืนแล้ว จึงได้พากันมากินมะม่วง พระราชาตื่นบรรทม ทอดพระเนตรฝูงลิงแล้ว ทรงปลุกข้าราชบริพาลให้ตื่น รับสั่งให้เรียกพวกแม่นธนูมา ตรัสว่าให้ล้อมต้นมะม่วงไว้อย่าให้ลิงหนีไปได้ พรุ่งนี้ยิงลิงให้หมด จะเสวยผลมะม่วงกับเนื้อลิง พวกวานรเห็นเหตุการณ์เป็นไปเช่นนั้น กลัวภัยจนตัวสั่นกันไปหมด ไม่อาจหนีได้ พากันไปหาหัวหน้าว่าจะทำอย่างไรกันดี พญาวานรเป็นผู้มีความกล้าหาญเข้มแข็งและเสียสละ ปลอบใจบริวารว่าอย่ากลัวเลย จะช่วยให้ปลอดภัย

ดูก่อนภราดา พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้มิใช่หรือว่า **"ความกล้าหาญ เรี่ยวแรง กำลัง รู้ได้เมื่อมีอันตราย"**[๑]

---

[๑] ชฎิลสูตร สังยุตตนิกาย สคาถวรรค โกศลสังยุตต์ พระไตรปิฎกเล่ม ๑๕

บัดนี้ อันตรายแห่งชีวิตมาถึงแล้ว ผู้กล้าหาญย่อมแสดงความกล้าหาญให้ปรากฏ พญาลิงจึงได้กระโดดขึ้นยังกิ่งมะม่วงที่ชี้ขึ้นเบื้องบน แล้วกระโดดลงไปยังกิ่งที่ทอดไปในแม่น้ำ กระโดดข้ามไปยังฝั่งหนึ่งของแม่น้ำ กระโดดลงบนยอดไม้ต้นหนึ่ง กะระยะว่าจะยาวสักเท่าใดแล้ว คัดเลือกหวายยาวเท่าระยะระหว่างต้นไม้ทั้งสองฝั่งแม่น้ำ ผูกปลายข้างหนึ่งเข้ากับกิ่งไม้ฝั่งโน้น ปลายอีกข้างหนึ่งผูกเอวของตน กระโดดกลับมาเพื่อจะผูกกับกิ่งต้นไม้ทางฝั่งนี้ กะพลาดไปหน่อยหนึ่งเชือกไม่พอที่จะผูกกับกิ่งไม้ได้ จึงเอามือดึงเชือกไว้เอาตัวแทนเชือกที่ขาดไป ให้บริวารเหยียบหลังของตนแล้วไต่เชือกข้ามไปฝั่งโน้น พวกวานรบริวารขอขมาเคารพพญาวานร แล้วเหยียบหลังข้ามไปฝั่งโน้นโดยปลอดภัย

ครั้งนั้นมีวานรบริวารตัวหนึ่ง โกรธแค้นพญาวานรอยู่ (ด้วยเรื่องอะไรไม่ทราบ) เห็นเป็นโอกาสที่จะแก้แค้นได้ จึงกระโดดสูงขึ้นไปแล้วทุ่มตัวลงบนหลังของพญาวานร แล้วหลีกไป ส่วนพญาลิงโพธิสัตว์ ได้เหน็ดเหนื่อยบอบช้ำจากการช่วยบริวารมาเป็นเวลานาน มาถูกกระแทกด้วยเจตนาร้ายอย่างนั้นเข้าอีก ถึงกับหัวใจแตกทำลายได้รับทุกขเวทนาแสนสาหัส หมอบอยู่ ณ ที่นั้นเอง

เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นตั้งแต่ต้นจนถึงตอนนี้ หาได้พ้นสายพระเนตรของพระราชาไปไม่ ทรงสังเกตการณ์อยู่ตลอดเวลา เพราะทรงบรรทมไม่หลับ ทรงดำริว่าพญาวานรเป็นสัตว์ดิรัจฉาน ยังสามารถทำความสวัสดีให้แก่บริวารถึงปานนี้ มิได้คำนึงถึงชีวิตของตนเลย ทรงพอพระทัยและเลื่อมใสในการกระทำของพญาวานรยิ่งนัก พอสว่างก็รับสั่งให้ข้าราชบริพารนำพญาวานรลงเรือ ให้อาบน้ำ ให้ดื่มน้ำอ้อย ชะโลมตัวของพญาวานรด้วยน้ำมัน (สมุนไพร) ซึ่งเคี่ยวอย่างดีแล้ว แต่ความบอบช้ำมีมากเกินกว่าจะเยียวยาได้ พญาวานร

จึงสิ้นใจตายในความดูแลของพระราชานั่นเอง ยังความโศกสลดให้เกิดแก่พระราชาและข้าราชบริพารเป็นอันมาก

ทรงให้อำมาตย์และข้าราชบริพารทำฌาปนกิจศพของพญาลิงเช่นเดียวกับพระศพแห่งพระราชา ทรงให้ชาววังนุ่งผ้าแดง (ไว้ทุกข์) สยายผม ถือประทีปมีด้าม (โคมไฟ) ห้อมล้อมพญาลิงอยู่ เมื่อเผาศพเสร็จแล้ว มหาอำมาตย์ได้นำกะโหลกศีรษะของพญาลิงไปถวายพระราชา ทรงให้สร้างเจดีย์ไว้ในป่าช้าเป็นที่ระลึก ให้ตามประทีปและบูชาด้วยดอกไม้ของหอมเป็นต้น ทรงให้เลี่ยมกะโหลกศีรษะของพญาลิงด้วยทองคำ วางไว้บนปลายเหล็กแหลม ทรงบูชาด้วยของหอมและดอกไม้

ต่อมาเมื่อเสด็จกลับนครพาราณสี ทรงให้ตั้งกะโหลกนั้นไว้ที่ประตูพระราชวังแล้ว ตกแต่งพระนครทำพิธีฉลองทำการบูชากะโหลกศีรษะนั้นเช่นเดียวกับบูชาพระธาตุเป็นเวลา ๗ วัน เสร็จแล้วทรงสร้างเจดีย์บรรจุกะโหลกศีรษะนั้นไว้เป็นที่บูชาสักการะของพระองค์และมหาชนตลอดไป

ดูก่อนท่านผู้แสวงหาคุณอันยิ่งใหญ่ บัณฑิตในกาลก่อนให้ความเคารพสักการะแม้ในสัตว์ดิรัจฉานผู้มีคุณธรรม จะกล่าวใยถึงมนุษย์เล่า ด้วยเหตุนี้ ธรรมจึงเป็นสิ่งประเสริฐที่สุดในหมู่ชนทั้งในบัดนี้และภายหน้า

๑๕.
ความรู้ของคนพาล

ดูก่อนภราดา ในหมู่มนุษย์นั้น บางคนมีรูปร่างหน้าตาดี แต่ไร้คุณธรรม บางคนมีรูปร่างหน้าตาไม่ดีแต่มีคุณธรรมสูง คุณธรรมเป็นส่วนภายในของคน เป็นสิ่งรู้ยาก สำหรับผู้ไม่มีปัญญา ไม่มีโยนิโสมนสิการ พระเถระบางรูปเป็นพระอรหันต์แล้ว แต่ภิกษุด้วยกันหารู้ไม่ ดังเรื่องของ **พระลกุณฏกะ ภัททิยเถระ**

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่เชตวนารามเมืองสาวัตถี สมัยนั้น พระลกุณฏกะ ภัททิยเถระ เดินตามหลังภิกษุหลายรูปเข้าไปเฝ้าพระศาสดา พระผู้มีพระภาคทอดพระเนตรเห็นแล้ว ตรัสกับภิกษุทั้งหลาย (ที่อยู่ ณ ที่ เฝ้าก่อนแล้ว) ว่า เห็นพระภัททิยะ ผู้เตี้ยต่ำ ผิวพรรณไม่ดีหรือไม่ เมื่อภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า เห็นพระเจ้าข้า พระพุทธองค์จึงตรัสต่อไปว่า “ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้เตี้ยต่ำรูปนั้นแหละ เป็นผู้มีฤทธิ์มาก มีอานุภาพมาก สมาบัติที่ภิกษุนี้ไม่เคยเข้า หาได้ยาก เธอได้บรรลุประโยชน์อันยอดเยี่ยม ที่กุลบุตรผู้ออกบวชพึงบรรลุ”

ต่อจากนั้น พระพุทธองค์ทรงแสดงธรรมแก่ภิกษุทั้งหลายโดยยกเอาพระภัททิยะผู้เตี้ยต่ำนั่นเองมาเปรียบเสมือนรถชั้นดี ไม่มีส่วนบกพร่อง ไม่สะเทือน และไม่ต้องเครื่องผูกพัน กล่าวคือไม่มีกิเลสอันเป็นเครื่องผูกพัน ไม่ต้องหยอดน้ำมันคือตัณหา มีกำคือซี่ล้อเพียงซี่เดียวคือสติ เป็นต้น

อีกเรื่องหนึ่งคือเรื่องเกี่ยวกับ**ท่านสุปปพุทธะ**ผู้เป็นโรคเรื้อนเป็นคนจน กำพร้า วันหนึ่งพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงธรรมอยู่ ณ เวฬุวัน เมืองราชคฤห์ ท่ามกลางพุทธบริษัทหมู่ใหญ่ สุปปพุทธะเข้าไปด้วยคิดว่า คงจักได้อาหารส่วนเหลือในที่นั้นบ้าง แต่ก็ไม่ได้อาหารใดๆ เลย เห็นพระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมอยู่ จึงคิดว่าไหนๆ มาแล้วควรจะฟังธรรมของพระผู้มีพระภาคเจ้า จึงนั่งลงด้วยความตั้งใจว่าจะฟังธรรม

พระผู้มีพระภาคทรงตรวจดูอุปนิสัยของเวไนยชน ณ ที่นั้นว่าใครมีอุปนิสัยที่จะบรรลุธรรมได้บ้าง ทรงเห็นอุปนิสัยของสุปปพุทธะผู้เป็นโรคเรื้อนว่าจักบรรลุธรรมได้ จึงทรงแสดงธรรมมุ่งเอาสุปปพุทธะนั้นก่อน ทรงแสดงหัวข้อธรรมซึ่งเรียกว่า **อนุปุพพิกถา ๕ ประการ** คือ

๑. **ทาน** การเสียสละการแบ่งปัน เป็นการเฉลี่ยความสุขของตนเพื่อผู้อื่นตามสมควร

๒. **ศีล** การรักษากายวาจาให้เรียบร้อย ไม่เป็นภัยต่อผู้อื่นด้วยกายหรือวาจา การรักษามารยาทให้เรียบร้อยดีงามน่าชื่นชม มีระเบียบวินัยดี

๓. **สวรรค์** ทรงพรรณนาถึงความสุขกายสบายใจ ทั้งในภพนี้และภพหน้า ซึ่งเป็นอานิสงส์ของทานและศีลที่บุคคลได้บำเพ็ญดีแล้ว

๔. **กามาทีนพ** โทษของกาม ทรงแสดงให้เห็นว่า แม้จะมีความสุขอย่างความสุขในสวรรค์ มีอารมณ์เลิศเพียงใดก็ยังเป็นอารมณ์แห่งกามอยู่ ย่อมกลับเป็นทุกข์ได้อีก หรือเป็นทุกข์เพราะอารมณ์นั้นแปรปรวนไปที่เรียกว่า **วิปริณามทุกข์** แม้จะเป็นความเพลิดเพลินก็เป็นความเพลิดเพลินที่ทำให้จิตเศร้าหมอง มีทุกข์โทมนัสในภายหลังได้ ทรงแสดงให้เห็นโทษของกาม เพื่อมิให้หมกมุ่นพัวพันในกาม สุขจนเกินขอบเขต

๕. **เนกขัมมานิสงส์** อานิสงส์หรือผลดีของการปลีกตนออกจากกาม ไม่หมกมุ่นพัวพัน ทำให้ปลอดโปร่งใจ แม้จะมิได้รับสุขโสมนัสอันเนื่องจากกาม

เช่นเดียวกัน กลับได้รับความสุขอันเนื่องจากความสงบมาทดแทน ซึ่งเป็นความสุขที่ละเอียดอ่อนกว่า ประณีตกว่า ปลอดภัยกว่า และเป็นโอกาสแห่งการพัฒนาจิตใจให้ขึ้นสู่ระดับสูงได้ง่ายกว่า

เมื่อทรงแสดงธรรมเรื่องนี้จบลงแล้ว ทรงตรวจดูจิตใจของสุปปพุทธะ ทรงเห็นว่า เขามีใจอ่อนโยน ปราศจากนิวรณ์ คือกิเลสเครื่องกั้นจิตมิให้บรรลุความดี มีกามฉันทะ ความพอใจในกามเป็นต้นแล้ว จิตใจของเขาตอนนั้นเป็นเสมือนผ้าอันบริสุทธิ์ปราศจากจุดด่างพร้อย สมควรแก่น้ำย้อมแล้ว จึงทรงแสดง**ธรรมมุกกังสิกาธรรมเทศนา** (พระธรรมซึ่งพระองค์ได้ทรงค้นพบเอง) กล่าวคือ อริยสัจ ๔

จบอริยสัจลง สุปปพุทธะได้มีธรรมจักษุ (ดวงตาเห็นธรรม) เกิดขึ้นว่า **'สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นย่อมมีความดับ เป็นธรรมดา'**

ด้วยประการฉะนี้ สุปปพุทธะ ผู้เป็นโรคเรื้อนเมื่อได้เห็นธรรม หยั่งลงสู่ธรรม บรรลุธรรม รู้แจ้งในธรรมแล้ว ล่วงพ้นความสงสัยในธรรมแล้ว ถึงความเป็นผู้กล้าหาญ ไม่ต้องเชื่อผู้อื่นในเรื่องคำสอนของพระศาสดา เพราะได้เห็นเองแล้ว จึงได้เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค ถวายบังคม แล้วนั่งอยู่ ณ ที่อันสมควรแก่ตน แล้วกราบทูลสรรเสริญพระธรรมเทศนาว่า "ไพเราะจริงพระเจ้าข้า แจ่มแจ้งจริงพระเจ้าข้า เหมือนคนหงายของที่คว่ำ เปิดของที่ปิด บอกทางแก่คนหลง ส่องประทีปในที่มืด ให้ผู้มีจักษุได้เห็นรูป ข้าพระองค์ขอถึงพระผู้มีพระภาคเจ้า พร้อมด้วยพระธรรมและพระสงฆ์ว่าเป็นที่พึ่งตลอดชีวิต"

สุปปพุทธะลุกขึ้นทำประทักษิณ (เวียนขวา) แสดงความเคารพพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้วจากไป ต่อมามีผู้ต้องการทดลองใจของสุปปพุทธะ โดยนำทรัพย์มาล่อว่า ถ้าเขากล่าวว่า เขาไม่นับถือพระพุทธเจ้า พระธรรมและพระสงฆ์แล้ว จะให้ทรัพย์สินจำนวนมาก แต่สุปปพุทธะไม่ยอมกล่าวเช่นนั้น ท่านถือว่าท่านมีทรัพย์ภายในคืออริยทรัพย์ อันประเสริฐกว่าทรัพย์ภายนอกอยู่แล้ว อริยทรัพย์นี้มีค่ากว่าทรัพย์ภายนอกมากนัก ต่อมาอีกไม่นาน สุปปพุทธะผู้เป็นโรคเรื้อนได้ถูกโคแม่ลูกอ่อนขวิดเสียชีวิต

ภิกษุทั้งหลายทราบเรื่องนั้นแล้ว ได้เข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคทูลถามว่า คติสัมปรายภพของสุปปพุทธะเป็นอย่างไร พระพุทธองค์ตรัสตอบว่า "ภิกษุทั้งหลาย สุปปพุทธะสิ้นสังโยชน์ คือกิเลสเครื่องผูกมัด ๓ ประการแล้ว (คือสิ้นความยึดมั่นกายนี้ว่าเป็นของตน สิ้นความเชื่องมงาย และสิ้นความสงสัยในคุณของพระรัตนตรัยและทางปฏิบัติให้ถึงนิพพาน) เขาเป็นโสดาบัน มีความไม่ตกต่ำ

เป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยงต่อการที่จะบรรลุธรรมสูงสุดอย่างแน่นอนในอนาคต”

ขณะนั้น ภิกษุรูปหนึ่งได้กราบทูลถามพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า “พระองค์ผู้เจริญ อะไรหนอเป็นเหตุเป็นปัจจัยให้สุปปพุทธะผู้มีอุปนิสัยแห่งโสดาบันเช่นนี้ ต้องเป็นโรคเรื้อน เป็นคนจน กำพร้าและขัดสน”

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสตอบว่า

“ภิกษุทั้งหลาย ในกาลก่อน สุปปพุทธะเกิดเป็นบุตรเศรษฐีในเมืองราชคฤห์นี้ วันหนึ่ง เขาเดินทางไปเที่ยวในสวน เห็นพระปัจเจก-พุทธเจ้ารูปหนึ่ง พระนาม **ตครสิขี** เที่ยวบิณฑบาตอยู่ เขานึกหมิ่นในใจว่าคนขี้เรื้อนอะไรเที่ยวเดินขอทานอยู่ ถ่มน้ำลาย แสดงอาการดูหมิ่นแล้วหลีกไป

“ภิกษุทั้งหลาย ด้วยผลแห่งกรรมนั้น บุตรเศรษฐีหมกไหม้อยู่ในนรกหลายแสนปี เมื่อพ้นจากนรกแล้วเพราะเศษแห่งกรรมยังเหลืออยู่ เขาจึงเป็นคนกำพร้า ยากจนขัดสน และเป็นโรคเรื้อนอยู่ในเมืองราชคฤห์นี้ เขาได้อาศัยพระธรรมวินัยที่ตถาคตประกาศดีแล้ว ประกอบตนด้วยศรัทธา ศีล สุตะ (การสดับตรับฟัง) จาคะ (การสละกิเลส) และปัญญา เมื่อสิ้นชีวิตแล้ว สุปปพุทธะเข้าถึงความเป็นสหายแห่งเทพชั้นดาวดึงส์ เขารุ่งเรืองเหนือเทพอื่นทั้งโดยวรรณะและโดยยศ

“ภิกษุทั้งหลาย เมื่อความเพียร ความบากบั่นยังมีอยู่ บัณฑิตในโลกนี้ พึงเว้นบาปทั้งหลาย เหมือนบุคคลผู้มีตาดี เว้นทางอันขรุขระเสียฉะนั้น”

ดูก่อนภราดา สิ่งที่น่ากลัวมากอย่างหนึ่งในโลกนี้คือบาป คนส่วนมากกลัวความตาย กลัวความยากจน และกลัวทุกข์ แต่ไม่ค่อยกลัวบาป อันที่จริงบาปเป็นสิ่งน่ากลัวกว่าความตาย และความจนและความลำบากอื่นๆ ในโลกนี้ **คนส่วนมากไม่ค่อยรู้ดอกว่า ความทุกข์ยากลำบากเหล่านั้นมีจำนวนไม่น้อยเลยที่สืบเนื่องมาจากบาปส่วนบุคคลบ้าง บาปอันเป็นกรรมรวมที่มนุษย์ทำร่วมกันบ้าง ก่อให้เกิดสิ่งชั่วร้ายอันไม่พึงปรารถนาขึ้นในสังคมมนุษย์ ถ้ามนุษย์ไม่ชำระตนให้บริสุทธิ์จากบาป การที่จะพ้นจากทุกข์นั้นเป็นอันไม่มี**

พระพุทธองค์ตรัสเตือนไว้ว่า

“ถ้าเธอทั้งหลายกลัวต่อทุกข์ ถ้าความทุกข์ไม่เป็นที่รักของเธอทั้งหลายแล้ว เธอก็อย่าทำกรรมที่เป็นบาปทั้งในที่แจ้งหรือในที่ลับ ถ้าเธอทั้งหลายทำบาปอยู่หรือจักกระทำไซร้ การพ้นจากทุกข์ย่อมไม่มี หนีไปไหนก็ไม่พ้น”[๑]

พระพุทธพจน์นี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสสอนเด็ก ที่กำลังจับปลาอยู่ มีเรื่องเล่าว่า วันหนึ่งพวกเด็กๆ หลายคน จับปลาอยู่ระหว่างเมืองสาวัตถีกับเชตวนาราม พระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จออกบิณฑบาตในเวลาเช้า พบเด็กพวกนั้น จึงตรัสถามว่า “พวกเธอกลัวต่อทุกข์ ไม่รักทุกข์ใช่หรือไม่?” เด็กพวกนั้นทูลตอบว่า “กลัวทุกข์ ไม่รักทุกข์” พระพุทธองค์ทรงสอนว่า ถ้ากลัวต่อทุกข์ก็อย่าทำบาปดังกล่าวแล้ว

---

๑ ขุททกนิกาย อุทาน พระไตรปิฎกเล่ม ๒๕ ข้อ ๑๑๕

๑๖.
แรงริษยาและผลงาน

ดูก่อนผู้บำเพ็ญตบะ มนุษย์เรามีการกระทำอยู่ ๓ ทางคือ ทางกายบ้าง ทางวาจาบ้าง ทางใจบ้าง บาปและบุญก็ย่อมเกิดขึ้นใน ๓ ทางนี้ เมื่อระวังบาปมิให้เกิดขึ้น ก็ควรระวังกาย วาจา และใจ จะทำอะไร จะพูดอะไรหรือจะคิดอะไร ก็ด้วยความสุขุมรอบคอบ ไม่ประมาทเลินเล่อ อันจักเป็นที่ไหลมาของบาป จงดูตัวอย่าง ความคิด คำพูดและการกระทำของสุปปพุทธะ ผู้เป็นโรคเรื้อนเป็นตัวอย่าง ก่อให้เกิดผลชั่วเผาตัวเอง หมกไหม้อยู่ในนรกหลายแสนปี เศษแห่งกรรมยังเหลืออยู่ อำนวยวิบากให้เขาต้องเป็นโรคเรื้อน ยากจนกำพร้าขัดสน แต่ได้อาศัยกัลยาณมิตรคือพระพุทธองค์ จึงพ้นจากทุกข์ได้

ดูก่อนผู้บำเพ็ญตบะ ผู้มิได้สดับธรรม มิได้ศึกษาธรรมของพระอริยะ จิตใจย่อมหยาบกระด้าง ไม่อ่อนโยน กิริยาอาการของเขาก็พลอยกระด้างไปด้วย ใจมืดจึงมองไม่ค่อยเห็นบาป เหมือนคนตามืดมัวมองไม่เห็นวัตถุละเอียด คนดวงตาแจ่มใส ย่อมมองเห็นทั้งวัตถุละเอียดและหยาบฉันใด คนใจละเอียด ใจสว่างก็ฉันนั้น ย่อม

มองเห็นบาปทั้งหยาบและละเอียด

ดูก่อนท่านผู้เจริญพรต บางคนทำบาปด้วยจิตริษยา และหากทำต่อผู้มีศีล เป็นพระอริยเจ้าผู้สิ้นกิเลส (ขีณาสพ) ก็จะมีโทษมากยิ่งขึ้น ดังเรื่องต่อไปนี้

ในสมัยแห่งพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระนามว่า กัสสป กุฎุมพีคนหนึ่งสร้างวิหาร (ที่อยู่) ถวายพระเถระรูปหนึ่ง แล้วบำรุงอยู่ด้วยปัจจัย ๔ พระเถระรูปนั้นฉันอาหารในเรือนของกุฎุมพี (ผู้มีอันจะกิน) เนืองนิตย์

เช้าวันหนึ่งภิกษุขีณาสพ (ผู้สิ้นกิเลสแล้ว) รูปหนึ่ง เที่ยวบิณฑบาตมาถึงเรือนของกุฎุมพีนั้น เขาเห็นพระขีณาสพมีอิริยาบถน่าเลื่อมใส จึงนิมนต์เข้าไปในเรือน เลี้ยงดูด้วยโภชนะอันประณีตด้วยความเคารพ ถวายผ้าสาฎกผืนใหญ่ พลางกล่าวว่า “ท่านผู้เจริญท่านพึงย้อมผ้าสาฎกผืนนี้นุ่งเถิด” และกล่าวต่อไปว่า “ผมของท่านยาวแล้ว ข้าพเจ้าจะนำกัลบกมาปลงผมของท่าน ข้าพเจ้าจักจัดเตียงและตั่งเพื่อท่าน”

พระเถระผู้ฉันเป็นประจำในเรือน เห็นอาการกุฎุมพีแสดงแก่พระขีณาสพ และสักการะที่เขาทำแล้วแก่ท่าน เกิดมีจิตริษยาขึ้น ไม่อาจอดกลั้นไว้ได้ คิดว่า ‘กุฎุมพีทำสักการะสัมมานะแก่ภิกษุอันตนเพิ่งพบเห็นเพียงครู่เดียวถึงขนาดนี้ ซึ่งไม่เคยทำแก่เราผู้สนิทสนมเลย’ ดังนี้แล้วลุกไปสู่วิหาร

ภิกษุขีณาสพก็ไปสู่วิหารพร้อมกับพระเถระเจ้าของถิ่นนั้น ย้อมผ้าสาฎกที่กุฎุมพีถวายแล้วนุ่ง กุฎุมพีพาช่างกัลบกไปปลงผมให้ท่าน ให้คนจัดเตียงตั่งถวาย แล้วนิมนต์พระเถระทั้งสองรูป เพื่อฉันในเรือนของตนในวันรุ่งขึ้น

ภิกษุเจ้าของถิ่นเดือดร้อนด้วยแรงริษยา ไม่อาจอดกลั้นได้ เวลาเย็นเข้าไปหาพระขีณาสพ ด่าด้วยอาการ ๔ อย่างว่า

"ดูก่อนอาคันตุกะ การที่ท่านพึงจะเคี้ยวกินอุจจาระ ยังจะประเสริฐกว่าการบริโภคอาหารในเรือนของกุฎุมพี ท่านให้ถอนผมด้วยแปรงตาล ดีกว่าปลงผมด้วยช่างกัลบกที่กุฎุมพีนำมา การเปลือยกายของท่าน ประเสริฐกว่าการนุ่งห่มผ้าสาฎกที่กุฎุมพีถวาย การนอนเหนือแผ่นดินของท่าน ประเสริฐกว่าเตียงที่กุฎุมพีนำมา"

พระเถระผู้เป็นขีณาสพได้ฟังดังนั้นเข้าใจถึงความรู้สึกของภิกษุเจ้าถิ่นโดยตลอด คิดว่า 'คนพาลนี่อย่าต้องวอดวายเพราะเราเลย' ดังนี้แล้ว ลุกขึ้นไปแต่เช้าตรู่ มิได้คำนึงถึงการนิมนต์ของกุฎุมพี ฝ่ายภิกษุเจ้าของถิ่น ตื่นแต่เช้าทำสิ่งที่ควรทำ เช่นกวาดลานวัดเป็นต้น แล้วเคาะระฆังด้วยหลังเล็บ ด้วยเกรงภิกษุขีณาสพจะตื่นด้วยเสียงระฆัง แล้วเข้าไปสู่บ้านเพื่อบิณฑบาต

กุฎุมพีทำสักการะแก่พระเถระอย่างที่เคยทำ เมื่อไม่เห็นพระขีณาสพจึงถามว่า ทำไมจึงไม่มาด้วย ภิกษุเจ้าของถิ่นจึงกล่าวว่า

"อย่าได้พูดถึงเขาเลย เมื่อวานนี้ พอท่านกลับมาเท่านั้น เขาก็เข้านอน จนป่านนี้ยังไม่ตื่น ตอนเช้าเมื่ออาตมากวาดวิหาร กรอกน้ำฉันใส่หม้อ ตีระฆังด้วยเสียงอันดังเขายังไม่รู้สึก ยังนอนหลับอยู่"

กุฎุมพีพิจารณาคำของพระเถระ และท่าทางที่พูดแล้วไม่เชื่อว่าจะเป็นจริงดังนั้น เพราะผู้มีอิริยาบถเช่นนั้นย่อมไม่นอนมากอย่างที่ภิกษุนั้นกล่าวอย่างแน่นอน ภิกษุนี้คงจะไม่ยินดีในการสักการะที่เราทำแล้วแก่พระขีณาสพ

เขาล้างบาตรของพระเถระนั้นแล้ว บรรจุเต็มด้วยอาหารอันประณีตฝากไปถวายพระขีณาสพและเลี้ยงภิกษุนั้นให้อิ่มหนำ ที่เรือนของตนด้วยความเคารพ

ภิกษุเจ้าของถิ่น คิดว่า 'ถ้าพระอาคันตุกะได้ฉันอาหารอันประณีตเห็นปานนี้ เธอจักติดใจในรสอาหาร แล้วข้องอยู่แต่ในที่นี้ ไม่ยอมไปที่อื่น' ดังนี้แล้ว ทิ้งบิณฑบาตนั้นเสียในระหว่างทางไปสู่ที่อยู่ของพระขีณาสพ แต่มิได้เห็นท่าน (เพราะท่านได้ไปเสียแล้วแต่เช้ามืด)

สมณธรรมอันพระภิกษุนั้นทำมาเป็นเวลานาน ถึง ๒ หมื่นปี ก็มิอาจช่วยได้ เพราะการเบียดเบียนพระอรหันต์นั้น เมื่อสิ้นชีพแล้วไปเกิดในนรกอเวจี เสวยทุกข์เป็นอันมาก สิ้นพุทธันดรหนึ่ง มาถึงพุทธกาลนี้ เขาเกิดในตระกูลมั่งคั่งตระกูลหนึ่ง ในเมืองราชคฤห์

เด็กนั้น ตั้งแต่พอเดินได้ ไม่ต้องการนอนบนที่นอน ไม่ต้องการบริโภคอาหาร เช่นข้าวสวยหรือข้าวต้ม กินแต่อุจจาระของตนเอง มารดาบิดาเข้าใจว่าลูกประพฤติเช่นนั้นเพราะยังเด็กอยู่

แม้เมื่อเติบโตเป็นผู้ใหญ่แล้ว เขาก็ไม่ละความประพฤติเช่นนั้น คือ ไม่นุ่งผ้า ชอบเปลือยกาย ชอบนอนบนพื้นดิน กินอุจจาระตนเอง มารดาบิดาของเขาคิดว่า 'ลูกคนนี้จะทำให้ตระกูลเสื่อมเสีย เขาไม่ควรอยู่ครองเรือน ควรบวชในสำนักของอาชีวกทั้งหลาย' ดังนี้แล้วนำเขาไปฝากให้บวชในสำนักของอาชีวก (นักบวชลัทธิหนึ่ง)

เมื่อบวชแล้ว เขาถอนผมด้วยแปรงตาล เมื่อมารดาบิดาของเขาเชิญอาชีวกทั้งหลายไปบริโภคอาหารที่เรือนตน เขาก็ไม่ไป พออาชีวกทั้งหลายไปแล้ว เขารีบเปิดประตูวัจจกุฏิ (ส้วม) ลงไปปั้นอุจจาระให้เป็นคำๆ แล้วบริโภค มีคนนำอาหารมาจากบ้านของเขา

เขาก็ไม่กิน เมื่อพวกอาชีวกทั้งหลายกลับมา ถามว่าเขาได้อาหารที่ใด เขาบอกว่าได้ที่นี่เอง

ในวันต่อๆ มาก็เหมือนกัน เขาไม่ยอมไปในที่นิมนต์กับพวกอาชีวกทั้งหลาย ทำความสงสัยแก่อาชีวกเป็นอันมากว่า เขาผู้นี้ได้อาหารจากที่ไหนอย่างไร ?

วันหนึ่ง อาชีวกจึงให้พวกตน ๒ คนคอยจับกิริยาของชัมพุกาชีวกนั้น นอกจากนั้นเข้าไปบริโภคอาหารในบ้าน ชัมพุกาชีวกเข้าใจว่าอาชีวกทั้งหมดไปแล้ว จึงรีบเปิดประตูส้วมลงไปกินอุจจาระอย่างเคย

อาชีวกทั้ง ๒ คนเห็นพฤติกรรมนั้นทั้งหมด จึงบอกแก่อาชีวกทั้งหลาย พวกอาชีวกคิดว่า

'กรรมนี้หนักหนอ หากสาวกของพระสมณโคดมรู้เรื่องนี้ไซร้ ความเสื่อมเสียเกียรติยศจะพึงบังเกิดแก่พวกเราอย่างแน่นอน' ดังนี้แล้ว ขับไล่ชัมพุกาชีวกออกจากสำนักของตน

ชัมพุกาชีวกไปอาศัยอยู่ที่หินดาดแห่งหนึ่ง สำหรับประชาชนมาถ่ายอุจจาระ กินอุจจาระที่ประชาชนมาถ่ายไว้ เวลาปกติเอามือข้างหนึ่งเหนี่ยวก้อนหินยกเท้าข้างหนึ่งพาดบนเข่ายืนเงยหน้าอ้าปากอยู่

มหาชนคนโง่ทั้งหลายเข้าไปหาเขา ไหว้แล้วถามว่า เพราะเหตุไร จึงยืนเงยหน้าอ้าปาก ยกขาข้างหนึ่งพาดเข่า

ชัมพุกาชีวกตอบว่า เรามีตบะสูง ตบะกล้า หากเราเหยียบแผ่นดินด้วยเท้าทั้งสองข้าง แผ่นดินจะไหว จึงยกขาข้างหนึ่งขึ้นเสีย ส่วนที่อ้าปากนั้น เพราะเรามีลมเป็นภักษา ไม่กินของอย่างอื่นเลย เรายืนอยู่อย่างนี้ทั้งวันทั้งคืน ไม่นั่งไม่นอน

มนุษย์โง่ๆ ทั้งหลายได้ฟังดังนั้นก็เลื่อมใส ลือกระฉ่อนไปทั่วแคว้นอังคะและมคธ มหาชนจากแคว้นทั้งสอง นำสักการะเป็นอันมากมาให้ทุกเดือน อาชีวกกล่าวว่า “เราไม่กินอาหารอย่างอื่น กินแต่ลมอย่างเดียว หากกินอาหารอย่างอื่น ตบะจะเสื่อม” ดังนี้แล้วไม่ปรารถนารับอาหารอะไรที่พวกมนุษย์ผู้หลงงมงายนำมาให้ พวกมนุษย์จึงอ้อนวอนอยู่บ่อยๆ ให้รับอาหารของตน เพื่อประโยชน์และความสุขแก่เขา อาชีวกจึงกล่าวว่า “เราไม่ต้องการอาหารอย่างอื่นนอกจากลม” แต่เมื่อถูกคนทั้งหลายอ้อนวอนครั้งแล้วครั้งเล่าอยู่ จึงเอาปลายหญ้าคาวางบนอาหาร มีเนยใสเป็นต้น แล้วเอาแตะที่ปลายลิ้น แล้วส่งคืนเจ้าของ พร้อมด้วยกล่าวว่า “เอาคืนไปเถิด เท่านี้พอแล้วสำหรับความสุขความเจริญของท่านทั้งหลาย”

เขาประพฤติตนเป็นคนเปลือย กินอุจจาระ ถอนผม นอนบนแผ่นดินเช่นนี้ล่วงไป ๕๕ ปี ด้วยประการฉะนี้

เช้าวันหนึ่งพระพุทธเจ้าทรงตรวจดูสัตว์โลกตามพุทธประเพณี ทรงเห็นอุปนิสัยของชัมพุกาชีวกนั้น เวลาบ่าย จึงเสด็จไปยังที่อยู่ของชัมพุกาชีวก ขออาศัยอยู่ด้วย แต่ชัมพุกาชีวกบอกว่าไม่มีที่ พระศาสดาตรัสว่า

“ชัมพุกะ ธรรมดาบรรพชิตย่อมมาสู่สำนักของบรรพชิตด้วยกัน พวกสัตว์ย่อมไปสู่สำนักของสัตว์ ท่านจงให้ที่อยู่แก่เราเถิด”

“ก็ท่านเป็นบรรพชิตหรือ ?” ชัมพุกะทูลถาม

“ใช่แล้ว ชัมพุกะ เราเป็นบรรพชิต”

“ถ้าท่านเป็นบรรพชิต เต้าน้ำของท่านอยู่ที่ไหน ทัพพีสำหรับโบกควันของท่านอยู่ที่ไหน ? ด้ายสำหรับบูชายัญของท่านเล่าอยู่ที่ไหน ?”

พระศาสดาตอบว่า "เต้าน้ำเป็นต้นของเรามีอยู่ แต่เราเก็บไว้ภายใน ด้วยเห็นว่า ถือไปแต่ละอย่างเป็นเรื่องรุงรังลำบาก"

อาชีวกโกรธ ถามพระศาสดาว่า "ท่านเป็นบรรพชิตอย่างไร เต้าน้ำไม่ถือ อะไรๆ ที่เป็นสัญลักษณ์ของบรรพชิตก็ไม่มี ข้าพเจ้าจะเชื่อได้อย่างไรว่าท่านเป็นบรรพชิตจริง"

พระศาสดาตรัส "ชัมพุกะ ช่างเถิด อย่าโกรธเราเลย ขอจงบอกที่อยู่แก่เราเถิด"

"สมณะ ที่อยู่ในที่นี้ไม่มี"

"ที่เงื้อมนั่น ใครอยู่ ชัมพุกะ"

"ไม่มีใครอยู่"

"ถ้าอย่างนั้น เราขออยู่ที่เงื้อมนั้น"

"ตามใจท่าน" ชัมพุกะปัดความรำคาญ

พระศาสดาไปประทับที่เงื้อมนั้น ตกกลางคืนมีเทวดามาเฝ้าพระพุทธเจ้ากันมาก เช่น ท้าวมหาราชทั้ง ๔ ท้าวมหาพรหม ท้าวสักกเทวราชเป็นต้น มีแสงสว่างอยู่ตลอดคืน ด้วยอานุภาพของเทวดาเหล่านั้น ชัมพุกาชีวกก็ได้เห็นแสงสว่างนั้น

รุ่งขึ้นชัมพุกะไปเฝ้าพระพุทธเจ้า ทูลถามว่า "เหตุไฉน เมื่อคืนนี้จึงมีแสงสว่างในที่ประทับของท่านตลอดราตรี ?"

"พวกเทพพากันมา ชัมพุกะ" พระศาสดาตอบ

"เทพเหล่าไหนบ้าง ?" ชัมพุกะทูลถาม

"มีท้าวมหาราชทั้ง ๔ ท้าวสักกะ และท้าวมหาพรหมเป็นต้น"

"เทพเหล่านั้นมาทำอะไร ?"

"มาเพื่อบำรุงเรา"

"ท่านเป็นผู้ยอดเยี่ยมกว่าท้าวสักกะเป็นต้นหรือ ?"

"แน่นอน ชัมพุกะ เรายอดเยี่ยมกว่าเทพทั้งปวง ท้าวสักกะนั้นเมื่อเราป่วยก็มาปฏิบัติบำรุงเราเหมือนสามเณรน้อย แม้ท้าวมหา-พรหมก็มาสู่ที่บำรุงเรา เราเป็นพรหมยิ่งกว่าพรหม"

ชัมพุกะกล่าวว่า

"มหาสมณะ ท่านเป็นผู้อัศจรรย์แท้ ข้าพเจ้าอยู่ที่นี่มา ๕๕ ปีแล้ว ไม่เคยมีเทพใดๆ มาปฏิบัติบำรุงเลยแม้แต่องค์เดียว ข้าพเจ้ามีลมเป็นภักษา และอยู่ด้วยอิริยาบทยืนอย่างเดียว ไม่นั่งไม่นอน สิ้นเวลานานปานนี้ เทวดามิได้เลื่อมใสเลย ไม่เคยมาบำรุง"

"ชัมพุกะ ท่านนั้นหลอกลวงมหาชนผู้โง่เขลามานาน ยังจะหลอกลวงเราด้วยหรือ แม้ในกาลก่อน ท่านเคยมีทิฏฐิชั่ว จึงต้องมาอยู่ในสภาพอย่างนี้ คือต้องกินอุจจาระ นอนบนแผ่นดิน เปลือยกาย ถอนผมด้วยแปรงตาล เพราะทิฏฐิอันชั่วในปางก่อน มาบัดนี้ท่านยังถือทิฏฐิอันชั่วอยู่อีก"

"มหาสมณะ ก็ข้าพเจ้าได้ทำกรรมอะไรไว้"

ลำดับนั้น พระศาสดาได้เล่ากรรมที่เขาทำแล้วในอดีต สมัยเป็นภิกษุเจ้าของถิ่นเบียดเบียนพระขีณาสพ

ความสังเวชได้เกิดแก่ชัมพุกะเป็นอันมาก หิริโอตัปปะก็เกิดขึ้น เขาลุกขึ้นนั่งกระโหย่งประนมมือ พระศาสดาโยนผ้าสาฎกสำหรับใช้อาบน้ำไปให้ เขานุ่งผ้านั้น ถวายบังคมแล้วนั่งอยู่

พระผู้มีพระภาคตรัส**อนุปุพพิกถา** และธรรมเทศนาอื่นๆ โดยอเนกปริยาย เมื่อจบเทศนาเขาได้บรรลุอรหัตตผลพร้อมด้วยปฏิสัมภิทาทั้งหลาย แล้วทูลขอบรรพชาอุปสมบท กรรมในปางก่อนของชัมพุกะสิ้นแล้ว เพราะอานุภาพแห่งอรหัตตผลนั้น **สมณธรรมอันเธอได้ทำมา ๒ หมื่นปี ยังมีผลอยู่ ไม่มีสิ่งใดทำลายได้ สิ่งนั้นเป็นอุปนิสัยปัจจัยให้เธอสำเร็จอรหันต์โดยพลัน** พระศาสดาทรงประทานเอหิภิกขุอุปสมบทให้แก่เธอ

วันนั้นตรงกับวันที่ชาวอังคะและมคธ มาถวายสักการะแก่ชัมพุกะอย่างเคย พวกเขาจึงมากันมาก ได้เห็นพระตถาคตและชัมพุกะซึ่งเปลี่ยนแปลงไปแล้ว สงสัย ‘ใครหนอเป็นใหญ่ ? หากพระสมณโคดมเป็นใหญ่ ชัมพุกะก็น่าจะไปสู่สำนักของพระสมณโคดม นี่พระสมณโคดมมาสู่สำนักของชัมพุกะ ชัมพุกะของเราต้องเป็นใหญ่กว่าพระสมณโคดมเป็นแน่แท้’

พระศาสดาทรงทราบความคิดของมหาชนแล้ว รับสั่งให้ชัมพุกะแก้ข้อสงสัยนั้น ชัมพุกะจึงประกาศให้คนทั้งหลายทราบว่าพระศาสดาเป็นครูของตน ตนเป็นศิษย์เป็นสาวก

มหาชนทราบดังนั้นแล้ว เปล่งอุทานออกมาว่า

“โอ พระพุทธเจ้าทรงมีพระคุณเป็นอัศจรรย์จริงๆ ”

พระทศพลทรงประสงค์จะประกาศธรรมอันถูกต้องแก่มหาชนจึงตรัสว่า “ท่านทั้งหลาย ชัมพุกะวางสักการะที่ท่านนำมาแล้วไว้ที่ปลายลิ้นด้วยปลายหญ้าคา เพราะเข้าใจว่าตนประพฤติบำเพ็ญตบะ การกระทำเช่นนั้นของเธอแม้ ๑๐๐ ปี ก็สู้กุศลเจตนาอย่างที่เธอมีอยู่ในบัดนี้ไม่ได้ คือเธอไม่มีเจตนาบริโภคด้วยความหลอกลวงอีกต่อไป” ดังนี้แล้วทรงย้ำพระคาถาว่า

"คนพาลบริโภคโภชนะด้วยปลายหญ้าคาทุกๆ เดือน เขาผู้ทำเช่นนั้นย่อมไม่มีประโยชน์แม้เพียงส่วนเล็กน้อย เมื่อเทียบกับท่านผู้ได้บรรลุธรรมตั้งแต่โสดาบันขึ้นไป"

ดูก่อนท่านผู้แสวงมรรคาแห่งอมตะ ดูเถิด ดูการกระทำของบุคคลผู้สำคัญตนผิด คิดประทุษร้ายต่อพระอริยเจ้า มีจิตริษยาและตระหนี่ เมื่อบาปยังไม่ให้ผล ก็รู้สึกว่าการกระทำเช่นนั้นหวานปานน้ำผึ้ง เมื่อบาปให้ผลจึงดิ้นรนเดือดร้อนปานไฟเผา คนส่วนมากไม่รู้ว่า ความตระหนี่เป็นบาปอย่างหนึ่ง มีอาการให้หวงแหนติดพันกีดกันผู้อื่น พระพุทธองค์ทรงแสดงความตระหนี่ไว้ ๕ ประการดังนี้

๑. อาวาสมัจฉริยะ ตระหนี่ที่อยู่
๒. กุลมัจฉริยะ ตระหนี่ตระกูล
๓. ลาภมัจฉริยะ ตระหนี่ลาภ
๔. วรรณมัจฉริยะ ตระหนี่วรรณะ
๕. ธรรมมัจฉริยะ ตระหนี่ธรรม

ประการที่หนึ่ง **อาวาสมัจฉริยะ**นั้น หมายถึง ตระหนี่ที่อยู่อาศัย ไม่ปรารถนาให้ใครอยู่ด้วย หวงแหนที่อยู่อาศัยไว้เฉพาะตนหรือพวกพ้องของตน แม้ผู้มีทุกข์ยากบากหน้ามาพึ่งพิงก็ไม่เอื้อเฟื้อเท่าที่ควร ในการเดินทาง ถ้ามีคนมาก ยานพาหนะน้อย คับแคบ ที่ไม่พอ ผู้เห็นแก่ตัวย่อมไม่เอื้อเฟื้อผู้อื่น มุ่งแต่ความสุขส่วนตน แม้พอขยับขยายได้ก็ไม่พอใจทำ ภิกษุผู้เป็นเจ้าอาวาสหวงที่ไว้เฉพาะพวกพ้องของตน ไม่สงเคราะห์ผู้อื่นที่ควรสงเคราะห์ด้วยที่อยู่อาศัยย่อมไม่พ้นมัจฉริยะข้อนี้

ประการที่สอง **กุลมัจฉริยะ**นั้น คือ ความตระหนี่ตระกูล หมายถึงหวงแหนตระกูล ไม่ประสงค์ให้คนพวกอื่นมาเกี่ยวดองในสกุล

ของตน ตัวอย่างพวกกษัตริย์ศากยะในสมัยของพระพุทธองค์ ที่ประสงค์จะเกี่ยวข้องอยู่แต่เฉพาะพวกศากยะด้วยกัน แม้พระเจ้าปเสนทิโกศลส่งคนไปสู่ขอราชธิดาของศากยวงศ์มาอภิเษก พวกศากยะยังส่งลูกของทาสีชื่อวาสภขัตติยามาถวาย ลวงว่าเป็นพระราชธิดาของท้าวมหานาม ตอนหลังเรื่องแตกออก ก่อความยุ่งยากลำบากแก่ศากยวงศ์เป็นอันมาก[๑]

บรรพชิตผู้หวงตระกูลอุปฐาก (ผู้บำรุง) ของตน ไม่ประสงค์ให้ภิกษุอื่นไปเกี่ยวข้อง หรือไม่ประสงค์ให้ตระกูลอุปฐากไปเกี่ยวข้องกับภิกษุอื่น มีการกีดกันหวงแหนริษยาเป็นต้น ก็จัดเป็นกุลมัจฉริยะเหมือนกัน

ประการที่สาม **ลาภมัจฉริยะ**นั้น หมายถึง ความตระหนี่ลาภ คือหวงแหนทรัพย์สินสมบัติ ไม่ปรารถนาให้ผู้อื่นร่วมบริโภคใช้สอย แม้ตนเองก็ไม่ต้องการใช้สอย ไม่ให้คนที่ควรให้ ไม่สงเคราะห์เอื้อเฟื้อคนที่ควรเอื้อเฟื้อ ไม่ทำบุญ ไม่เลี้ยงดูบุตรภรรยาให้เป็นสุข ทรัพย์สมบัติของเขาย่อมเป็นเสมือนของไร้ค่า มีเหมือนไม่มี เพราะไม่สำเร็จประโยชน์แก่ใครๆ เมื่อสิ้นชีพก็คงทิ้งไว้ให้เป็นของผู้อื่นหรือโลก ตนเองละทิ้งทรัพย์สมบัติไว้ แล้วบ่ายหน้าไปสู่อบายภูมิเสียอีก ตัวอย่างเช่น **อานันทเศรษฐี**

ในกรุงสาวัตถี มีเศรษฐีคนหนึ่งชื่อ อานันทะ มีสมบัติประมาณ ๘๐ โกฏ (แปดร้อยล้าน) แต่เป็นคนตระหนี่มาก เขาให้พวกญาติและบุตรประชุมกันทุกครึ่งเดือน แล้วโอวาทเกี่ยวกับเรื่องทรัพย์สิน คือสอนให้เป็นคนตระหนี่ โดยเฉพาะบุตรชายของเขานั้น เขาสอนวันละ ๓ เวลาว่า อย่าคิดว่าเงินแปดร้อยล้านนี้มาก ไม่ควรให้ทรัพย์แก่ใคร

---

[๑] โปรดดูรายละเอียดในอรรถกถาธรรมบท ภาค ๓ เรื่องวิฑูฑภะ หรือในธรรมบททางแห่งความดี เล่ม ๑ หน้า ๓๕๓ ของ วศิน อินสระ

แต่ควรทำทรัพย์ให้เกิดใหม่ขึ้นเป็นประจำวัน ทรัพย์เป็นอันมากย่อมสิ้นไป ทีละน้อย พึงเห็นตัวอย่าง ความสิ้นไปทีละน้อยแห่งยาหยอดตา พึงเห็นตัวอย่างการพอกพูนขึ้นแห่งจอมปลวก เพราะการสั่งสมของปลวก ผู้ครองเรือนควรเป็นอย่างนี้ คือกลัวความสิ้นเปลืองและหมั่นเก็บเล็กผสมน้อย

เขาได้ฝังขุมทรัพย์ใหญ่ไว้ ๕ แห่ง แต่ไม่บอกให้ใครทราบ แม้แต่บุตรชื่อมูลสิริของตน เศรษฐีอานันทะมีชีวิตอยู่อย่างเศร้าหมองเพราะความตระหนี่ เขาตายไปเกิดในท้องของหญิงจัณฑาลคนหนึ่งในจำพวกจัณฑาลพันตระกูล ในหมู่บ้านจัณฑาล ใกล้นครสาวัตถี

มูลสิริได้ดำรงตำแหน่งเศรษฐีต่อมา

ตั้งแต่อานันทเศรษฐีถือปฏิสนธิในท้อง มารดาของเขามีแต่ความทุกข์ยากลำบากหากินฝืดเคือง ค่าจ้างที่เคยได้มากก็ได้น้อยหรือไม่ได้เลย นอกจากนี้ยังนำความทุกข์ยาก มาสู่ตระกูลจัณฑาลทั้งปวงอีกด้วย เหมือนไฟเริ่มต้นจากจุด ลามไหม้ไปทั่วบริเวณที่มีเชื้อ

มารดาของเขาถูกไล่ออกจากพวก เพราะใครๆ ลงความเห็นว่าบุตรในท้องของนางเป็นกาฬกัณณี จำเดิมแต่นางมีท้อง ความลำบากฝืดเคืองก็เกิดขึ้นในหมู่จัณฑาล

เมื่อหญิงนั้นคลอดบุตร นางเห็นแล้วอยากจะร้องไห้สัก ๔๐ ปี เพราะบุตรของนางพิกลพิการสารพัดอย่าง มือ เท้า หู จมูก ปาก นัยน์ตาพิการไปหมด เหมือนปีศาจคลุกฝุ่น น่าเกลียดเหลือเกิน แต่นางก็ไม่ละทิ้งบุตร ทั้งนี้เพราะความรักตามธรรมชาติ อันมารดามีต่อบุตร

ความเยื่อใยมีกำลังแรงกล้า นางเลี้ยงบุตรด้วยความฝืดเคือง วันใดที่พาบุตรไปทำงานด้วย วันนั้นจะไม่ได้อะไรเลย ส่วนวันใดทิ้ง

บุตรไว้ที่บ้าน วันนั้นจะได้อาหารพอเลี้ยงปากเลี้ยงท้องเพียงพอดำรงชีวิตอยู่ได้เท่านั้น

เมื่อลูกพอหากินได้เองบ้างแล้ว นางก็ได้วางภาชนะกระเบื้องไว้บนมือ แล้วกล่าวว่า

"ลูกเอ๋ย พ่อแม่ได้รับความลำบากนักแล้ว และเจ้าก็มีวัยพอหากินเองได้บ้าง เจ้าจงถือภาชนะกระเบื้องนี้ไปหากินเองเถิด ในนครนี้ อาหารและเสื้อผ้า เขาจัดไว้เพื่อคนกำพร้าและคนพิการพอมีอยู่ เจ้าจงไปยังที่นั้น"

เด็กนั้น เที่ยวไปในที่ต่างๆ จนกระทั่งถึงบ้านเดิมของตน จึงระลึกชาติได้ จำทุกสิ่งทุกอย่างได้ รีบเข้าไปสู่เรือนขณะที่คนเฝ้าประตูเผลอ แต่พอถึงประตูชั้นที่ ๔ บุตรของมูลสิริเห็นเข้าตกใจกลัวพากันร้องไห้ คนใช้จึงช่วยกันโบยตี แล้วไล่ออกจากบ้าน ให้ไปอยู่ที่กองอยากเยื่อ

พระศาสดามีพระอานนท์เป็นปัจฉาสมณะ เสด็จออกบิณฑบาตถึงกองหยากเยื่อนั้นแล้ว ทอดพระเนตรดูพระอานนท์อย่างมีความหมาย พระเถระจึงทูลถามพระศาสดาตรัสเล่าเรื่องเกี่ยวกับ อานันทเศรษฐีให้ทราบ พระอานนท์จึงเชิญมูลสิริเศรษฐีมา ขณะนั้นมหาชนประชุมกันเป็นอันมาก

พระสุคตเจ้าตรัสถามมูลสิริว่า รู้จักเด็กคนนั้นหรือไม่ เขาทูลว่าไม่รู้จัก พระตถาคตจึงตรัสว่า นั่นคืออานันทเศรษฐีบิดาของท่าน

มูลสิริเศรษฐีไม่เชื่อ พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงให้เด็กคนนั้นบอกขุมทรัพย์ทั้ง ๕ ขุม ซึ่งเขาฝังซ่อนไว้ เขาบอกได้ถูกหมด จนมูลสิริเศรษฐีเชื่อ และได้ถึงพระศาสดาเป็นสรณะตั้งแต่วันนั้นมา พระพุทธองค์จึงตรัสสอนด้วยพระธรรมว่า

“คนเขลาย่อมเดือดร้อนว่า เรามีบุตร เรามีทรัพย์ แต่ความจริงแล้ว ตนของตนก็ยังไม่มี บุตรและทรัพย์จะมีอย่างไร”

ดูก่อนภราดา โดยทั่วไปบุคคลย่อมปรารถนาบุตร ปรารถนาทรัพย์ เมื่อไม่ได้ตามปรารถนา ก็เดือดร้อนถึงทุกข์ หากได้ตามปรารถนา ก็เดือดร้อนด้วยการบริหารเลี้ยงดูคุ้มครองรักษา ซึ่งเป็นภาระหนักอย่างหนึ่งของมนุษย์ การเลี้ยงดูบุตรเป็นความเหน็ดเหนื่อยไม่น้อย การคุ้มครองรักษาทรัพย์สมบัติเป็นภาระหนัก และเป็นที่ตั้งแห่งความกังวลใจ บางคนต้องเสียชีวิตเพราะการแย่งทรัพย์ของผู้อื่น บางคนต้องเสียชีวิตในการคุ้มครองรักษาทรัพย์

เกี่ยวกับบุตรและทรัพย์นี้ เมื่อบุตรเจ็บป่วยหรือล้มตายจากไป เมื่อทรัพย์พินาศไปด้วยเหตุใดเหตุหนึ่ง บุคคลย่อมเดือดร้อน เมื่อบุตรยังไม่เจ็บป่วย ยังไม่แปรปรวน ยังไม่ตาย ทรัพย์ยังไม่ถึงความพินาศ คนเขลาอาจเดือดร้อนล่วงหน้าไปได้ว่า ถ้าลูกเจ็บลูกตาย ทรัพย์สมบัติพินาศ จะทำอย่างไร บุคคลจึงเดือดร้อนเรื่องบุตร เรื่องทรัพย์ ทั้งอดีต ปัจจุบัน และอนาคต

บุคคลต้องทำงานหนักทั้งทางบกและทางน้ำ ทั้งกลางคืนและกลางวัน เพียงเพื่อเหตุ ๒ อย่างคือ เลี้ยงบุตรและทำทรัพย์ให้เกิดขึ้น ความเดือดร้อนของเขามาจากเหตุ ๒ อย่างนี้ เมื่อเขาเดือดร้อนอยู่อย่างนี้ ไม่สามารถทำตนให้มีความสุขได้ แม้ในชีวิตประจำวัน ตนของตนชื่อว่า ย่อมไม่มีแก่ตน (อตฺตา หิ อตฺตโน นตฺถิ) เมื่อเขานอนบนเตียงในกาลจวนตาย ถูกเวทนาครอบงำแผดเผาอยู่เสมือนถูกเปลวเพลิง เมื่อร่างกายจวนแตกทำลาย เขาหลับตาเห็นโลกหน้า ลืมตาเห็นโลกนี้ ตนย่อมไม่มีแก่ตน เพราะไม่สามารถต้านทานความทุกข์ได้ ไม่สามารถเอาความทุกข์มาเพื่อชื่นชมได้ ความทุกข์คงเป็น

ศัตรูของมนุษย์อยู่ บุตร ภรรยา และทรัพย์ก็ช่วยอะไรไม่ได้ ทุกข์ก็คงเป็นทุกข์อยู่นั่นเอง

ภาระหนักของผู้ครองเรือนก็คือการหาทรัพย์ และการเลี้ยงดูบุตร กิจทั้งสองอย่างนี้ทำความเดือดร้อนแก่ผู้ครองเรือนมาก คนมีความทุกข์ย่อมขาดความเชื่อมั่นในตัวเอง คนมีความกังวลใจย่อมขาดการคุ้มครองตน อย่างน้อยการคุ้มครองตนนั้นต้องลดน้อยลงไป หมดความเป็นตัวของตัวเอง ท่านจึงเรียกว่า ตนของตนไม่มีแก่ตน นี่ตอนหนึ่ง

อีกตอนหนึ่งเมื่อจวนตาย ถูกทุกขเวทนาครอบงำ เมื่อกายทิพย์และกายเนื้อจะแยกจากกัน บุคคลนั้นลืมตาเห็นโลกนี้หลับตาเห็นโลกหน้าจะต้องตายแน่ๆ บุตรภรรยาและทรัพย์ก็ช่วยอะไรไม่ได้ ไม่สามารถกำจัดทุกข์ออกไปและนำความสุขเข้ามาให้ ท่านจึงกล่าวว่า กุโต ปุตฺตา กุโต ธนํ บุตรและทรัพย์มีที่ไหน มีเหมือนไม่มีเพราะช่วยอะไรไม่ได้

ดูก่อนผู้บำเพ็ญพรต ด้วยประการดังกล่าวมานี้ ผู้ตระหนี่จึงชื่อว่าเบียดเบียนตนเองและเบียดเบียนผู้อื่นไปพร้อมๆ กัน ทรัพย์ที่เขามีอยู่ไม่เป็นประโยชน์แก่ใครๆ เปรียบเสมือนสระน้ำในป่าลึกที่อมนุษย์หวงแหน

ดูก่อนผู้บำเพ็ญพรต โชคลาภย่อมไหลมาสู่ผู้สมบูรณ์ด้วยอุตสาหะ ไม่ผัดเพี้ยนเวลา รู้เท่าชั้นเชิงของกิจการ ไม่เกลือกกลั้วในทางเสื่อม มีความกล้าหาญ รู้จักอุปการคุณของท่าน และมีความกรุณาแนบแน่นในอัธยาศัย ผู้มีคุณสมบัติเช่นนี้ จะกลัวใยกับความขาดแคลนยากจน อนึ่ง วิสัยของผู้แกล้วกล้า แม้จะไร้ทรัพย์ก็อาจได้รับเกียรติคุณ

ส่วนผู้ตระหนี่เหนียวแน่น แม้จะเป็นถึงเศรษฐี ก็จะตกต่ำสู่ความเสื่อมรอบด้าน สุนัขแม้จะสวมสร้อยทองคำแต่จะให้สง่างามเทียมราชสีห์ได้อย่างไร

ประการที่สี่ **วรรณมัจฉริยะ** ตระหนี่วรรณะนั้นน่าจะหมายถึงการถือวรรณะของตนว่าสูงเด่นเหนือวรรณะอื่น สมสู่คบหาสมาคมกันอยู่เฉพาะในวรรณะของตน ไม่ปะปนด้วยวรรณะอื่น เช่นผู้เกิดในวรรณะกษัตริย์ถือตัวว่าสูงกว่าวรรณะพราหมณ์และวรรณะอื่นๆ ทั้งหมด ส่วนผู้เกิดในวรรณะพราหมณ์ก็ถือตนว่าสูงกว่าวรรณะกษัตริย์และวรรณะอื่นๆ เหยียดวรรณะอื่นว่าต่ำกว่าตน เหยียดกันไปเหยียดกันมาก็มักจะทะเลาะกัน เสียประโยชน์ด้วยกันทั้งสองฝ่าย ผู้ที่ไม่ถือวรรณะ เช่น กษัตริย์ พราหมณ์ เป็นต้น แต่ยังถือพวกเขาพวกเรา ถือสำนักศึกษา แบ่งพรรคแบ่งพวก อันเป็นเหตุให้เสียความยุติธรรมในสังคม ก็รวมลงในวรรณมัจฉริยะนี้เหมือนกัน

ดูก่อนท่านผู้แสวงบุญ เกี่ยวกับเรื่องวรรณะนี้ พระศาสดาของเราทรงพยายามล้มเลิก ไม่ให้พุทธสาวกถือเอาวรรณะที่เกิดมาเป็นเหตุยกตนข่มผู้อื่น แต่ทรงให้ถือเอาความประพฤติ หรือการกระทำเป็นสำคัญ

ในสมัยพุทธกาล พวกพราหมณ์ที่ยังมิได้นับถือพระพุทธศาสนามักจะมีท่าทีแห่งการถือตัวจัด ดูหมิ่นผู้อื่นที่มิใช่วรรณะเดียวกับตน เช่นเรื่องของอัมพัฏฐมานพ เป็นต้น

อัมพัฏฐมานพเป็นศิษย์ของโบกขรสาติพราหมณ์ ไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้าตามคำของอาจารย์ เพื่อสังเกตว่าเป็นผู้สมบูรณ์ด้วยมหาปุริสลักษณะหรือไม่

อัมพัฏฐมานพเป็นผู้มีมานะจัด เมื่อไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคนั้น มิได้เคารพอ่อนน้อมตามสมควร ขณะที่พระผู้มีพระภาคประทับนั่งอยู่นั้น เขาเดินบ้าง ยืนบ้าง สนทนากับพระศาสดา เมื่อพระศาสดาตรัสเตือนให้สำรวมระวังกิริยาก็โกรธ เกรี้ยวกราดว่า เขาเป็นพราหมณ์ควรแสดงอาการเช่นนี้ต่อคนชั้นไพร่ ศีรษะโล้น เกิดจากเท้าของพรหม และด่าพวกศากยะว่าเป็นสกุลไพร่ สกุลทาส ไม่เคารพพราหมณ์

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสถามว่าพวกศากยะเคยทำผิดอะไรไว้ อัมพัฏฐมานพ เล่าว่า ครั้งหนึ่งตนเดินทางไปกรุงกบิลพัสดุ์ ด้วยกิจธุระบางอย่างของอาจารย์ ได้เข้าไปสู่สัณฐาคารของพวกศากยะ พวกศากยกุมารจำนวนมากนั่งอยู่บนที่สูง ซิกซี้จี้กันด้วยนิ้วมือ อาจเป็นการหัวเราะเยาะตนก็เป็นได้ ไม่มีใครเชิญให้ตนนั่ง การไม่อ่อนน้อมไม่เคารพนับถือพราหมณ์ของพวกศากยะไพร่ๆ นั้นเป็นการไม่สมควร

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ไม่ควรจะถือโทษด้วยเหตุเพียงเท่านี้ เพราะแม้พวกนกเมื่ออยู่ในรังของตน ก็ยังส่งเสียงร้องได้ตามชอบใจ อัมพัฏฐมานพกล่าวว่า บรรดาวรรณะทั้ง ๔ วรรณะพราหมณ์สูงสุด วรรณะอื่นๆ ต้องเคารพอ่อนน้อม และบำเรอคนในวรรณะพราหมณ์ เพราะฉะนั้นการที่พวกศากยะไม่แสดงความเคารพอ่อนน้อมต่อตนนั้นเป็นกิริยาไพร่ เป็นการไม่สมควรอย่างยิ่ง

พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า อัมพัฏฐมานพอยู่ในสกุลหรือโคตรอะไร มานพกราบทูลว่า กัณหายนโคตร พระพุทธองค์จึงตรัสว่า ต้นสกุลกัณหายนะเป็นทาสีของพระเจ้าโอกการาช ซึ่งเป็นสกุลกษัตริย์ เมื่อเป็นเช่นนี้ ขอให้คิดดูเถิดว่า ใครสูงกว่าใคร ใครต่ำกว่าใคร

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสดังนี้ มานพทั้งหลายที่เป็นบริวารตามมาได้ส่งเสียงอื้ออึงขึ้นว่า พระสมณโคดมไม่ควรกล่าวว่าอัมพัฏฐมานพเป็นลูกทาสี พระพุทธองค์ตรัสถามอัมพัฏฐมานพว่าที่ตรัสนั้นเป็นจริงหรือไม่ อัมพัฏฐมานพนิ่งอยู่ ตรัสถามถึงสามครั้ง อัมพัฏฐมานพกราบทูลว่าเป็นอย่างนั้นจริง ในที่สุดแห่งการสนทนา อัมพัฏฐมานพได้ยอมรับนับถือพระผู้มีพระภาค สิ้นความกระด้างถือดี

ดูก่อนผู้เจริญพรต วรรณมัจฉริยะ ก่อให้เกิดความยุ่งเหยิงวุ่นวายทั้งภายในจิตใจและในสังคม ดังกล่าวมาโดยย่อนี้ พระผู้มีพระภาคจึงไม่ทรงส่งเสริม แต่ทรงต้องการให้เลิกเสียอย่างสิ้นเชิง ทรงสอนให้ตัดสินดีชั่วของคนที่การกระทำ

ประการที่ห้า **ธรรมมัจฉริยะ** คือความตระหนี่ธรรม หรือตระหนี่ความรู้ มีความรู้แล้วไม่ปรารถนาจะบอกใคร ด้วยเกรงว่าผู้อื่นจะมีความรู้เท่าตนหรือเหนือตน นอกจากนี้บุคคลผู้เช่นนั้น เมื่อรู้ว่าใครมีความรู้เท่าตนหรือเหนือตนย่อมริษยา และหาทางทำลาย อาการนี้ย่อมเป็นไปเพื่อทำลายตนเองด้วย สมดังที่พระบรมศาสดาตรัสว่า

"ความรู้เกิดแก่คนพาล ย่อมเป็นไปเพื่อความพินาศของเขา ย่อมฆ่าส่วนดีหรือส่วนกุศลของเขาเสีย ยังทำปัญญาของเขาให้เสื่อมลงด้วย"[๑]

คนพาล เมื่อศึกษาศิลปวิทยาอย่างใดอย่างหนึ่งแล้ว ก็ใช้ความรู้นั้นไม่เป็น คือไม่เป็นประโยชน์แก่ตนหรือผู้อื่น แต่ใช้เพื่อความพินาศของตนและผู้อื่น ดังเรื่องต่อไปนี้

---

[๑] ขุททกนิกาย ธรรมบท พาลวรรค

พระมหาโมคคัลลานะได้เห็นเปรตที่ฆ้อนเหล็ก ๖ หมื่น อันไฟลุกโพลงอยู่ ตกไปบนกระหม่อมของเปรตนั้น ศีรษะที่แตกแล้วก็กลับตั้งขึ้นใหม่ เพราะแรงกรรม

พระศาสดาทรงสดับถ้วยคำของพระเถระจึงตรัสว่า ได้เคยทรงเห็นเปรตนั้นแล้วเหมือนกันสมัยตรัสรู้ใหม่ๆ ที่โคนต้นโพธิ์ แต่ไม่ทรงบอกเล่าใคร เกรงคนไม่เชื่อ แล้วจะเป็นโทษแก่ผู้ไม่เชื่อนั้น

ภิกษุทั้งหลาย ใคร่ฟังบุพพกรรมของเปรตนั้น จึงทูลถามพระศาสดาตรัสเล่าให้ฟังดังนี้

ในอดีตกาล ในกรุงพาราณสี มีบุรุษเปลี้ยคนหนึ่งสำเร็จวิชาการดีดกรวด คือมีความชำนาญแม่นยำในการดีดกรวดมาก จะให้ไปถูกอะไรหรือดีดใบไม้ให้เป็นรูปอะไรก็ได้ ประดุจช่างฝีมือดีแกะสลัก

เขานั่งใต้ต้นไทรย้อยต้นหนึ่งใกล้ประตูเมือง ถูกพวกเด็กขอร้องให้ดีดกรวดไปเจาะใบไทรทำเป็นรูปช้างรูปม้า เขาก็ทำได้เป็นที่พอใจของเด็ก ได้ของเคี้ยวของบริโภคจากพวกเด็กนั้น

วันหนึ่ง พระราชาเสด็จไปสู่พระราชอุทยาน เสด็จถึงใต้ต้นไทรนั้น พวกเด็กซ่อนบุรุษเปลี้ยไว้ที่ย่านไทรนั้นแล้วหนีไป

พระราชาเสด็จเข้าไปสู่โคนไทรใหญ่นั้น เวลาเที่ยงตรง เงาของรูปสัตว์ที่บุรุษเปลี้ยดีดไว้ปรากฏแก่สายพระเนตร ทรงแหงนดูเบื้องบนเห็นรูปช้างรูปม้า เป็นต้น ตรัสถามว่าใครทำรูปเหล่านั้นไว้ ทรงสดับว่า บุรุษเปลี้ยดีดกรวดไว้ให้เป็นรูปต่างๆ รับสั่งให้หาบุรุษเปลี้ยนั้นมาเฝ้า แล้วตรัสว่า

"ปุโรหิตของเราคนหนึ่งพูดมากนัก เมื่อเราพูดคำสองคำ เขาก็พูดเสียมากมาย ทำให้เราเดือดร้อนรำคาญ เธอพอจะดีดมูลแพะเข้าไปในปากของปุโรหิต ในขณะที่เขาพูดได้หรือ ?"

บุรุษเปลี้ยทูลรับว่าได้ แล้วเข้าไปสู่พระราชวังกับพระราชา ให้กั้นม่านแล้วเจาะรูไว้หน่อยหนึ่งพอมูลแพะลอดผ่านได้ พระราชาประทับรับสั่งกับปุโรหิตอยู่ภายในม่าน พอปุโรหิตอ้าปากครั้งหนึ่ง บุรุษเปลี้ยก็ดีดมูลแพะเข้าไปก้อนหนึ่ง จนกระทั่งมูลแพะหมดแล้ว พระราชาจึงตรัสกับปุโรหิตว่า

"อาจารย์ ข้าพเจ้าจำคำอะไรๆ ของท่านไม่ได้เลย ท่านพูดจนมูลแพะเต็มปากแล้วก็ยังไม่ยอมหยุด"

ปุโรหิตเก้อเขิน ตั้งแต่นั้นมา ก็ทูลพระราชาเฉพาะที่ตรัสถามเท่านั้น พระราชาทรงสบายพระทัย ทรงดำริว่าความสบายนี้ได้มาเพราะอาศัยศิลปะของบุรุษเปลี้ย จึงได้พระราชทานของอย่างละ ๘ แก่เขา มีช้าง ๘ ม้า ๘ เป็นต้น พระราชทานบ้านส่วย ๔ ตำบลใน ๔ ทิศแห่งเมืองพาราณสี

อำมาตย์ผู้สอนธรรมแก่พระราชา ทราบความนั้น จึงกล่าวว่า

"ศิลปะอย่างใดอย่างหนึ่ง ก็ยังประโยชน์ให้สำเร็จได้ จงดูการดีดกรวดของบุรุษเปลี้ยนั้นเถิด ทำให้เขาได้บ้านส่วย ๔ ตำบลในทิศทั้ง ๔"

อำมาตย์ผู้กล่าวคำนี้ คือพระผู้มีพระภาคเจ้าในบัดนี้

ครั้งนั้น มีชายคนหนึ่ง เห็นสมบัติที่บุรุษเปลี้ยได้แล้วเพราะวิชาที่ดีดกรวด จึงเข้าไปหา ขอเรียนวิชาดีดกรวด แต่บุรุษเปลี้ยไม่ยอมสอนให้ แต่เขาก็ไม่ลดละความพยายาม อ้อนวอนอยู่บ่อยๆ และยอมตกลงรับใช้ทุกอย่าง เช่น การนวดมือนวดเท้าเป็นต้น จนบุรุษเปลี้ยใจอ่อน คิดว่าบุคคลนี้มีอุปการะมากต่อเรา จึงยอมให้เขาเรียนศิลปะ สอนให้หมดทุกอย่างจนกระทั่งสำเร็จ

เขาจึงลาอาจารย์ไปทดลองศิลปะภายนอก บุรุษเปลี้ยบอกว่า

อย่าทดลองกับคนหรือสัตว์ที่มีเจ้าของ เช่น โคเป็นต้น ถ้าดีดไปถูกแม่โคตาย จะต้องถูกปรับ ๑๐๐ ถ้าดีดคนตายจะถูกปรับ ๑,๐๐๐ จะทดลองศิลปะจงมองดูให้ดี หาคนที่ไม่มีบิดามารดาเป็นต้น

เขาเห็นพระปัจเจกพุทธเจ้า พระนามว่าสุเนตตะ เข้าไปบิณฑบาต คิดว่าท่านผู้นี้ไม่มีบิดามารดา พอจะเป็นที่รองรับการทดลองศิลปะได้ จึงดีดกรวดเข้าไปในช่องหูของท่าน กรวดเข้าทางช่องหูขวาออกทางช่องหูด้านซ้าย ทุกขเวทนาได้เกิดขึ้นแก่ท่าน เหลือจะทนทานได้ ท่านจึงเหาะไปปรินิพพานที่บรรณศาลา

ชาวบ้านไม่เห็นพระปัจเจกพุทธเจ้ามาบิณฑบาต จึงพากันไปดูที่บรรณศาลา เห็นท่านปรินิพพานเสียแล้ว พากันร้องไห้คร่ำครวญด้วยอาลัยรัก บุรุษดีดกรวดนั้นก็ไปด้วย เขาจำได้จึงกล่าวว่า เราดีดกรวดเข้าในหูของพระปัจเจกพุทธเจ้า ด้วยมุ่งหมายทดลองศิลปะ

พวกมนุษย์ได้ทราบดังนั้นจึงโบยบุรุษนั้นถึงตาย เขาเกิดในอเวจีนรก แล้วมาเกิดเป็นสัฏฐิกูฏเปรต ด้วยเศษแห่งกรรม

พระตถาคตเจ้าทรงเล่าเรื่องนี้จบ แล้วตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า

"ศิลปะหรือความเป็นใหญ่เกิดขึ้นแก่คนพาล เพื่อฆ่าตคนพาลนั่นเอง" ดังนี้

ดูก่อนภราดา อาวุธอยู่ในมือโจร สัตว์ร้ายมีเขี้ยวเล็บ ย่อมทำอันตรายได้ฉันใด ความรู้หรือศิลปะอย่างใดอย่างหนึ่งมีอยู่ที่คนพาลย่อมเป็นไปเพื่อความพินาศฉันนั้น เพราะเขาย่อมนำความรู้ไปใช้ในทางเกิดโทษทั้งแก่ตนและแก่คนอื่น เพราะฉะนั้นทางที่ปลอดภัยคือ **ควรให้คนมีศีลธรรมเสียก่อน แล้วจึงให้วิชาศิลปะอื่นๆ เพื่อให้ศีลธรรมคุ้มครองไว้มิให้คนมีวิชาฮึกเหิม ลืมตน เพื่อให้เขาได้ทำสิ่งที่ควรทำ เว้นสิ่งควรเว้น**

คนพาลมีความรู้สูงขึ้น มียศสูงขึ้น ย่อมดูหมิ่นแม้บิดามารดาของตน ไม่ต้องพูดถึงญาติมิตรและคนทั่วไป เหมือนลิงยิ่งสูงขึ้นก็ยิ่งแสดงความเป็นลิงได้มากขึ้น สุกรได้แก้วก็ไม่รู้คุณค่า มีแต่จะเหยียบย่ำทำลายให้มณีนั้นเสื่อมค่าไป คนมีวิชาจึงต้องใช้วิชาความรู้นั้นไปในทางอันเป็นประโยชน์ มิฉะนั้นจะเดือดร้อนทั้งตนและผู้อื่น เช่นบุรุษดีดกรวดที่กล่าวแล้ว

ดูก่อนท่านผู้แสวงปัญญา ด้วยประการดังกล่าวมานี้ ท่านจะเห็นว่า คนเราจะมีความรู้และทรัพย์น้อยหรือมากนั้น ยังไม่สำคัญเท่าการใช้ความรู้และทรัพย์นั้นให้เป็นประโยชน์อย่างไร คนใช้ทรัพย์และความรู้ไม่เป็น ย่อมใช้ไปเพื่อโทษทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น ยิ่งมีมากก็ยิ่งทำสิ่งที่เป็นโทษได้มาก ส่วนคนใช้ความรู้และทรัพย์เป็น ย่อมใช้ไปเพื่อประโยชน์

ทำอย่างไรเล่าจึงจะใช้ความรู้ให้เป็นประโยชน์ จุดสำคัญอยู่ที่จิตใจอันใฝ่ประโยชน์ของผู้นั้น คือตนบรรลุประโยชน์อย่างใดแล้วปรารถนาให้ผู้อื่นได้รับประโยชน์อย่างนั้นด้วย ความรู้หรือปัญญาเป็นทรัพย์อันประเสริฐ (อริยทรัพย์) อย่างหนึ่ง **คนที่ทำประโยชน์แก่ผู้อื่นได้มากก็เพราะมีจิตแนบแน่นอยู่ด้วยความกรุณา จุดเริ่มต้นจึงอยู่ที่การฝึกอบรมตนให้มีความกรุณาเป็นวิหารธรรม คือ มีจิตอันเปี่ยมด้วยความกรุณาอยู่เสมอ มุ่งช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นทุกข์ มีความเกษมสุขสำราญ** พระบรมศาสดาของเรานั้น ได้รับยกย่องว่าทรงมีความกรุณาไพศาลประดุจห้วงมหรรณพ

๑๗.

อปัสเสนธรรม

(ธรรมเป็นที่พึ่งพิงของใจ)

คนบางคนมักง่าย เอาแต่ความสุขเฉพาะหน้า ไม่คำนึงถึงความทุกข์ความเดือดร้อนอันจะเกิดขึ้นแก่ผู้อื่นในภายหน้า บางคนประพฤติแต่สิ่งอันจะก่อทุกข์ให้เกิดทั้งปัจจุบันและอนาคต

บางคนกระทำสิ่งที่ลำบากในปัจจุบัน แต่มีผลเป็นความสุขในอนาคต ยอมทนทุกข์เป็นการลงทุนไปก่อน เช่นยอมอดทนในการบำเพ็ญคุณงามความดีในการทำหน้าที่ให้ถูกต้องสมบูรณ์ พ่อแม่ต้องทุกข์ยากลำบากในการเลี้ยงดูลูก ผู้ประกอบอาชีพสุจริต มีรายได้น้อยต้องกัดฟันทนทำอาชีพไปด้วย ทำกุศลไปด้วย ต้องตรากตรำในการประกอบกรณียกิจ ฝ่าฟันอุปสรรคนานาประการ แต่การกระทำเหล่านี้มีผลเป็นสุขในอนาคต อนึ่ง บุคคลผู้มีกิเลสแรงกล้า ต้องอดกลั้นต่ออำนาจกิเลส เพื่อเอาชนะอำนาจของกิเลสบางอย่าง ยอมทนทุกข์ทั้งทางกายและทางใจ แต่ความอดกลั้นอย่างนี้ มีผลเป็นความดีเป็นความสุขในภายหน้า

กระทำบางอย่างให้สุขในปัจจุบันและมีสุขเป็นผลต่อไป เช่นบุคคลผู้รักความดี ทำความดีด้วยความสบายใจ ผู้มีกิเลสเบาบาง

พอใจในการละกิเลส ทำกิเลสให้ค่อยๆ สิ้นไปโดยไม่ยาก คนรักงานทำงานที่เป็นประโยชน์ด้วยความสุข ภิกษุผู้มีกิเลสเบาบาง พอใจอยู่ในเนกขัมมสุข คือสุขที่เกิดจากความสงบใจ สิ่งเหล่านี้ล้วนมีความสุขเป็นผลต่อไปทั้งสิ้น

ด้วยเหตุนี้การเพ่งพินิจพิจารณาจึงมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตมาก พระพุทธองค์ทรงแสดงธรรมอันเป็นที่อิงอาศัย เป็นหลักเป็นที่พึ่งของใจ เพื่อความเจริญดีงามต่างๆ ไว้ ๔ ประการคือ

๑. **พิจารณาแล้วบริโภคใช้สอย** *(สงฺขาเยกํ ปฏิเสวติ)*

หมายความว่า ของบางอย่างอันบุคคลพึงพิจารณาแล้วบริโภคใช้สอย ตัวอย่างเช่น ปัจจัย ๔ ประการ คือ เครื่องนุ่งห่ม อาหาร ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค

เครื่องนุ่งห่ม เสื้อผ้าอาภรณ์นั้น เมื่อจะใช้สอยก็พิจารณาว่า ใช้เพื่อปกปิดส่วนที่ควรจะละอาย และเพื่อบรรเทาความหนาวร้อน เพื่อความสุภาพเรียบร้อย เป็นต้น ไม่ใช่เพื่อความสวยงาม หรือเพื่อยั่วยวนให้เกิดกิเลส

อาหารการกิน เมื่อจะบริโภค พิจารณาเสียก่อนหรือพิจารณาขณะบริโภคว่า เพื่อให้มีชีวิตอยู่ได้ เพื่อทำประโยชน์ มิใช่บริโภคเพื่อเล่น เพื่อเมา เพื่อความเปล่งปลั่งของผิวพรรณ แต่บริโภคเพื่อบรรเทาความหิว (ทุกขเวทนาเก่า) และไม่ให้ถึงกับอึดอัด (ทุกขเวทนาใหม่)

ที่อยู่อาศัย เมื่อจะเข้าอยู่อาศัยพักพิงที่ใด ก็พิจารณาว่า เพื่อป้องกันแดด ลม ฝน สัตว์ร้าย เหลือบยุง เป็นต้น ไม่ใช่เพื่อความโอ่อ่าหรูหรา หรืออวดมั่งอวดมี โดยถือเอาที่อยู่อาศัยเป็นเครื่องมืออวด

ยารักษาโรค เมื่อจะบริโภคก็ตั้งใจพิจารณาว่าเพื่อบำบัดโรคเท่านั้น เพื่อให้มีสุขภาพปกติ จะได้อยู่ผาสุก และทำประโยชน์ได้

อนึ่ง การคบบุคคลเป็นมิตร ก็พึงพิจารณาด้วยดี ไปคบคนเลวเข้าย่อมเลวลง คบคนดีย่อมดีขึ้น การจะปฏิบัติธรรมข้อใดข้อหนึ่งก็ต้องพิจารณาให้รอบคอบ ศึกษาให้ละเอียดเสียก่อน แล้วจึงปฏิบัติ มิฉะนั้นจะผิดพลาดได้ง่าย เหมือนการกินยาถ้าผิดพลาดแล้วให้โทษ

๒. **พิจารณาแล้วอดกลั้น** *(สงฺขาเยกํ อธิวาเสติ)*

หมายความว่า ของบางอย่าง เรื่องบางเรื่องอันบุคคลพึงพิจารณาแล้วอดกลั้น ตัวอย่าง เช่น สิ่งที่น่าปรารถนา (อิฏฐารมณ์) กล่าวคือ ลาภ ยศ สรรเสริญ สุข เมื่อประสบกับสิ่งที่น่าปรารถนาก็รู้จักยับยั้ง อดกลั้น ไม่ให้ยินดีเกินขอบเขต และสิ่งที่ไม่น่าปรารถนา (อนิฏฐารมณ์) กล่าวคือ เสื่อมลาภ เสื่อมยศ ถูกนินทา ทุกข์ เมื่อประสบกับสิ่งเหล่านี้ก็พิจารณาอดกลั้น ไม่ตีโพยตีพายไปเกินกว่าเหตุ รู้จักอดกลั้น ยับยั้งชั่งใจ พยายามทำใจให้สงบ เพื่อใช้ปัญญาพิจารณาหาทางแก้เหตุร้ายให้เป็นดีต่อไป

นอกจากเรื่องโลกธรรม ๘ แล้ว ยังมีเรื่องหนาว ร้อน หิวกระหายที่จะต้องพิจารณาแล้วอดกลั้นอีกเหมือนกัน คือยอมรับความจริง เผชิญหน้ากับความจริงว่า เมื่อถึงฤดูหนาวอากาศก็ต้องหนาว ฤดูร้อนก็ร้อนเป็นธรรมดา พอถึงฤดูฝน ฝนก็ตกเป็นธรรมดาอีก พิจารณาให้เห็นเป็นเรื่องธรรมดา แล้วอดกลั้นความจุ้นจ้านจู้จี้ขี้บ่นอันไม่ก่อให้เกิดประโยชน์ใดๆ นอกจากเป็นที่รำคาญของผู้ใกล้ชิด

ความหิวกระหายก็เหมือนกัน ควรพิจารณาบ่อยๆ ว่าหิวจริงๆ หรือว่า 'อยาก' กันแน่ หิวกระหายจริงๆ แล้วค่อยบริโภค ถ้าเพียง

แต่ 'อยาก' ก็ควรอดกลั้นไว้สักประเดี๋ยวก็คงหายไป อนึ่ง พึงอดกลั้นอาหารและเครื่องดื่มอันแสลงแก่โรค จะทำให้โรคหายเร็ว อยู่เป็นสุขสำราญต่อไป ยังเป็นที่สบายใจแก่หมอผู้รักษาพยาบาลรับผิดชอบอีกด้วย

๓. **พิจารณาแล้วเว้นเสีย** *(สงฺขาเยกํ ปริวชฺเชติ)*

หมายความว่า ของบางอย่าง คนบางคน สัตว์บางชนิด อันบุคคลพึงพิจารณาแล้วเว้นเสียให้ห่างไกล ตัวอย่างเช่น สัตว์ร้าย คนพาล อบายมุขต่างๆ

๔. **พิจารณาแล้วบรรเทาเสีย** *(สงฺขาเยกํ วิโนเทติ)*

หมายความว่า ของบางสิ่งบางอย่าง เช่น กิเลสที่เกิดขึ้นในใจ เช่น โลภ โกรธ หลง หรือ

กามวิตก ความคิดหมกมุ่นเรื่องกามคุณ ๕ หรือกามารมณ์

พยาบาทวิตก ความหมกมุ่นเรื่องพยาบาทเคียดแค้นชิงชัง

วิหิงสาวิตก ความคิดเบียดเบียนทำร้ายเขาเพื่อความสนุกคะนองของตน หรือเพื่อสินจ้างรางวัลก็ตาม เมื่อพิจารณาเห็นโทษของมันแล้วพึงบรรเทาเสียให้เบาบางลงหรือสิ้นไป มิฉะนั้นมันจะทำลายผู้นั้นเอง เหมือนไฟติดลุกขึ้นที่ใดย่อมทำลายสิ่งนั้นที่นั้น

อปัสเสนธรรม ๔ นี้เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า **อุปนิสัย ๔** คำว่า อุปนิสัย ในที่นี้หมายถึง ธรรมอันบุคคลพึงเข้าไปพึ่งพิงหรือธรรมอันช่วยอุดหนุนให้บุคคลบรรลุถึงความดี พ้นจากความเสื่อมต่างๆ

อนึ่ง มีคำเรียกภิกษุในพุทธศาสนาบางรูปว่า **นิสฺสยสมฺปนฺโน** หรือ **นิสัยสัมบัน** หมายถึงภิกษุผู้ประกอบพร้อมด้วยอปัสเสนธรรม ๔

ประการนี้ และดำรงตนอยู่ในธรรมอีก ๕ ประการ คือ ศรัทธา หิริ โอตัปปะ วิริยะ ปัญญา ข้อความที่แสดงถึงความหมายดังกล่าวนี้ เช่น

"ภิกษุผู้สมบูรณ์ด้วยนิสัย (นิสัยสัมบัน) อย่างนี้ มีความเพียรติดต่อสม่ำเสมออย่างนี้ อบรมธรรมที่เป็นกุศลอยู่เพื่อบรรลุธรรมอันปลอดพ้นจากโยคะ (กิเลสที่หน่วงเหนี่ยวผูกพันสัตว์ไว้ในภพ คือ กาม ทิฏฐิ ภพ และอวิชชา) พึงบรรลุถึงความสิ้นสังโยชน์ทั้งปวง

ดูก่อนท่านผู้แสวงหาคุณอันประเสริฐ บัณฑิตแต่โบราณมีจิตใจเพียบพร้อมไปด้วยการพิจารณา เห็นอะไรอันเป็นเหตุให้สลดใจเพียงเล็กน้อยก็สลด ถือเป็นเหตุเพื่อบำเพ็ญคุณงามความดีให้ยิ่งขึ้นไป ดังตัวอย่างต่อไปนี้

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ที่เชตวนาราม ทรงเล่าเรื่องนี้ให้ภิกษุทั้งหลายฟังว่า

ในอดีตกาล สมัยเมื่อพระเจ้าพรหมทัตครองราชสมบัติอยู่ในเมืองพาราณสี ครั้งนั้นพระโพธิสัตว์ (คือองค์พระศาสดาในอดีตชาติ) เกิดเป็นช่างหม้อในหมู่บ้าน ใกล้ประตูเมืองพาราณสี มีบุตรชายหนึ่งคน หญิงหนึ่งคน เลี้ยงดูบุตรภรรยาด้วยอาชีพทำหม้อ

ครั้งนั้น มีพระราชาองค์หนึ่ง แห่งทันตบุรนคร แคว้นกาลิงคะ ทรงพระนามว่า **กรัณฑะ** มีข้าราชบริพารมาก เมื่อเสด็จไปพระราชอุทยาน ทอดพระเนตรเห็นต้นมะม่วงใกล้ประตูพระราชอุทยาน มีผลน่าเสวย เต็มไปด้วยผลเป็นพวง ประทับบนคอช้างต้นนั่นเอง ทรงเหยียดพระหัตถ์ออกเก็บผลมะม่วงพวงหนึ่ง แล้วเสด็จเข้าไปในพระราชอุทยาน ประทับนั่งบนพระราชอาสน์ คือ แท่นศิลาอันเป็นมงคล พระราชทานมะม่วงแก่คนบางคน แล้วเสวยผลมะม่วงด้วยพระองค์เอง

เมื่อพระราชาทรงเก็บมะม่วงแล้ว พวกข้าราชบริพารที่ตามเสด็จก็ชวนกันเก็บมะม่วงเหมือนกัน พวกเขาพากันเก็บบ้าง เขย่าผลมะม่วงให้หล่นบ้างแล้วก็กินกัน ฝ่ายผู้มาทีหลังก็ขึ้นต้นบ้าง ใช้ไม้ฟาดบ้าง จนกิ่งมะม่วงหักเป็นอันมาก แม้ผลดิบๆ และผลเล็กน้อยก็ไม่เหลือ

พระราชา ทรงราชกรีฑาในพระราชอุทยานทั้งวัน ตอนเย็นเสด็จกลับประทับบนคอช้างเชือกเดิมนั่นเอง ทอดพระเนตรเห็นมะม่วงต้นนั้นอันผิดแปลกไปกว่าเดิม เสด็จลงจากคอช้าง ทรงสำรวจตั้งแต่ลำต้นกิ่งใบ ทรงดำริว่า เมื่อเช้าต้นมะม่วงนี้ยืนต้นสง่างาม มีผลเป็นพวงระย้า น่าทัศนา ก่อให้เกิดความอิ่มตาอิ่มใจแก่ผู้เห็น บัดนี้ผลของมันหมดแล้ว กิ่งเล่าก็หักห้อยรุ่งริ่งใบเหี่ยวเฉา ส่วนมะม่วงต้นที่ไม่มีผล ยังคงยืนต้นสง่างามอยู่เหมือนเดิม เขียวชะอุ่มประดุจภูเขาแก้วมณี ทรงดำริว่า ผู้มีทรัพย์มียศเป็นเหมือนมะม่วงมีผลย่อมถูกรบกวนมาก ส่วนผู้ไม่มีทรัพย์ไม่มียศ เป็นเหมือนต้นมะม่วงไม่มีผล ย่อมไม่ถูกรบกวนอยู่เป็นสุข

พระราชาทรงกำหนดไตรลักษณ์ เจริญวิปัสสนา ยังปัจเจกโพธิญาณให้เกิดขึ้นแล้ว ทรงรำลึกว่า บัดนี้ การปฏิสนธิในภพทั้งสามเราได้ตัดขาดแล้ว ทะเลแห่งน้ำตาเราได้วิดแห้งแล้ว เราจะไม่มีการเกิดใหม่อีก ประทับยืนอยู่ที่นั่นเอง โดยที่ยังไม่ได้เปลี่ยนเครื่องแต่งพระองค์ อำมาตย์ทั้งหลายได้ทูลพระองค์ว่า ข้าแต่มหาราช พระองค์ประทับยืนนานเกินไปแล้ว พระราชาตรัสตอบว่า บัดนี้เราไม่ใช่พระราชา แต่เราเป็นพระปัจเจกพุทธเจ้า อำมาตย์กราบทูลว่า ธรรมดาพระปัจเจกพุทธเจ้าทั้งหลายจะไม่แต่งพระองค์เช่นนี้ พระราชาตรัสถามว่า พระปัจเจกพุทธเจ้าเป็นอย่างไร พวกอำมาตย์กราบทูลว่า

พระปัจเจกพุทธเจ้าจะโกนผมและหนวด ปกปิดร่างกายด้วยผ้ากาสาวพัสตร์ เป็นต้น ขณะนั้นเองพระราชาทรงยกพระหัตถ์ขึ้นลูบพระเกศา เพศคฤหัสถ์ก็อันตรธานไป เพศสมณะปรากฏขึ้น ทรงบาตรและจีวรเช่นเดียวกับพระปัจเจกพุทธเจ้าทั้งหลาย ทรงประทานพระโอวาทแก่มหาชนแล้ว เสด็จสู่ป่าหิมพานต์

ในนครตักกสิลา แคว้นคันธาระ พระราชาพระองค์หนึ่งพระนามว่า **นัคคชิ** เสด็จประทับที่ปราสาทชั้นบน ทอดพระเนตรเห็นหญิงคนหนึ่ง ประดับกำไลหยกในมือทั้งสองข้าง ข้างละอัน นั่งบดของหอมอยู่ในที่ไม่ไกล พระราชาประทับนั่งทอดพระเนตร พลางพระดำริว่า กำไลหยกนี้เมื่อแยกกันอยู่ข้างละมือ ก็ไม่มีเสียงดัง ต่อมาอีกครู่หนึ่ง นางเอากำไลมือจากข้างขวามาสวมไว้ที่มือข้างซ้ายรวมกัน แล้วบดของหอม กำไลทั้งสองกระทบกันมีเสียงดังขึ้น จึงทรงดำริว่า แม้สัตว์ทั้งหลายก็เป็นทำนองเดียวกันนี้ เมื่ออยู่คนเดียวต่างคนต่างอยู่ก็ไม่กระทบกัน พอมีสองสามคนขึ้นไปก็กระทบกันทะเลาะกัน ตัวเราเองครองราชสมบัติถึงสองแห่ง คือในแคว้นกัสมีระและคันธาระ มีเรื่องกระทบกระทั่งมาก เราควรบำเพ็ญตนเป็นเหมือนกำไลข้างเดียว ดังนี้แล้ว ทรงทำการกระทบกันแห่งกำไลมือนั้นเองให้เป็นอารมณ์ ทรงกำหนดไตรลักษณ์เจริญวิปัสสนา ยังปัจเจกโพธิญาณให้เกิดขึ้น

ที่นครมิถิลา ในรัฐวิเทหะ พระเจ้านิมิราช วันหนึ่งพระราชาเสวยพระกระยาหารเช้าแล้ว มีคณะอำมาตย์แวดล้อม ประทับยืนทอดพระเนตรไปยังถนนผ่านทางสีหบัญชร ครั้งนั้นเหยี่ยวตัวหนึ่งคาบชิ้นเนื้อจากเขียงที่ตลาด แล้วบินขึ้นไปในอากาศ นกทั้งหลายอื่น มีแร้งเป็นต้น บินล้อมเหยี่ยวตัวนั้น ใช้จะงอยปากจิก ใช้ปีกตีเพื่อแย่งอาหาร เหยี่ยวตัวนั้นทนไม่ไหว จึงทิ้งก้อนเนื้อก้อนนั้นไป

นกตัวอื่นก็เข้าคาบก้อนเนื้อนั้น นกทั้งหลายก็เข้าแย่งอีก และรุมกันจิกตีจนนกตัวนั้น ต้องทิ้งก้อนเนื้อเหมือนกัน ทำกันอยู่อย่างนี้หลายทอดหลายต่อ พระราชาทรงดำริว่า นกที่คาบก้อนเนื้อไว้มีแต่ความทุกข์ นกที่สละก้อนเนื้อเสีย เป็นความสุขความปลอดภัย **แม้กามคุณทั้ง ๕ เหล่านี้ผู้ใดยึดถือไว้ ผู้นั้นนั่นแหละเป็นทุกข์ ส่วนผู้ไม่ยึดถือย่อมมีความสุขความปลอดโปร่ง** เพราะว่ากามเหล่านี้เป็นของสาธารณะสำหรับคนจำนวนมาก เราควรจะละกามคุณ ๕ แล้วอยู่เป็นสุขเหมือนนกตัวที่ทิ้งก้อนเนื้อ พระราชาทรงมนสิการโดยแยบคายอยู่อย่างนี้ ทรงกำหนดไตรลักษณ์ เจริญวิปัสสนา ยังปัจเจกโพธิญาณให้เกิดขึ้น

ในมิถิลา **แคว้นอุตตรปัญจาละ** พระราชาทรงพระนามว่า **ทุมมุขะ** เสวยพระกระยาหารเช้าแล้ว ทรงประดับด้วยเครื่องอลังการ มีหมู่อำมาตย์ห้อมล้อม ประทับยืนทอดพระเนตรพระลานหลวงทางสีหบัญชร ขณะนั้นคนเลี้ยงวัวหลายคนต่างก็เปิดประตูคอกวัว พวกวัวตัวผู้ออกจากคอกติดตามวัวตัวเมียตัวหนึ่งไปด้วยความใคร่ ในจำนวนวัวเหล่านั้นมีวัวถึกตัวหนึ่ง เขาแหลมคม เห็นวัวผู้ตัวอื่นกำลังเดินมา มีความหึงหวงวัวตัวเมีย จึงใช้เขาอันแหลมคมขวิดระหว่างขาหน้า จนไส้ใหญ่ไหลทะลักออกมาจากปากแผล มันสิ้นชีวิต ณ ที่นั้นเอง พระราชาทรงเห็นเหตุการณ์นั้นแล้ว ทรงดำริว่า สัตว์โลกทั้งหลายต้องประสบทุกข์เป็นอันมาก เพราะกิเลส เราควรประหารกิเลสที่เป็นเหตุให้หวั่นไหว เดือดร้อนวุ่นวาย ทรงประทับยืนอยู่ที่เดิมนั่นเอง ทรงกำหนดไตรลักษณ์ เจริญวิปัสสนา ยังปัจเจกโพธิญาณให้เกิดขึ้น เสด็จไปยังป่าหิมพานต์

อยู่มาวันหนึ่ง พระปัจเจกพุทธเจ้าทั้ง ๔ พระองค์เสด็จมาภิกขาจารบิณฑบาตที่หมู่บ้านใกล้ประตูเมืองพาราณสี มาถึงประตูบ้านพระโพธิสัตว์ พระโพธิสัตว์มีความเลื่อมใสนิมนต์ให้ท่านนั่ง ถวายของเคี้ยวของฉันอันประณีต นั่ง ณ ที่ควรแก่ตนแล้วกล่าวว่า การบรรพชาของท่านทั้งหลายงามเหลือเกิน น่าเลื่อมใสเหลือเกิน ท่านทั้งหลายได้เห็นอะไร จึงสละเพศฆราวาสออกบวชเป็นผู้ไม่มีเรือน

พระปัจเจกพุทธเจ้าทั้ง ๔ พระองค์ ได้เล่าเรื่องแต่เบื้องหลังของท่านโดยย่อว่าท่านเห็นอะไรอย่างไรจึงได้ออกบวช พระโพธิสัตว์สดับเรื่องราวเหล่านั้นแล้วชื่นชมต่อพระปัจเจกพระพุทธเจ้าเป็นอันมากและมีใจน้อมไปในบรรพชา ไม่ปรารถนาครองเรือน จึงเรียกภรรยามาเล่าให้ฟัง พระปัจเจกพุทธเจ้าเหล่านั้นล้วนเคยทรงเป็นกษัตริย์มาก่อน แต่มิได้อาลัยอาวรณ์ด้วยทรัพย์สินสมบัติและกามคุณ เราเองทำงานรับจ้างทำหม้อ จะไปอาลัยใยดีอะไร ขอให้ภรรยาเลี้ยงดูบุตร ๒ คน ส่วนตนจะออกบวชประพฤติพรหมจรรย์

ส่วนภรรยาก็มีความคิดอย่างเดียวกับพระโพธิสัตว์และบอกว่าตนจะออกบวชเหมือนกัน พระโพธิสัตว์ฟังคำของนางแล้วนิ่งอยู่ ฝ่ายภรรยาประสงค์จะลวงพระโพธิสัตว์ แล้วไปบวชก่อน จึงบอกพระโพธิสัตว์ว่า จะไปท่าน้ำจึงถือหม้อน้ำไป นางไปแล้วไม่กลับมาอีกเลย นางได้พบพวกดาบสใกล้นครพาราณสี ขอบวชในสำนักของดาบสเหล่านั้น

พระโพธิสัตว์ได้ตั้งใจเลี้ยงลูกต่อมาจนโตพอรู้ความ วันหนึ่งต้องการจะทดลอง จึงแกล้งหุงข้าวให้ดิบไปหน่อย วันหนึ่งแฉะไปหน่อย วันหนึ่งไหม้ไปหน่อย วันหนึ่งปรุงอาหารจืดไป วันหนึ่งเค็มไป

เด็กรู้ว่าข้าวดิบ ข้าวแฉะ ข้าวไหม้ อาหารจืดและเค็ม พระโพธิสัตว์รู้ว่า บุตรของตนสามารถเลี้ยงตนเองได้แล้ว จึงนำเด็กไปมอบให้ญาติช่วยเลี้ยงดูต่อไป ตนเองออกบวชเป็นฤาษีอยู่ใกล้พระนครนั้นเอง วันหนึ่ง อดีตภรรยาของท่านได้พบท่านซึ่งกำลังภิกขาจารอยู่ ได้ถามถึงลูกด้วยความเป็นห่วง แต่ท่านฤาษีได้เล่าให้ฟังว่า เด็กสามารถเลี้ยงตนเองได้แล้ว และได้ฝากไว้กับญาติอย่างดี นางไม่ต้องห่วง ท่านได้ให้กำลังใจแก่อดีตภรรยาซึ่งบวชเป็นปริพพาชิกาอยู่ว่าให้บวชทำที่สุดแห่งทุกข์ต่อไป อย่าได้เป็นห่วงลูกเลย นางรับโอวาทจากพระโพธิสัตว์แล้ว ได้ไปอยู่ในที่ตามใจชอบของตน ตั้งแต่วันนั้นเป็นต้นมา ท่านทั้งสองไม่ได้พบกันอีกเลย พระโพธิสัตว์ทำฌานและอภิญญาให้เกิดขึ้นแล้ว เมื่อสิ้นชีพก็ไปสู่พรหมโลก

๑๘.
ความเสียสละ

ดูก่อนภราดา ตามที่กล่าวมานี้ จะเห็นว่าบัณฑิตในกาลก่อน ย่อมสลดในเรื่องที่ควรสลด และพอใจในการดำเนินตามแบบอย่างที่ดีของท่านผู้รู้ ผู้สงบ ท่านจึงได้บรรลุธรรมกันมาก พระศาสดาของเรานั้นทรงมีพระอัธยาศัยในทางบรรพชามานานแสนนาน ไม่เพียงแต่ในชาติปัจจุบันเท่านั้น ดังเรื่องต่อไปนี้

วันหนึ่ง ภิกษุทั้งหลายสนทนากัน ณ ธรรมสภา แห่งเชตวันวิหาร เมืองสาวัตถีว่า เป็นการอัศจรรย์ที่พระศาสดา ผู้สมบูรณ์ด้วยความสุขอย่างพระราชาทุกอย่าง แล้วเสด็จออกบรรพชา ผู้มีพระ-ภาคเสด็จมา แล้วตรัสว่า การที่พระองค์ทรงบำเพ็ญพระบารมีอย่างเต็มเปี่ยม แล้วเสด็จออกบรรพชาในบัดนี้ ไม่เป็นสิ่งอัศจรรย์ แม้ในกาลก่อนก็ทรงสละราชสมบัติออกบวชมาแล้ว ทรงเล่าเรื่องในอดีตอันเป็นความหลังให้ภิกษุทั้งหลายฟังดังนี้

ในอดีตกาล พระเจ้าพรหมทัตครองราชสมบัติ ในเมืองพาราณสี พระโพธิสัตว์ถือกำเนิดในท้องของภรรยาหลวงของราชปุโรหิต คลอดวันเดียวกับพระราชโอรสของพระราชา พระโพธิสัตว์มีชื่อว่า

สุสิมกุมาร ส่วนพระราชโอรสทรงพระนามว่า พรหมทัตกุมาร ทั้งสองเจริญวัยแล้วมีรูปงาม มีพลานามัยสมบูรณ์ ไปศึกษาศิลปวิทยาด้วยกันที่เมืองตักกสิลา สำเร็จแล้วกลับมา พระราชกุมาร ดำรงตำแหน่งอุปราช ทรงเสวย ดื่ม ประทับนั่ง และบรรทมร่วมกับพระโพธิสัตว์

เมื่อพระชนกสิ้นพระชนม์แล้ว อุปราชก็ได้ขึ้นเสวยราชย์เป็นพระราชา ทรงตั้งพระสหายสุสิมะไว้ในตำแหน่งปุโรหิต มีหน้าที่ปรึกษาราชการแผ่นดิน วันหนึ่งเสด็จเลียบพระนคร ประทับบนคอช้างมงคล ให้พระโพธิสัตว์นั่งด้านหลัง สมเด็จพระราชชนนีประทับยืนที่ช่องพระแกล ด้วยตั้งพระทัยว่าจักมองดูพระราชโอรสและขบวนเลียบพระนคร ทอดพระเนตรเห็นพระโพธิสัตว์นั่งอยู่เบื้องหลังของพระราชโอรส ทรงมีพระทัยปฏิพัทธ์อย่างมาก ราคะได้กลุ้มรุมพระทัยอย่างที่ไม่อาจจะทรงหักห้ามได้ เสด็จเข้าห้องบรรทมไม่ยอมเสวยพระกระยาหาร ตั้งพระทัยว่า จะยอมสิ้นชีวิตด้วยวิธีนี้ถ้าไม่ได้พระโพธิสัตว์ พระราชาผู้เป็นพระราชโอรส เมื่อไม่เห็นพระชนนีก็เสด็จไปเยี่ยม แต่เมื่อตรัสถามว่าทรงประชวรเป็นอะไร ก็ไม่ทรงเล่า เพราะทรงละอายเกินไปในเรื่องเช่นนี้ พระราชาจึงเสด็จกลับ รับสั่งให้พระมเหสีเข้าเฝ้า ขอร้องให้ทูลถามพระราชชนนีว่าทรงประชวรเป็นอะไร

พระมเหสีเสด็จไปเฝ้า ทรงนวดพระปฤษฎางค์ (หลัง) พลางทูลถามไปพลาง โดยทั่วไป หญิงจะเปิดเผยความลับทำนองนี้กับหญิงด้วยกัน ดังนั้น พระราชชนนีจึงตรัสบอกความจริงกับพระสุนิสา (หญิงสะใภ้) จนหมดสิ้น

พระราชาทรงทราบเรื่องนั้นแล้ว มิได้ทรงพิโรธแม้แต่น้อย ทรงเป็นบัณฑิต ทรงเข้าพระทัยในชีวิตมนุษย์ได้ดี จึงตรัสกับพระ

มเหสีว่า ขอให้ไปกราบทูลพระราชชนนีว่า ขอให้ทรงเบาพระทัยเถิด จะทรงตั้งปุโรหิตเป็นพระราชา และทรงตั้งพระราชชนนีเป็นพระราชินี

พระราชาทรงปรารภเรื่องนี้แก่ปุโรหิต คือ พระโพธิสัตว์ และขอร้องว่า จงช่วยให้ชีวิตแก่เสด็จแม่เถิด ขอท่านจงเป็นพระราชา เสด็จแม่เป็นอัครมเหสี ส่วนข้าพเจ้าเองจักเป็นอุปราช พระโพธิสัตว์คัดค้านอย่างแข็งขันว่า จะทำอย่างนั้นได้อย่างไร เป็นเรื่องไม่สมควรอย่างยิ่ง มันเป็นการผิดศีลธรรมมิใช่หรือ ?

พระราชาทรงอ้อนวอนพระโพธิสัตว์ให้เห็นแก่มนุษยธรรม คือ เมตตา กรุณาที่จะต้องช่วยชีวิตของพระราชชนนี และสนองพระคุณของท่าน ให้ท่านมีความสุขในสิ่งซึ่งไม่เหลือวิสัยที่จะช่วยได้ พระราชชนนีก็ทรงเป็นหม้าย สหายเล่าก็เป็นโสด จะเป็นความผิดอะไรในด้านศีลธรรมและมนุษยธรรม สิ่งที่น่าวิตกก็เพียงแต่คำติเตียนของคนทั้งหลายซึ่งอาจจะมีบ้างในตอนแรกๆ แต่เมื่อเขาเข้าใจเหตุผลแล้วก็คงจะเห็นใจ เข้าใจ และให้อภัยไปเอง

เมื่อถูกอ้อนวอนบ่อยเข้า โพธิสัตว์ก็ยินยอมเพื่อสนองความดีของพระราชาซึ่งเป็นทั้งสหายรัก และผู้มีอุปการะคุณ แต่ต้องฝืนใจเป็นอันมากในการทำเช่นนั้น

พระโพธิสัตว์ได้รับอภิเษกให้เป็นพระราชา พระราชชนนีเป็นพระราชินีหรืออัครมเหสี พระราชาทรงลดพระองค์เป็นอุปราช เหตุการณ์ก็ปกติสุขเรื่อยมา แต่พระโพธิสัตว์ก็ทรงฝืนพระทัยไปได้ไม่นานนัก ทรงเบื่อหน่ายในการครองเรือน ทรงรู้สึกเหมือนอยู่ในเรือนจำ เหมือนไก่ที่ถูกขังอยู่ในกรง ไม่ทรงยินดีอยู่ในกามคุณ จึงพอพระทัยในการอยู่ผู้เดียว ยืน เดิน นั่ง นอนแต่ผู้เดียว

พระอัครมเหสีทรงหวาดหวั่นพระทัยว่า จะถูกทอดทิ้ง ข้อนี้

ทรงได้หวั่นพระทัยมาแต่ต้นแล้ว ทรงดำริว่า 'เราแก่แล้ว มีหงอกบนศีรษะ ส่วนพระราชายังหนุ่มแน่นแข็งแรงและรูปงาม คงจะทรงเบื่อเป็นแน่แท้'

พระราชินีทรงหาอุบายได้อย่างหนึ่ง วันหนึ่ง ขณะทรงสนิทสนมใกล้ชิดกัน พระราชินีแหวกพระเกษาของพระราชาเล่น ทรงทำเป็นตกพระทัยว่า เกษาหงอกปรากฏบนพระเศียรของพระราชาแล้ว

"หงอกแล้วหรือ" พระราชาตรัสถาม ทรงสะดุ้งเล็กน้อย "ไหนลองเอาออกมาให้ดูซิ" ทรงแบพระหัตถ์ออกรับ

"นี่เพคะ" พระราชินีทรงส่งพระเกษาเส้นหนึ่งถวายทอดพระเนตร อันที่จริงทรงถอนพระเกษาจากพระเศียรของพระราชาเส้นหนึ่งแล้วทิ้งไป เส้นที่ทรงส่งถวายนั้นเป็นพระเกษาของพระนางเอง

พระราชาทอดพระเนตรแล้วทรงเชื่อ ทรงสะดุ้งพระทัยจนพระเสโทไหลจากพระนลาฏ ทรงสังเวชสลดพระทัยอย่างยิ่ง ทรงโอวาทพระองค์เองว่า

'สุสิมะ บัดนี้เจ้าแก่แล้ว มีเกษาหงอกแล้ว อย่าจมอยู่ในการครองเมืองเลย จงหาทางละกามคุณ ออกบวชประพฤติพรหมจรรย์เถิด'

เมื่อเหตุการณ์กลับตรงกันข้ามกับที่หวังไว้เช่นนี้ พระราชินีก็ทรงตกพระทัย จึงสารภาพความจริงออกมาว่า

"ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ผมหงอกนั้นเป็นของหม่อมฉันเอง หาใช่ของพระองค์ไม่ หม่อมฉันได้ทูลคำเท็จต่อพระองค์ เพราะความเห็นแก่ประโยชน์ของตน มุ่งประโยชน์ของตน ขอพระองค์ได้ทรงโปรดประทานอภัยโทษให้ด้วยเถิด มหาราช พระองค์ยังทรง

เป็นหนุ่ม มีพระโฉมน่าทัศนา ยังทรงอยู่ในปฐมวัย เหมือนตองกล้วยแรกผลิ ฉะนั้นขอพระองค์ได้เสวยราชย์ต่อไป ดูแลหม่อมฉันให้เป็นสุขด้วยเถิด อย่าเพิ่งประพฤติพรหมจรรย์เลย" พระโพธิสัตว์ทรงสดับแล้วตรัสว่า

"ถึงอย่างไรๆ ทุกคนก็แก่ เจ็บ และตาย ผมซึ่งเคยดกดำนี้อีกหน่อยก็ต้องเปลี่ยนเป็นสีขาวเหมือนใยป่าน ความหนุ่มสาวย่อมลงท้ายด้วยชรา และในที่สุดก็ต้องตาย กุมารีรุ่นสาว มีรูปร่างสวยงาม ผิวพรรณเกลี้ยงเกลา ทรวดทรงเฉิดฉาย อ่อนละมุนละไมเหมือนเถาวัลย์ต้องลมโชย ต่อไปเขาก็ต้องแก่ถือไม้เท้า ตัวสั่นงันงกอยู่ ถ้ามีอายุยืนยาวไปถึง ๘๐-๙๐ ปี ก็ต้องเป็นอย่างนี้เหมือนกันทุกคน

"ข้าพเจ้าครุ่นคิดถึงคุณและโทษของรูปกายอยู่อย่างนี้ จึงพอใจในการยืน เดิน นั่ง นอนเพียงคนเดียว ไม่ปรารถนากามคุณ ไม่อาลัยในกามคุณอันเป็นเสมือนเครื่องผูกมัดที่ตัดยาก"

พระโพธิสัตว์ เมื่อกล่าวธรรมด้วยพุทธลีลาอันประเสริฐเช่นนี้แล้วได้มอบราชสมบัติคืนให้แก่สหาย แล้วออกบวชเป็นฤาษี ทำฌานและอภิญญาให้เกิดขึ้น เมื่อสิ้นชีพแล้วไปบังเกิดในพรหมโลก

ดูก่อนท่านผู้แสวงหาสัจจะ พระโพธิสัตว์ในครั้งนั้นก็คือพระตถาคต อรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าของเรานี่เอง พระอัครมเหสีคือมารดาแห่งพระราหุล พระราชาผู้เป็นสหาย คือ พระอานนท์ พุทธอนุชานั่นเอง

ดูก่อนภราดา บัณฑิตแต่โบราณย่อมสลดใจในเรื่องที่ควรสลดอย่างนี้ ท่านเป็นผู้มีใจใฝ่ธรรมอยู่เสมอ เห็นสิ่งใดได้ฟังสิ่งใดก็น้อมใจเข้าไปหาธรรม หรือน้อมธรรมเข้ามาในตน จึงเป็นอันเดียวกันกับธรรมและไม่เสื่อมจากธรรม

เมื่อภิกษุทั้งหลายสนทนากันมาได้เพียงเท่านี้ เสียงระฆังในอโศการามก็ดังขึ้นเป็นสัญญาณเตือนให้ภิกษุทั้งหลายเตรียมตัวเข้าประชุมฟังโอวาทของพระสังฆเถระ ซึ่งถือเป็นกิจวัตรประจำวัน ลมเย็นโชยมาเบาๆ หอบเอากลิ่นดอกไม้หอมเป็นต้นว่าพิกุลมาด้วย ทำให้รู้สึกชื่นบาน และที่ชื่นบานกว่านั้นก็คือดวงใจของภิกษุจากวรรณไวศยะผู้ได้ธัมโมทก น้ำคือธรรมกถาของเพื่อนพรหมจารี มาโสรจสรงดวงใจซึ่งเร่าร้อนกระวนกระวายให้สงบเย็นลง ยินดีในการประพฤติพรหมจรรย์ มองเห็นแสงสว่างในทางชีวิตบนเส้นทางที่เดินยาก แต่ร่มเย็นเป็นสุขสำหรับผู้ที่เดินเป็น

ท่านประคองอัญชลี นมัสการเพื่อนพรหมจารี จากวรรณะพราหมณ์ ซึ่งได้เสียสละเวลาอันมีค่าในการบำเพ็ญเพียรทางจิตมากล่าวธรรมกถาเพื่อระงับความกระวนกระวาย จัดเป็นบุญกิริยาอันน่าสรรเสริญและควรอนุโมทนา ดังพระพุทธวาจาที่ว่า **“การให้ธรรมะย่อมชนะการให้ทั้งปวง รสแห่งธรรมย่อมชนะรสทั้งปวง ความยินดีในธรรมย่อมชนะความยินดีทั้งปวง และความสิ้นตัณหาย่อมชนะทุกข์ทั้งปวง”** ดังนี้

ความหลังแห่งจริยาของพระศาสดา ได้ช่วยลบรอยแห่งความทุกข์ความกระวนกระวาย ความเศร้าหมองในดวงใจของท่านให้เบาบางลง และคงจะมีสักวันหนึ่ง ที่รอยนั้นถูกลบให้หายไปโดยสิ้นเชิงไม่มีเชื้อเหลือ โดยการซึมซาบแห่งน้ำคือธรรมเข้ามาเอิบอาบอยู่ในดวงจิต ออกฤทธิ์กำจัดอาสวะ คืออธรรมที่หมักหมมในใจนานแสนนานให้ปลาสนาการ นำความเบ่งบานชื่นสุขอย่างแท้จริงมาสู่ชีวิตโดยไม่ต้องกลับกลายเป็นทุกข์อีก นี่คือยอดปรารถนาแห่งชีวิตทุกชีวิตที่อุบัติขึ้นในโลกนี้

ความสลด

อ. วศิน อินทสระ

ดูก่อนภราดา บัณฑิตแต่โบราณ
ย่อมสลดใจในเรื่องที่ควรสลดอย่างนี้
ท่านเป็นผู้มีใจใฝ่ธรรมอยู่เสมอ
เห็นสิ่งใดได้ฟังสิ่งใดก็น้อมใจเข้าไปหาธรรม
หรือน้อมธรรมเข้ามาในตน
จึงเป็นอันเดียวกับธรรมและไม่เสื่อมจากธรรม

www.kanlayanatam.com
Facebook : Kanlayanatam
Facebook อาจารย์วศิน อินทสระ